SAYI: 14 FİYATI: 1000 TL (K.D.V dahil)

Görüş

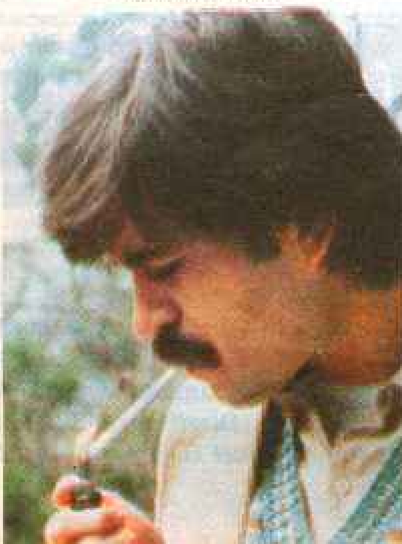
EKONOMİ VE POLİTİKADA

AYLIK DERGİ ■ OCAK 1988

SİLİN! FIRSAT ALIN!... İÇİNİ!... ÇIKTI!... YENİ TAKSİT

Reklam öyle bir silah ki, silahşörü keskin nişancıysa her attığı onikiden vuruluyor ve üstelik vurulması hedefleneni koruyan hiçbir şey yok. Tüketim dünyası bir savaş alanı sanki ve reklamcı bu alanda silahsız dövüşen tüketiciye rastgele ateş ediyor. Silahın gücü öyle büyüleyici ki, nişan tahtası haline gelmiş olan tüketici de gözünü bu büyüden ayıramıyor.

LATİF DEMİRCİ: TÜRKİYE BİR MİZAH FABRİKASI

METRUK BİR TEORİNİN AYDINLATTIĞI YOL

Çin'in özgül koşullarında ortaya çıkan "Mao Zedung" düşüncesi başlangıçta, Batı'da ve ülkemizde öğrenci grupları arasında revaç buldu. Batı'da bir moda olarak gelip geçti. Türkiye'de Maoizmin Batı'dakinden daha ömürlü olması, Osmanlı ve Çarlık Rusyası dönemlerinden kalma düşmanlıkları, Türk burjuvazisinin Sovyet düşmanlığına dönüştürebilmesinin ve resmi ideoloji tarafından sistemli bir biçimde sürdürülen anti - Sovyetizmin, "sol" ve "sosyalizm" adına revaç bulabileceğinin sanılmasıydı....

EN UZUN YOLCULUĞUN İLK ADIMI

İÇİNDEKİLER

UMUT ÇALMAK

“Yılbaşı çekilişi, bir kişiye 5 milyar. Size de çıkabilir!”

Bu satırları okuduğunuz sırada, birine 5 milyar çıkmış olacak gerçekten. O “biri” hayallerini gerçekleştirirken, milyonlarca insan “ona çıktı ya, birgün bana da çıkabilir” diyecek. Bir başka çekilişi, bir başka yılbaşını bekleyecek. Her aile reisine bir yılbaşı çekilişi isabet etmesini sıraya bindirsek sonuncu aile reisi on milyon yıl sonra umuda kavuşacak. İçimizden biri “kurtulacak”, ama hep birlikte kurtulmamız asla mümkün olmayacak.

İşte bu umudu, hep birlikte kurtulma umudunu çaldılar insanlardan. Onun yerine “sen kendini kurtar”ı koydular. Yılda bir, büyük bir umudu on bin liraya satıyorlar. Bir yurttaşımız toplumsal kurtuluş umudu kendisinden çalındığı ve on bin lirası olmadığı için, umutsuz da yaşanamadığından piyango bileti çalmış.

Kendi bireysel umudunu çalmış. Gazetede “Umut hırsızı” diye yazmışlar. Bu bir insan. İnsan bu kadar çaresizleştirilebilir mi?

İnsanı umut çalmaya iten sosyal sistemin insanla en küçük bir ilişkisi var mı? Nesnesinin insan olmasından başka?

Özne tahtından “kâr” indirilmedikçe bu “nesnellik” değişmeyecek.

□

Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı. 12 Eylül sürüyor. Meclisi açış konuşmasında Sayın Kenan Evren 12 Eylül'ün lideri kimliğinden hiçbir şey yitirmemişti. Kürsüden milletvekillerine hitab eden Orgeneral Kenan Evren'di. DYP grubu ve bazı SHP'lilerin protestosu 12 Eylül rejiminden çıkma isteminin bir göstergesiydi ve olumluydu. Ancak buradan rejime karşı muhalefeti meclisle sınırlama sonucunun çıkmamasına dikkat etmek gerekiyor. Unutulmamalı ki 12 Eylül rejiminin ısrarlı karşıtları potansiyel olarak meclis dışındadır, mecliste temsil edilmemektedir. 12 Eylül'ün özgürlüğünü ve ekmeğini aldığı emekçi kesimlerdir bunlar. Ve onların örgütlü mücadelesi son sözü söyleyecektir.

Rejimin tüm “görkemiyle” sürdüğünün bir başka kanıtını yeni hükümetin kuruluş çalışmalarıyla ilgili şu gazete haberi oluşturuyor:

“Özal, Evren'e İçişleri, Dışişleri, Milli Eğitim ve Milli Savunma Bakanlığı için birden fazla bakan adayı ismi verdi. Kimlerin bakan olacağı pazar günü belli olacak”.

Daha önce çok yazıldı Özal'ın ekonomik işleri “tedvirle” görevli bir müsteşar konumunda bulunduğu. Bu dört bakanlığa gelecek olanların kimler tarafından seçildiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kimlerin idare ettiğini net bir şekilde bir kere daha ortaya çıkarmıştır. Gerisi laf-ü güzaftır.

□

Fiyatımız bin lira oldu. Nedenlerini açıklamaya gerek olmadığını biliyoruz. Okurlarımızın “bol” gelirli olmadığını da. Onlardan fedakârlık bekliyoruz. Sigara içenlerin ayda bir paket eksik içmelerini, içmeyenlerin ayda üç bardak çaydan vazgeçmelerini, bilincin gıdasından kesmemelerini diliyoruz. Bir başka yol da abone olmak ve dergiyi yine 750 liradan elde etmek. ■

EKONOMİ VE POLİTİKADA Görüş
AYLIK DERGİ ■ OCAK 1988 ■

Kapak *İllüstrasyonu:* Uğurcan Ataoğlu

▶ **Sahibi:** *Şükrü Çelikyapı* ▶ **Yazı İşleri Müdürü:** *Burhanettin Kök* ▶ **Yazışma:** *GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul* ▶ **Fiyatı:** *Yurt içi 1000.-TL Yurt dışı 4 DM.* ▶ **Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** Yurt içi 9000.-TL. Yurt dışı 35 DM. *Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶ **Dizgi:** *Yayın-Dizgi Merkezi* ▶ **Ofset Hazırlık:** *SOS* ▶ **Baskı:** Teknografik ▶ **Genel Dağıtım:** *GAMEDA*

1988 İÇİN BİR YAZI

Bu gece rahat uyuyabiliyor musunuz insanlar?

"Bak bunlarla başedemezsin. Asarlar, liflerin kopar. Elektrik verirler, beyin hücrelerin tahrip olur. Belki buradan sağ çıkamazsın."

Bir insan. Gözleri bağlı getirilmiş. Nerede olduğundan bile tam emin değil. Başına gelebilecekleri tahmin edebiliyor ve korkuyor. Şimdi hiç kimse ona yardım edemez. Yapayalnızdır. Acaba birazdan neler olacak? Çok acı çekecek mi? Dayanabilecek mi?

Alıp aşağıya indiriyorlar. Hücrelerin bulunduğu tarafa sapıldığını anlayınca rahatlıyor. Hücreye dönmek ne güzel! Önünden bir adam yürüyor, sesiyle yönlendiriyor onu.

"Dikkat basamak var. Düşüp de bir yerini kırma, nasıl olsa biz kıracağız kolunu, bacağını."

Şimdi hücresindedir. Bekleyiş başlamıştır. Hücrelerin bulunduğu bölümü diğer bölümlerden ayıran demir kapı dışarıdan vurulduğunda yüreği oynamaktadır. İçerde görevli olan kapıyı açar. Gelenin elinde bir kağıt vardır. Kimlerin yukarıya çıkarılacağı burada yazılıdır.

Koridorda ayak sesleri. Hayır, diğer bölüme saptılar. Rahatlıyor. Buruk bir rahatlama bu. Bir başkasının acı çekeceğini bilmekten gelen.

Bekleyiş uzun sürüyor. Uyumak mümkün değil. Gecenin karanlığı bastırdı. Hücrenin ampulü yok. Kapı altından ışık sızıyor. Dışarda köpekler öylesine havlıyor ki hiç kimsenin çığlığı çevreden duyulamaz. Acaba başıboş köpekleri buraya toplamak için kemik filan mı atıyorlar. Martılar da bağrışıyor.

Gece saat iki. Biraz önce dış kapı vuruldu. İşte koridordalar. Sürgü açıldı.

"Yürü!"

Yürüyor. İşkence saatleri bunlar. Üst kata çıkıyorlar. Koridor uzun. Sağa sapıyorlar. Oturtuluyor. Şimdi kurbanlarıyla başbaşalar. Bitişik odadan korkunç bir feryat geliyor. Ağıt tonu var sesinde.

"Eyi booozaaaaa!"

İşkenceci onun feryadıyla alay mı ediyor? Yoksa bozulan kendi sinirlerini yatıştırmaya mı çalışıyor?

"Soyun!" Reddediyor. Biraz önce yine nasihat etmişlerdir. Bildiklerini iyilikle söylemesini istemişlerdir. Yoksa onlar bilgiyi nasıl alacaklarını çok iyi bilirlermiş. Soyuyorlar zorla.

"Amma da küçülmüş!"

Sen gevezelik ededur bakalım, manyetonun telini seninkine bağlamayacaklar nasıl olsa.

Haykırıyor. Bitişikteki çığlığı duyamıyor artık. Sadece kendi sesini algılıyor, sadece kulağıyla değil tüm bedeniyle. Kısa bir aralık. Bakalım niyetin ne? İstediklerini verecek misin? Bitişikteki ses işitiliyor şimdi. Onunla garip bir yakınlık doğuyor arasında. Bağırıyor, demek ki istediklerini vermemiş hâlâ. Acaba kendi bağırışı ona aynı duyguyu veriyor mu?

Haykırıyor yine. Ağzını hiç bu kadar geniş açmamıştı daha önce. Ciğerlerinin bu kadar çok hava alabileceğini hiç farketmemişti. Bu kadar uzun bir çığlık atabileceğine inanamazdı. Susamıştı, "Sürekli bağırırken vücudum nemini kaybediyor herhalde" diye düşünüyordu. Vücudunun tüm suyunu çığlığıyla dışarı atıyordu sanki.

Odada üç veya dört kişiydiler. Biri manyetoyu çeviriyordu. Kolu hızlandırdıkça garip bir vınlama sesi çıkıyordu. Nefes almak için çığlığını kestiğinde duyuyordu bunu.

Zorla ağzını açtılar. İçine birşey doldurdular. Tuzdu bu. Zehir gibi tuz. Önce anlamadı, susuzluğunu bildiklerini, onu artırmak için yaptıklarını sandı. Manyetonun bir ucunu söktüler, kulağına bağladılar.

Beyni zonkluyor, ağzı yanıyor. Tuzlu salya elektriği çok iyi iletiyor. Acaba beyin hücreleri zedelenir mi? Buradan bir budala olarak mı çıkacak?

Yine nasihat ediyorlar.

"Bak karın da burda. Sen karına değer vermez misin? Onu da buraya getirsek, senin gibi soysak, uygulama yapsak."

Evet böyle diyorlar. "Uygulama". İşkence demeye dilleri varmıyor.

Aşağıya indiriyorlar. Acaba işkence bitti mi? Öyleyse niye hâlâ çıplak? Merdivenin altındaki boşluğu demirden bir bölmeyle ayırmışlar koridordan. Gözleri hep bağlı. Bu demir odayı gire çıka gözleri görmeden tanıyacak. Bir kalas, sırtını kesmesin diye bezlerle sarılıyor. Kolları kalasa bağlanıyor. İki kişi kalasın uçlarından tutuyor. Duvar dibine iki sandalye koyup üzerine çıkıyorlar. Ayakları yerden kesildi. Kalasın uçlarını bir yere tutturdular, vücudunun tüm ağırlığı kollarına bindi. Aşağı doğru kayıyor biraz. Kablo uçları bağlanıyor tekrar. Biri serçe parmağına, biri her zamanki yerine.

"Çocuğun var mı?"

"Yok!"

"Doğum kontrolu için ne kullanıyorsunuz?"

Bunları çıplaklığı çağrıştırıyor celladına. Biraz sonra sana büyük acılar çektirecek. Ama bu arada sayısı beşi bulmuş çocuk nüfusunu dondurmanın çaresini öğrenmek istiyor senden. İnsani bir istek. İşkenceci de bir insan. Utanıyorsun. Onu nasıl bu hale getirdiler? Nasıl?

Kolların kopuyor, omuz adalelerin, göğüs adalelerin sızlıyor. Manyeto çalıştıkça havada asılı vücudun bir balık gibi çırpınıyor. Ayakların kendilerine çarpmasın diye biraz uzak duruyorlar. Yüksekte, İsa gibi asılı olduğun yerde göz bağlarının altından biraz görebiliyor aşağıyı. Bağırıyor...

□

1988. Yeni bir yıldayız. Yaşayacağımız günler yenilikler getirecek mi? Bu gece saat 02'de birisi yukarı çıkarılmıyor mu? "Uygulama" bitti mi? Bu gece rahat uyuyabiliyor musunuz insanlar?

"Bir insana durup dururken işkence yapılır mı? Fakat böyle adamlara yapılır. Kanundan söz anlamayanlara, herhangi bir şekilde ıslahı mümkün olmayanlara işkence yapılmalı... Toplumun sıhhati için ferde her şey yapılmalıdır... Bugün Güneydoğu Anadolu'da av hayvanları gibi insanları avlıyorlar. Şimdi bunlara işkence yapmayalım mı? Nitekim yapmıyoruz, ama öldürüyoruz, daha beterini yapıyoruz.... Cumhurbaşkanı da, Başbakan da Türkiye'de işkence yapıldığını bilmiyor mu? Kim Türkiye'de işkence yok diyorsa yalan söylüyor. Hepimiz Türkiye'de işkence yapıldığını biliyoruz. Ama bunu politik nedenlerden dolayı söyleyemiyoruz." *(Avukat Bedri Doğan Kurtuluş, Yeni Gündem, Sayı 92, 6-12 Aralık 1987)*

Bu yıl Türkiye, İşkenceye Karşı Sözleşme'yi imzalayacak mı?

İdam cezası kalkacak mı?

İşkence için emir verenler, işkenceyi uygulayanlarla birlikte yargılanacak mı?

Hayır, hayır, hayır!

Bunların hiçbiri olmayacak.

1981 ile 1982 arasında, 1987 ile 1988 arasında resim farkı olmadığı için, bunların hiçbiri olmayacak. Bu farkı yaratamadığımız müddetçe olmayacak.

1988. Yeni bir yıldayız. Ama yaşayacağımız günlerin yeni bir tarafı olacak mı?

İnsanlar askıya alınacak mı?

Vücutlarına elektrik verilecek mi?

Tazyikli soğuk suyla ıslatılacaklar mı?

Ağızlarına tuz doldurulacak mı?

Falaka ve dayağa tabi tutulacaklar mı?

Evet, evet, evet!

1988'de bunların hepsi olacak.

Toplum işkenceye HAYIR demedikçe, tüm bunlar olacak.

Yeni yılınız kutlu olsun! ■

Paris'teki konferansta Türkiye'deki temel hak ve özgürlükler tartışıldı

TÜRKİYE'NİN DOSTLARI

Konferans'ta hazırlanan raporda, 1982 Anayasası'nın bireyleri iktidarın keyfi uygulamalarına karşı korumak yerine, devleti kendi vatandaşlarına karşı korumak hedefini gözettiği belirtildi.

Türkiye'nin Dostları Uluslararası Konferansı'' 27, 28, 29 Kasım 1987 günleri, Paris'te Assemblée National'de toplandı. Konferans'ın Fransız Parlamentosu'nda düzenlenmesi, ''Türkiye'nin Dostları''nın uğraşlarına verdikleri önemi sembolize ediyordu. ''Türkiye'nin Dostları'' onaltı ülkeye mensup 243 ''şahsiyet''ten oluşuyor. Aralarında, kamuoyunun yakından tanıdığı, örneğin Avusturya eski başbakanı Bruno Kreisky, barış savunuculuğu ile tanınan bilimadamı F. Joliot - Curie'nin kızı kimyacı Hélène Langevin - Joliot, Belçikalı ünlü bisikletçi Eddy Merckx, Barış ve Silahsızlanma Yanlısı Generaller grubu üyeleri, müzik alanında dünyaca ünlü Fransız Jean Ferrat ile Yunanlı Teodorakis gibi isimlerle çeşitli ülkelerden çok sayıda parlamenter, bilimadamı, sanatçı bulunuyor.

Çeşitli ülkelerden 150'den fazla kişinin katıldığı Konferans'ta Barış Derneği Genel Başkanı Mahmut Dikerdem, İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı Nevzat Helvacı, gazeteci - yazar Murat Belge, Ahmet Abakay, öğretim üyeleri Güney Gönenç, Bülent Tanör, Haluk Gerger, Suna Kili, avukat Güney Dinç ve Ersen Şansal Türkiye'den gelen konuklar arasındaydı. Türkiye'yi temsil edenlerin büyük çoğunluğunun yurtdışında yaşayanlardan oluşması, Türkiye'den gelenlerin azlığı dikkat çekiciydi. Bunun başlıca nedeni Türkiye'den çağrılıların bir bölümüne pasaport verilmemesi olsa gerekti. Yurtdışından ise TSİP Genel Başkanı Ahmet Kaçmaz, TÖB-DER Genel Başkanı Gültekin Gazioğlu, yazar Demir Özlü, öğretim üyeleri Server Tanilli, Taner Timur, DİSK yöneticilerinden Kemal Daysal, Mehmet Karaca, sanatçı Melike Demirağ ve Şanar Yurdatapan'ın yanı sıra sendika ve siyaset alanından çok sayıda kişi konferansa katıldı.

Konferans'ın yöneticiliğini Fransız milletvekili Jean-Pierre Fourré (Sosyalist Parti), onur başkanlığını ise Portekiz eski cumhurbaşkanı Costa Gomez yaptı. İlk günkü açılış seansında çeşitli ülkelerden ünlü kişiler Konferans'ın önemine ilişkin konuşmalar yaptılar. Bunlar arasında Mahmut Dikerdem'in konuşması en çok ilgi çekenlerdendi. Dikerdem, bu uluslararası girişimi, ''insanlığın onurunu oluşturan yüksek moral değerlere bağlı, ulusal ve uluslararası planda kendi temel haklarından tümüyle yararlanma olanakları reddedilen bir halkla dayanışma duygusu içinde olan kişilikleri bir araya getiren bir girişim'' olarak niteledi.

Konferansın ikinci günü 4 temel konu etrafında oluşturulan komisyonların çalışmalarına ayrıldı, ''Türkiye'nin mevcut hukuki yapısı''nı ele alan komisyon Britanyalı hukukçu John Bowden başkanlığında toplanarak, raportör olarak görev alan Danimarkalı profesör Erik Siesby'nin sunuş raporundan sonra uluslararası konvansiyonlar açısından 1982 Anayasası'nı, insan hakları ile ilgili düzenlemeleri, ceza kanunu ve infazla ilgili uygulamaları ele alarak, tartıştı.

Britanyalı sendikacı Barbara Switzer'in başkanlık ettiği ''Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü'' komisyonu ise raportör olan İsveçli sosyal demokrat milletvekili Hans Göran Franck'ın sunduğu raporun yanı sıra, siyasi partiler ve yasaklanan siyasi faaliyetler, sendikalar, dernekler ve basının durumu ile ilgili gelişmeleri siyasi mültecilerin ve vatandaşlık haklarının durumunu ele aldı. Son iki yılda Türkiye'ye iki kez giderek incelemelerde bulunan Franck hazırladığı raporda, 1982 Anayasası'nın bireyleri iktidarın keyfi uygulamalarına karşı korumak yerine devleti kendi vatandaşlarına karşı korumak hedefini gözettiğini belirterek, genel olarak temel hak ve özgürlüklerin özellikle de düşünce ve örgütlenme hak ve özgürlüğünün ihlalinin ağır biçimde sürdüğünü örneklerle işaret ederken, bu konuda ''fikir suçluları''nın durumuna dikkat çekti. ''Üç yargıçtan oluşan DGM'lerde askeri üyenin hukuk eğitimi görmüş olması ve mahkemeye sivil elbiseyle katılması silahlı kuvvetlerin adalet sisteminin ana bölümleri üzerinde yaygın etkisi ve denetimi olduğu gerçeğini değiştirmemektedir'' diyen İsveçli sosyal demokrat parlamenter ''Türkiye devleti tüm hukuki yapısını, özellikle de anayasayı, seçim kanunlarını ve sendikal yasaları demokratikleştirmedikçe temel hak ve özgürlüklerde esaslı bir değişiklikten söz edilemeyeceğini'' vurguladı.

Komisyona mevcut hukuki yapının temel taşlarından olan Siyasi Partiler Kanunu üzerine bir rapor sunan TSİP Genel Başkanı Ahmet Kaçmaz, demokratik hak ve özgürlüklerin kullanılmasının mevcut hukuk mevzuatı tarafından fiilen yasaklanmış olduğunu belirterek Siyasi Partiler Kanunu'nun çizdiği ideolojik kapsam ve sınırlar konusunda şu tespitlere yer verdi.

''Kanunun 4. maddesi, 'Siyasi partiler ... Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı olarak çalışırlar diyor. Bilindiği gibi, 'Atatürk ilke ve inkılapları'na kısaca 'Kemalizm' deniyor. Bir ...izm, öteki dünya görüşleri arasında sadece birisidir. Yani kanun çeşitli dünya görüşleri içinde sadece birisinin siyasi olarak örgütlenmesine imkân tanıyor, ötekileri yasaklıyor. Bu olgu kanunun mantığını çok yalın bir şekilde yansıtıyor. Mevcut düzen Atatürkçü olmayan dünya görüşlerine hayat hakkı tanımıyor.

''Öte yandan iç tutarlılığa sahip, bütünsel bir Atatürk ilkeleri yok. Atatürk'ün çeşitli zamanlarda, günün şartlarından hareket ederek söylediği pragmatik öneri ve çözümler var. Bunun içindir ki, Türkiye'de, faşistlerden bir kısım radikal solculara kadar geniş bir yelpaze içinde yer alan çeşitli siyasi akımlar kendile-

▼ **Paris'teki Konferans'taydılar.** *Mahmut Dikerdem, Nevzat Helvacı, Bruno Kreisky, Teodorakis, Ahmet Kaçmaz.*

rini Atatürkçü olarak görebiliyorlar. Dahası, herkes esas Atatürkçü'nün kendisi olduğunu iddia ederek diğerlerini 'sahte Atatürkçülük'le suçlayabiliyor. Bu durumda söz konusu kanun hükmünün kargaşaya ve keyfiliğe yol açması, örneğin iktidarı elinde bulunduran Atatürkçüler'in Atatürkçülük adına başka Atatürkçülükleri siyasetten menetmeleri pekâlâ mümkün.

"Alabildiğine heterojen de olsa, Kemalizm burjuva bir dünya görüşüdür. Partilerin Atatürk ilkelerine bağlı olmaları demek, siyasetin burjuva partileri dışındakilere kapalı tutulması demektir. Bütün bunlardan çıkan sonuç şudur: Kanun, burjuva ideolojisi dahilinde tek tip partilere izin vermektedir. Hatırlamanın sırasıdır. Atatürk döneminde de Türkiye'de sadece tek bir parti vardı.

"Madde 5, 'Siyasi parti kurma hakkı ... sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak ... amacıyla kullanılamaz' diyor. 1982 Anayasası'nın da bir hükmü haline getirilen, Türk Ceza Kanunu'nun ünlü 141-142. maddeleri bu kanuna da ilave edilerek yine ideolojik bir sınırlama yapılıyor. Böylece Marksist ideolojiye sahip olanların örgütlenmeleri yasaklanıyor. Fiiliyatta bu kadarla da kalmıyor. Geçmişte pek çok örnekleriyle gördüğümüz gibi, Marksist olmayan, fakat çalışan insanların haklarını savunanlar da kolayca 141 ve 142. maddelerin kapsamına alınabiliyorlar. DİSK ve Barış Derneği davaları bunun tipik örnekleridirler. Bir kere daha görüyoruz, kanun emekçi nitelikli dünya görüşlerinin örgütlenmesine izin vermiyor. Sadece burjuva partilerine açık.

"Yine 5. Madde'ye göre, 'siyasi parti kurma hakkı ... dil, ırk, ... ayrımı ve bölge farklılığı yaratmak, ... amacıyla kullanılamaz.' Böylece siyasi partilerin, Kürtler'in ve azınlıkların en doğal haklarını savunmaları yasaklanıyor. Oysa pek iyi bilindiği gibi demokrasilerde halkların ve azınlıkların, kendi çıkarlarını savunan, kendi adlarıyla anılan siyasi parti kurma hakları vardır, bu hakkın kullanıldığı ülkeler pek çoktur. Demek ki Türkiye'de kanun siyasi örgütlenmeyi burjuva ideolojisiyle sınırlamakla kalmıyor, bu hakkı sadece Türk burjuvazisine tanıyor; hangi dünya görüşüne sahip olursa olsun, Kürtler'in ve azınlıkların haklarının savunulduğu siyasi partilere hayat hakkı vermiyor."

"Hapishanelerin durumu ve işkence" konusunu ele alan komisyonda ise F. Alman bilimadamı Prof. Gerhard Stuby ile hukukçu H.W.Odendahl'ın tespitlerini içeren raporlar görüşüldü. Türkiye'de işkencenin sistematik bir uygulamaya dönüştürüldüğünü örnekleriyle belirten raporlarda 12 Eylül sonrası sonuçlanan ya da sürmekte olan davaların siyasi niteliğine dikkat çekilerek, bu davalarla ilgili uygulamalara, basından örneklere yer verildi ve mevcut hukuki yapının uluslararası genel kabul gören hukuk normlarına aykırılıkları üzerinde duruldu.

"Kültürel yaşam": konu alan dördüncü komisyonun çalışmalarında ise sanat ve edebiyat alanında, üniversitelerde, bilimsel araştırma dallarında yasakçı, kısıtlayıcı baskı uygulamaları gündeme geldi.

Konferans'ın ikinci günü komisyonların çalışmalarıyla geçti. Son gün ise Konferans'ın "çağrı"sı okundu. ■

"Türkiye'nin Dostları" Uluslararası Kongresi

ÇAĞRI

"TÜRKİYE'NİN DOSTLARI"nın 1. Uluslararası Kongresi 27, 28, 29 Kasım 1987'de Paris'te, Ulusal Meclis'te aşağıdaki amaçlarla toplandı:

Çağımıza yaraşır demokratik bir rejime kavuşmak için verdiği mücadelede, bugün olduğu gibi yarın da Türk halkına yardımcı olmak;

Ulusal ve uluslararası planda temel haklarından eksiksiz yararlanma olanağından yoksun bırakılmak istenen Türk halkıyla dayanışma göstermek;

Türkiye'nin Avrupa'da ve dünyada barışa ve halklar arasında işbirliğine tam ve eksiksiz bir katkıda bulunmasına yardımcı olmak;

Düşünce suçlarına ilişkin davaların şimdilik durdurulması, ölüm cezasına çarptırılmış olanların affı da dahil olmak üzere genel af, düşünce, inanç ve örgütlenme özgürlüğü doğrultusundaki girişimlerin başarıya ulaşması için çalışmak;

I- "TÜRKİYE'NİN DOSTLARI"nın 1.Uluslararası Kongresi, yukarıda dile getirilen düşünceler ışığında:
Ne 1982 Anayasası'nın ne de kaynağını bu anayasadan alan yasaların, tüm siyasi akımların Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ifade ve temsil edilmelerine olanak vermediğini saptar.

II- Türkiye Komünist Partisi ve Türkiye İşçi Partisi genel sekreterlerinin 16 Kasım 1987'de, sürgünden döndükleri anda tutuklanmalarını kınar ve bu konuda, Avrupa Parlamantosu'nun, derhal salıverilmelerini talep eden ve kendilerine gelecekte özgür siyasi etkinlikte bulunma güvencesinin verilmesini isteyen kararını onaylar.

III- Türkiye'nin "jeopolitik" konumunun, demokratik kurallara ve insan haklarına eksiksiz olarak saygı gösterilmesine olanak vermeyen bir siyasi rejimin sürdürülmesini haklı gösterebileceği düşüncesinin yanlışlığını ortaya koyar.

IV- Türkiye'de, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde açıklanmış olan özellikle de Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu ve Helsinki Antlaşması Nihai Senedi tarafından güvence altına alınmış olan temel hak ve özgürlüklerden eksiksiz olarak yararlanılmasına zarar veren kısıtlamaları üzüntüyle karşılar;
Aynı biçimde, eksiksiz ifade, inanç ve örgütlenme özgürlüklerini kısıtlayan yasakların özünün 1982 Anayasası ile bu anayasanın ruhuna uygun olarak çıkarılan diğer tüm antidemokratik yasalarda bulunduğunu; üniversiteler, genel olarak eğitim, bilim, sanat, basın ve sendikalar üzerindeki kısıtlamalar kadar Kürtler'in kültürel varlıklarıyla dillerini yaşatmalarına engel olan kısıtlamaların da yasal temellerini sözü edilen bu yasakların oluşturduğunun bilincinde olarak saptar.

V- İşkenceye başvurulmasını ve Türkiye'de tutukluların maruz kaldıkları aşağılayıcı muameleleri kınar.

VI- Aynı biçimde, Türkiye'deki çalışma yaşamının, başta grev hakkı ve sendikal örgütlerin serbestçe kurulması olmak üzere, ILO tarafından tanımlanan hak ve özgürlüklerden yoksun olduğunu saptar; DİSK üzerindeki yasağın kaldırılmasını talep eder.

VII- "TÜRKİYE'NİN DOSTLARI"nın 2.Uluslararası Kongresi'nin bugünküyle karşılaştırma götürmeyecek kadar elverişli koşullar altında toplanabilmesini diler; insan hak ve özgürlüklerine ilişkin kısıtlamaların artık geçerli olmayacağı bir dönemde toplanacak olan bu 2.Kongre'nin gündemini, Türkiye ile diğer ülkeler arasında karşılıklı kültürel, toplumsal ve siyasal ilişkiler oluşturabilecektir.

VIII- Türkiye'nin uluslar topluluğu içindeki yerini tanıyarak:

A- Uluslararası kamuoyunu, demokrasi ve insan haklarına kısıtsız olarak saygı gösterilmesi için verdiği mücadelede Türk halkıyla dayanışmasını göstermeye çağırır;

B- Türk Devletinin yetkililerinden, Türkiye'nin imzalamış olduğu uluslararası antlaşmalar karşısındaki tüm yükümlülüklerini yerine getirmelerini talep eder.

C- "TÜRKİYE'NİN DOSTLARI" Deklarasyonu'nu özgürlüklere ve temel insan hakları ideallerine tutkun herkesin imzasına açmaya karar verir.

D- Koordinasyon Komitesi'ni Türkiye'deki gelişmeleri yakından izlemekle görevlendirir ve bu komiteye, faydalı bulduğu gerekli girişimlerde bulunma ve komitede temsil edilmeyen ülkelerden temsilcilerle bileşimini genişletme yetkisini verir.

E- Kongre başkanlığını bu kararı aşağıdaki kişi ve organlara iletmekle görevlendirir:

1- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı,
2- 29 Kasım seçimleriyle seçilen Türkiye Hükümeti'nin Başbakanı,
3- 29 Kasım seçimleriyle seçilen Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Başkanı,
4- Helsinki Kararlarını imzalamış olan hükümetler ve parlamentolar,
5- Avrupa Parlamentosu Başkanı,
6- Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Başkanı,
7- AET Bakanlar Kurulu Dönem Başkanı,
8- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Dönem Başkanı,
9- BM İnsan Hakları Komisyonu Dönem Başkanı.

Gül Çakır

F.Alman Yeşil milletvekili Petra Kelly:

"TÜRKİYE'NİN DOSTU OLMAK SORUMLULUK GEREKTİRİR"

Alman hükümeti, "alçak uçuş denemelerini burada yapamayız, bizim insanlarımız istemiyor. Öyleyse Türkiye'de deneyelim" diyor. Böyle bir askeri dostluk son derece olumsuzdur.

Görüş'ün Kasım ayındaki sunu yazısı şu soruyla noktalanıyordu: "Türkiye'nin dostları kim? Türkiye'nin düşmanları kim?". Bu soruya bir yanıt getirebilmek üzere F. Alman parlamentosunun Yeşil milletvekili Petra Karin Kelly ile bir söyleşi yaptık. Petra Kelly uzunca bir süredir Türkiye'nin sorunları ile yakından ilgileniyor, kendisini Türkiye'nin dostu olarak nitelerken bu dostluğun getirdiği sorumluluklar olduğunu vurguluyor. Her şeyden önce de Türkiye'nin dostu olmak ya da olmamak kavramlarının kamuoyu bilincinde açıklığa kavuşturulmasından yana.

▶ Sayın Kelly, "Türkiye'nin dostu olmak"tan ne anlıyorsunuz? Bu sözcükler sizin için ne ifade ediyor? Neden Türkiye'nin dostusunuz?

Türkiye'nin dostu olmak, bu ülkede demokrasinin sağlanmasına vargücüyle çalışmayı gerektiriyor

Bana göre Türkiye'nin dostu olmanın anlamı Türkiye'deki halkla ciddi bir dayanışma içerisinde olmaktır, bunu söylerken mevcut rejimin Türkiye'nin dostu olmadığı yolundaki kanımı belirtmek istiyorum.

Kendimi Türkiye'nin çok yakın bir dostu, özellikle de Türkiye'de baskı görenlerin, ayrıma hedef olanların, son derece haksız nedenlerle hapsedilenlerin, "fikir suçluları"nın dostu olarak görüyorum. Generallerin darbesinden bu yana işbaşına gelen yönetimlerin, mevcut rejimin Türkiye'nin dostu gibi davranmadığı görüşündeyim, zira tersi söz konusuysa işkenceye, keyfi tutuklamaya son verilmesi, sivil mahkemeler önünde adil ve açık yargılamaların yapılması, halka karşı tüm baskı biçimlerinin terkedilmesi konusunda mümkün olan her şeyi yapması gerekir. Militaristleşmeye de son verilmelidir.

Alman kamuoyunda Türkiye'nin çok sayıda iyi dostları var, buna karşılık hükümetimiz ne yazık ki bir başka türde dostluk ilişkisi sürdürüyor. Hükümetimiz Türkiye'nin halkından ziyade hükümetiyle dostluk içinde. Hatta AET ve Avrupa Konseyi'nin Türkiye'de insanların neler çektiğini görmezden gelerek ya da unutarak Türkiye hükümetiyle ilişkileri söz konusu.

Türkiye ile dostluğun ne demek olduğu kamuoyunun bilincinde açıklığa kavuşturulmalıdır. Bu dostluğun anlamı şudur: Rejimi, hükümeti alabildiğine eleştirirken, aynı zamanda halkla alabildiğine dayanışma içinde olabilirsiniz.

▶ Siz bu dostluğu nasıl gösteriyorsunuz?

Bana çok sayıda başvuru yapıldı, yapılıyor çünkü parlamentoda dış ilişkiler komisyonundayım ve Türkiye'de insan hakları sorununu, işkencenin, yasadışı tutuklamaların, baskının son bulması sorununu sürekli gündeme getiriyorum. Kısaca bu komisyonda Yeşiller'in temsilcisi olarak Türkiye'deki insanları korumak ve onlara yardımcı olabilmek üzere bir ses oluşturmaya çalışıyorum. İkinci olarak, ben Türkiye'ye askeri yardımın şiddetli bir muhalifiyim. Kendi ülkem dahil tüm ülkelerin bu tür askeri yardım almasına karşıyım, çünkü askeri yardım fırsatçıdır. NATO'nun güney kanadı meselesi insan hakları sorunundan çok daha önemlidir! NATO ülkeleri son derece ikiyüzlü davranmaktadırlar, bir yandan dünyanın her yerinde özgürlük, bağımsızlık ve insan haklarından söz ediyorlar, ama bizzat kendi ittifakları içindeki Türkiye'de insan haklarının durumundan söz edemiyorlar. Yaptıklarına son vermesi için yönetime yeterince baskıda bulunmuyorlar.

Çalışmalarımda bir başka yan, çeşitli sorunlar üzerine Alman kamuoyunun bilincini etkilemek, örneğin azınlıklar meselesinde. Bu benim için çok önemli bir sorun. Türkiye hükümeti azınlıklara nasıl davranıyor? Örneğin Kürt azınlığa nasıl davranıyor?

Kanımca kendisini demokratik kabul ettirmeye çalışan bir hükümet çok daha fazla, çok daha köklü değişiklikler yapmalıdır. Almanya'da bazı kişilerin, örneğin Cumhurbaşkanı Weizsacker'in kısa süre önce yaptığı Türkiye gezisindeki gibi davranışların beni hayal kırıklığına uğrattığını söylemeliyim. Son derece klasik bir gezi yaptı ve Atatürk ödülünü kabul etti. Böyle bir gezi yapmasını istemezdim, ödül kabul etmek için de yanlış bir zamandı, ya da en azından şartlı olarak kabul etmeliydi.

Kısaca burada yapabildiğimce ses çıkarmaya çalışıyorum, bu mütevazi bir çaba. Alman basın - yayın organları sunduğumuz her olayı, kanıtı yansıtmıyor, ya da çok az yansıtıyor. Bu açıdan durum biraz kritik. Birkaç yıl önce insan haklarının durumu konusunda daha geniş ölçüde ilgi çekmek mümkündü. Türk hükümetinin kendini demokratikleşmiş ya da demokratikleşiyor gösterme yolundaki propagandası etkili olabiliyor.

▶ Sizce Türkiye'de demokrasiye dönüldü mü?

Görünüşe göre demokrasiyi tekrar tesis etmek üzere uğraşan, istek ya da niyet belirtenler var. Ama bir demokrasinin sahip olması gereken bütün en önemli oluşumların hâlâ var olmadığı kanısındayım. Bana göre, bir ülke ben demokratik bir ülkeyim dediği günden itibaren, psikolojik ve fiziki biçimleri dahil her türlü işkenceye son verilmiş olmalıdır. Basın ve kamuoyu sistemi son derece plüralist olmalıdır. Tüm siyasi partilerin faaliyetine izin verilmelidir ve elbette eski hakları iade edilirken, sağda olan, rejimi destekleyen belirli grupların diğer gruplardan daha fazla destek ya da etki sahibi olmamalarına da çok dikkat edilmelidir. Bu aynı zamanda Türkiye'den gitmeye, illegal göçe zorlanmış bulunan ve gerçek anlamda adil bir yargı bekleme durumunda olanların haklarının da iade edilmesi anlamını taşımaktadır. Türkiye kapılarını bu kişilere açmalıdır. Ama daha Türkiye toprağına ayağınızı basar basmaz sorunlar başlıyor, açık seçik biçimde demokratik bağımsız yargının uzağında bir süreçle tekrar karşı karşıyasınız.

Özetlersem, gerçek anlamda bir demokrasiden söz edebilmek için gerekli pekçok emare

eksik. Öte yandan beni son derece kızdıran bir durum, Avrupa Konseyi'nde ya da AET'de Türkiye'deki rejime şu ya da bu şekilde bir meşruluk tanınmış olması. Böyle yapmakla adeta "seni demokratik ülkeler topluluğuna kabul ediyoruz" deniyor, oysa ki demokratik bir ülke değil. Ve kamuoyu bu şekilde rejimin demokratikleşmekte olduğu yolunda bir izlenim ediniyor; diğer taraftan bu süreç gerçekte çok çok uzun ve zorlu bir süreç. Bence başarısız olan biziz, yani Batı ülkelerindeki kamuoyu çok daha fazla baskı yapsa, çok daha geniş kampanya sürdürse ve Türk hükümeti üzerinde bu baskıyı hissettirse, çok daha başarılı olmamız mümkün. Bu yüzden de Türkiye halkından ziyade, bizim başarısız olduğumuz kanısındayım. Gerçek anlamda baskı kurmada, dostlar olarak baskı kurmada yeterince başarılı değiliz.

NATO ittifakı içerisinde Türkiye'nin müttefiki olan pek çok hükümet vaaz vermek yerine insan haklarının durumunu düzeltmek üzere gerçek anlamda baskı kurmalıdır. Demokrasi ancak bütün insan haklarının siyasi, sosyal ve bireysel insan haklarının gereği tam olarak yerine getirildiğinde işleyebilir.

İşin bir başka yönü de AET'nin Türkiye'de halkın istemeyebileceği yapısal ya da bölgesel değişiklikleri dayatmaması gereğidir. Nasıl bir gelişme çizgisi izleyeceğine, ekonomisini nasıl yönetmek istediğine Türk halkı kendisi karar vermelidir. Bu Brüksel'de kararlaştırılamaz. Ama bu tür kararlar çoğu zaman başka bir yerde alınıyor ve kanımca en büyük sorunlardan biri de bu. Türkiye Ortadoğu'ya ulaşmak üzere bir platform, Çevik Kuvvet için bir platform olarak görülüyor ve pek çok müttefik hükümete göre gözönünde tutulması gereken bu; diğer meseleler önem taşımıyor. Batılı hükümetlerin neden yeterince baskı uygulamadığı konusundaki temel eleştirim de buradan kaynaklanıyor.

▶ Bonn hükümetinin Türkiye'ye askeri-ekonomik yardımını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Biliyorsunuz korkunç bir siyasi şantaj yapılıyor. Alman hükümeti "eğer Türk hükümeti Almanya'dan, AET'den göçmen işçilerini geri çekerse, daha fazla ekonomik ve askeri yardım alabilir" diyor. Bu çok çirkin bir pazarlık, önce bizim ekonomimizin Türkiye'den gelen bütün bu insanlara ihtiyacı var diyorsunuz, 1960'larda bunları kelimenin tam anlamıyla ailelerinden koparıp getiriyorsunuz. Şimdi ise Alman hükümeti problemleri olduğunu söylüyor ve bu işçileri geri göndermek istiyor. Bu son derece kötü bir durum, AET'de dolaşım özgürlüğü var ve tüm yurttaşlara bu hakkı tanımak zorundasınız. Bu arada Türkiye'nin AET'ye katılmasına gelince bu konuda çok kuşkuluyum. Çünkü AET'nin çok yanlış türde bir topluluk olduğu görüşündeyim, son derece Batılılaşmış, son derece kapitalist ve blok oluşturan bir topluluk. Doğu ile Batı arasına tekrar set çekiyor. Türkiye'nin üyeliğine gelince, Türkiye'nin AET'ye katılması halinde diğer ülkeler gibi demokratik bir ülke olduğu ya da en azından demokratikleşen bir üye olduğu varsayılacak. Bu üyelik tartışmalarında çok dikkatli olmak gerekiyor.

Alman hükümetinin Türkiye'ye ekonomik yardım ve özellikle askeri altyapı için askeri yardımda bulunmasını çok saçma buluyorum. Bir hükümete baskıda bulunduğunuzu söylerken aynı zamanda ona kendi halkına karşı kullanılabilecek polis araç gereci sağlayamazsınız. Bir yandan o hükümete baskı yapmaktan söz edip, diğer yandan halka, azınlıklara karşı, savaş halinde kullanılabilecek tüm diğer donanımı sağlayamazsınız. Aynı zamanda, sivil ihracat aracılığıyla silah parçaları ihracatı olduğunu, bu parçaların askeri kamyon, helikopter ve altyapı için kullanıldığını duyuyorum.

Bir başka örnek olarak, biliyorsunuz Türkiye'de alçak-uçuş denemelerini engellemek için yoğun bir mücadele veriyoruz. Alman hükümeti Türkiye'yi alçak-uçuş denemeleri için bir yedek olarak kullanmak istiyor. Türkiye'de insanların, gerçekte ülkenin kötüye kullanılması, aldatılması söz konusu. Bonn'da hükümet "biz denemeleri burada yapmamalıyız, bizim insanlarımız istemiyor, öyleyse gidelim Türkiye'de deneyelim" diyor. Bu anlamda bir askeri dostluk son derece olumsuzdur. Yardımcı olmanın, dostluğun başka yollarını bulabiliriz. Türkiye'deki mahkemelerin durumuna bakmak üzere hukukçular gönderebiliriz, Uluslararası Af Örgütü grupları, Kızılhaç vb. grupları, objektif, bağımsız değerlendirme yapabilecek kişiler gönderebiliriz, bölgesel gelişmelere çeşitli yollardan örneğin güneş enerjisi kullanımından hafif sanayiye, kadınların durumunu geliştirmeye kadar pek çok alanda yardımcı olabiliriz. Askeri yardımla ya da alçak-uçuş denemeleriyle dostluktan söz etmek yerine çok daha başka, insani projelerle dostluk gösterebiliriz.

Askeri yardım konusunda beni rahatsız eden bir duruma değinmeliyim. Bu yardım parlamentoda hemen hiçbir eleştiri görmeden geçiyor, insanlar oylamada ellerini kaldırıyor, soru soran yok. Bu türden en kötü durumlardan birini ABD Dışişleri Bakanlığı'nda yaşadım. Geçen yaz bu bakanlığa gittiğimde Türkiye meselesini sordum, bana "Türkiye'nin ne meselesi?" diye cevap verdiler. Gerçek anlamda bir demokrasi olmadığını, bunun bir görüntü olduğunu, hoşnutsuzlukları ve eleştirileri kesmek üzere rejimin demokratik gösterilmek istendiğini tümüyle görmezden geliyorlar. Kısaca önümüzdeki sürede Türkiye'nin gerçekten demokratikleşmesinin daha kaç yıl alacağını birlikte göreceğiz, ya da insanların baskı, işkence ve kötü muamele görmekte olduğunu kabul etmek durumunda olacağız. Sürekli bir demokratikleşme olmadığını, baskının değişik biçimlerde sürdüğünü göstermek durumundayız.

▶ Militarizasyon ile demokratikleşme arasındaki bağlantının biraz daha üzerinde duralım isterseniz. Eleştirilerinizde bu özellikle öne çıkan bir konu.

Askeri strateji her zaman en önemli konu olageldi. Türk hükümeti de bunu biliyor ve bu düşünceden faydalanıyor: "Biz coğrafi konumumuzdan dolayı NATO için çok önemliyiz", öyleyse eleştiri yok! Özellikle bu konuda çok çok dikkatli olmamız gerekiyor. Türkiye, aynı zamanda Batı, Ortadoğu'ya saldırdığı takdirde, doğal kaynaklara yöneldiği takdirde senaryonun bir parçasıdır, ABD birlikleri için, donanım takviyesi için bir kilit noktası, bir hava üssü olacaktır. NATO radar istasyonlarına, Doğu'da nüfusun yoğun olmadığı yerlerde kurulmakta olan NATO altyapı tesislerine bakarsanız, Türkiye'de artan bir militarizasyonun yer aldığı görülüyor. Militarizasyonun artışı demokratik hakların azalması demektir. Türkiye'de bu militarizasyon arttıkça demokrasi ile ilgili sorunlar daha da çoğalacaktır. Bu kadar çok sosyo - ekonomik sorunla, çalkantılarla karşı karşıya olan bir ülkede kendi yapısına göre değil de NATO'ya uygun harcama yapılması son derece üzüntü verici bir durum. Tüm bu para daha başka şekilde kullanılabilir.

Kurulmakta olan NATO tesisleriyle, Türkiye'de militarizasyon arttıkça, demokrasi ile ilgili sorunlar daha da çoğalacaktır.

▶ Sayın Kelly Türkiye'nin dostu olmayı sürdürecek misiniz?

Değişik ülkelerde insan haklarının durumuna elimden geldiğince katkıda bulunmaya çalışıyorum, yalnızca batıda değil, doğuda, kuzeyde, güneyde, her yerde. Bence Türkiye dikkatlerin yeterince odaklaşmadığı bir ülke ve Türkiye'nin dostu olmak Türkiye'de insan haklarının durumunu değiştirmek üzere aktif çaba göstermeyi gerektiriyor, Türkiye'de yaşayanlar normal demokratik yurttaşlar olarak muamele görmeyi tam olarak hakettikleri halde, pek çoğuna böyle davranılmıyor. Bu yüzden Türkiye'nin dostu olmak, bu ülkede demokrasinin sağlanmasına vargücüyle çalışmayı gerektiriyor. ■

ANAP "MALI" NASIL GÖTÜRDÜ?

Güce tapmaya eğilimli birçok kişi, ANAP'ın TBMM'deki ezici çoğunluğu karşısında gözleri kamaşıp, Özal'a hiç de hakkı olmadığı misyonlar vehmedebilir.

Hem ülkemizde hem de dışarıda 29 Kasım 1987 genel seçimlerine ilişkin olarak ısrarla işlenmeye çalışılan bir "tema" var: Türkiye -ya da seçmen- **"istikrarı"** seçmiş! ANAP'ın TBMM'de yeniden ezici çoğunluk sağlayarak iktidarda kalması böyle yorumlanmak isteniyor.

Eğer ANAP'ın iktidarını sürdürmesi "istikrar" ise şurası son derece açık ki seçmen "istikrar"ı seçmedi, tam tersine Özalvâri istikrara hayır dedi. Seçim sonuçları çok açık. "İstikrar"ı temsil eden ANAP seçmenin ancak üçte birinin desteğini sağladı. Üçte ikiye yaklaşan büyük çoğunluk ANAP'a, ANAP "istikrar"ı temsil ediyorsa, "istikrar"a karşı oy kullandılar. Ne ki seçmenin seçişi, yani **halkın iradesi** TBMM'ye yansımadı. Sonuçta "işi tıkırında" olan bir azınlığın alternatifi, çoğunluğun tercihi ile alay edercesine Türkiye'nin kaderine daha 5 yıl bildiğince hükmetme "hak"kını elde etti. Daha doğru bir deyişle ANAP bu "hak"kı, hukuku ve adaleti hiçe sayan "yasal" kılıflara sığdırılmış seçim hileleriyle resmen **gaspetti**.

Bu durumda ANAP hükümetinin "icra-i sanat"a devam etmesi bir süreklilik anlamında "istikrar" ise bu, seçmenin çoğunluğunun değil, bir azınlığın seçtiği istikrardır. Doğrudur da. Özal'ın daha baştan beri yaptığı hep bu oldu: **Küçük bir azınlık için, varlıklı zümreler için istikrar.** Buna karşılık çalışan geniş yığınlar için Özal'ın getirdiği hemen daima istikrarsızlık olmuştur. Hayat pahalılığı almış başını giderken çalışanların reel gelirlerinin sürekli azalması, tek başına bu olgu, Özal'ın kitleye yönelik politikasındaki istikrarsızlığın somut kanıtıdır. Yok Özal -ve yandaşları- reel gelirlerin sürekli azalmasını, yani inişli çıkışlı, belirsizlikler gösteren bir gidiş değil de, ***istikrarlı** bir* düşme eğilimi taşımasını politikada "istikrar" olarak görüyorlarsa, böylesi istikrar anlayışına bir diyeceğimiz olamaz. Ama o zaman da seçmenin çoğunluğunun bu tür "istikrar"a hayır dediğini kabul etmekten başka çare kalmaz.

Aslında Özal'ın politikasını beğenip istikrarı seçenler üçte bir civarında bir azınlık oluşturuyorlar. Ama sayıya vurulduğunda bu azınlığın yine de o tuzu kuru olanlarla ölçülemeyecek boyutta bir kitle oluşturduğu görülüyor. Yaklaşık 8.7 milyon seçmen ANAP'a oy verdi. ANAP büyük sermayenin çıkarlarını savunan, üstelik de bu kesim içinde dahi bazı tercihler yapan bir parti olduğuna göre, dahası bu politikayı göze batıra batıra yürüttüğü halde nasıl oluyor da Özal ve ekibi seçmenin gözünü boyamaya devam edebiliyorlar? Nasıl oluyor da tuzu kuru olup olmamak bir kenara, Özal'ın izlediği politikadan canı yanmış, bu politikası yüzünden daha fukaralaşmış ve horlanmış bir seçmen kitlesi, en azından bir süre daha Özal'a katlanmayı seçebiliyor?

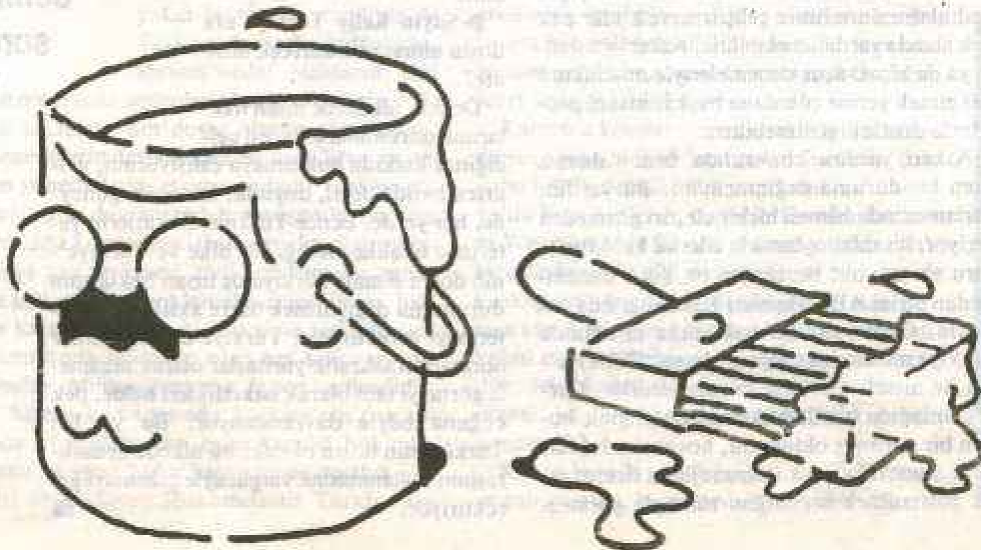
Evetler'in nedeni

ANAP'ın izlediği politikalardan zarar gördüğü kesin olan milyonlarca seçmenin Özal'a "devam" demesinin altında ciddi toplumsal sebepler olması gerekir. Bunların başında da kuşkusuz 12 Eylül sonrasında oluşturulan ve Özal'ın da katkılarıyla pekiştirilip sürdürülen rejimin kitleler üzerinde sağladığı **depolitizasyon** geliyor.

Depolitizasyonun yaygınlaştırılmasında kitlelerin **zorla** politika dışına itilmeleri önemli rol oynuyor. Demokratik hak ve özgürlüklerin yokluğu depolitizasyon açısından büyük kolaylık sağlıyor. Alabildiğine kısıtlı sendikacılık dışında örgütlenme hakkı hemen hemen yok. Çalışan insanlar sıkıntılarını dile getirebilme, seslerini çıkarabilme imkânlarından, bunların vasıtaları olan haklardan hemen tamamiyle yoksunlar. Buna, gerek rejimin doğasından kaynaklanan nedenlerle, gerekse soldaki çeşitli tereddütler yüzünden emekçi karakterli siyasi akımların yasal siyaset sahnesinde temsil edilemiyor olması da eklenince kitlelerin politizasyonu alabildiğine zorlaşıyor. Dolayısıyla depolitizasyon mesafe kazanıyor.

Depolitizasyonda ANAP'ın kazandığı "başarı"nın temelinde, Özal ve ekibinin yaydıkları bir çeşit "dünya görüşü"nün, özlü ifadesini "köşeyi dönme" deyişinde bulan hayat anlayışının toplumda gördüğü rağbet yatıyor. Seçmen, "köşeyi dönme"nin şampiyonu olarak herkesten önce Özal ve ekibini görüyor. Hiç de haksız sayılmaz. Çünkü şunun *şurasında Özal'ın dahi ismi 7 yıldır duyulu*yor. Çevresi ise 1983 seçimleri sonrasına kadar bir kapalı kutu. Ama işte 4 yılda olanlar ortada. İsmi cismi bilinmedik insanlar hükümet etmenin imkânlarını da alabildiğine istismar ederek her anlamda süratle köşeyi dönüyorlar. "Köşeyi dönme" üstelik en baştakiler tarafından, "büyüklerimiz"in önderliğinde böylesine meşrulaşıp bir "başarı ölçütü" haline getirilmişse neden sıradan yurttaş "büyükler"ini takip etmesin?

Dahası "köşeyi dönmek" bir **çap** ya da sabırlı bir uğraş meselesi de değil. Kısa sürede "köşeyi dönenler"in **kalitesi** ortada. Yani sıradan yurttaşın gözünde "köşeyi dönme"nin pek bir zorluğu yok. Yeter ki fırsatı çıksın ve o da **"malı götürsün!"** Bir başbakan "malı götürmek"le övünüyorsa ve her icraatı, Özal'ın bunu -bir "metod"dan da öteye- bir

tür "hayat felsefesi" haline getirdiğini gösteriyorsa, yarının kendisine ne getireceği alabildiğine "meşkuk", umudunu mucizeye bağlamış, **depolitize** seçmen, -ANAP yönetiminin devamı, "malı götürme" fırsatının da devamı demek olduğuna göre- neden ANAP'tan medet ummaya devam etmesin?

Büyük sermayenin etkisi

Bu başlıca faktörün, depolitizasyonla içiçe "köşeyi dönme" yozlaşmasının yanı sıra tali denebilecek başka faktörler de seçimlerde Özal'ın malı götürmesine yardımcı oldu. Bunlardan birisi, büyük sermaye sahiplerinin ağırlıklı olarak ANAP iktidarının devamını istemeleri. Bu istek iş çevrelerinin Özal'ın ekonomide izlediği politikayı onayladıkları anlamına gelmiyor. Aksine bir kısım kodaman parababalarının Özal'ı sert üsluplarla eleştirdiklerine yakın geçmişte sık sık şahit olundu. Ancak referandum günü Özal'ın erken seçim kararını açıklamasıyla birlikte bu eleştiriler bıçakla kesilmişçesine son buldu. Sermaye çevreleri erken seçim kararını büyük bir memnuniyetle alkışladılar. Çünkü erken seçim demek, seçmene "elma şekeri" dağıtmak politikasının son bulması demekti, başını almış giden enflasyonu dizginleme imkânının çıkması demekti. Daha da önemlisi, erken seçim demek yurttaşın alım gücünü fazla düşürmemeyi gözeten seçim politikası yüzünden halkın tüketiminde "çarçur" edilen bir takım fonların yeniden sermayeye aktarılması demekti.

Nitekim seçim sonuçları alınır alınmaz tekelci burjuvazinin önde gelen sözcüleri, Özal - Demirel çekişmesinde Demirel'den yana tavır alanlar dahil, memnuniyetlerini açıkladılar. Aynı anda da mutfağı kasıp kavuran zam furyası bastırdı. Özal büyük burjuvazinin kendinden beklediklerini saniye yitirmeksizin yerine getiriyor, dar gelirli on milyonlarca insanın reel gelirlerini alabildiğine tırpanlarken, tüketimde "çarçur" edilen fonların sermayeye aktarılması imkânını yaratıyordu. Ve böylece Özal seçimlerde kendisini destekleyen kodaman parababalarına şükran borcunu ödemiş oluyordu.

Ya Demirel?

Nihayet Özal'ın şansını artıran faktörlerden bir diğeri de alternatifsizliği oldu. Özal'a gerçek anlamda hiçbir zaman alternatif olmayan, dünya görüşü gereği istese de olamayan Demirel yine inandırıcı bir alternatif olmaktan uzaktı. Demirel, demokratik hak ve özgürlükler konusundaki ketumiyeti nedeniyle şehirlerin çalışan nüfusundan hemen hiç yüz bulmadı. Ekonomi alanında Özal'ınkinden yapısal olarak farkeden bir politikaya sahip olmadığı için sermayeye zaten baştan beri fazla hitap etmemişti. Bütün iddiası Özal'ın ekonomiyi berbat ettiği, kendisinin ise tecrübeli devlet adamı olarak ekonomiyi ihya edeceği noktasına yoğunlaşıyordu. Oysa 1970'lerin ikinci yarısındaki politikasıyla, ekonomiyi batağa götürenlerin başında kendisi yer alıyordu. Dolayısıyla Demirel'in ekonomiyi iyi idare edeceği iddiaları inandırıcı olmaktan uzaktı.

Üstelik hem ABD hem de B. Avrupa Özal'dan memnundular, Demirel'in bir ölçüde "özerklik" kokan bazı konuşmalarından tedirgin oluyorlardı. Türkiye'nin dış borç toplamının hızla artmasına rağmen, IMF'nin Özal hükümetine yeşil ışık yakmayı sürdürmesinin bir nedeni de buydu. Bu olgu da işin içine girince, emperyalizme göbek bağıyla bağlı tekelci burjuvazinin Demirel'e sempati duyması için pek bir neden kalmadı. Sonuçta DYP, AP'nin geleneksel olarak güçlü olduğu bir kısım Anadolu şehir ve kasabalarının ve de kırlık kesimlerin oylarıyla yetinmek zorunda kaldı.

SHP de ANAP'a ciddi bir alternatif oluşturamadı. Dünya görüşünün farklılığı açısından ANAP'a alternatif olmaya en fazla aday olan SHP, handiyse gelenek haline getirdiği tutarsız politikası yüzünden alternatif olmayı beceremedi. Sosyal demokratların muhafazakârlarınkinden farklı bir ekonomi politikaları olur. Oysa SHP'nin böyle açık seçik bir politikası, bunu belirleyen programı yok. Evet, sosyal demokrasi de kapitalizmin devamından yanadır, ama bunun reformlarla sürdürülmesinden yanadır. Reformlar da, ifadelerini gelir dağılımındaki adaletsizliğin bir ölçüde giderilmesinde, çalışan yığınların yaşama şartlarının tedricen iyileştirilmesinde bulurlar. Bunun sağlanması ise Türkiye'nin mevcut şartlarında örneğin köklü bir vergi reformu gibi bazı radikal ekonomik tedbirlerin alınmasını gerektirir. İşte SHP'nin programında olmayanlar da bunlardır. Çünkü sermayeyi ürkütmekten alabildiğine çekinen SHP bu konulara değinmiyor. Sonuçta da alternatif olamıyor.

Kaçırılan fırsat

SHP ekonomi alanındaki bu açığını, demokrasi mücadelesine daha fazla asılarak kapatsa ne ala. Ne ki SHP bu konuda da bir hayli lagar. Alabildiğine adaletsiz, hak ve hukuktan yoksun bir seçim kanunu karşısında **boykot** imkânı çıkıyor, üstelik **toplumsal ortam müsait** ve seçimleri boykot son derece **meşru**. Dahası Demirel bile, SHP kabul ederse boykota hazır olduğunu açıklıyor. Özal'ı köşeye sıkıştıracak, demokrasi mücadelesine küçümsenmeyecek bir ivme kazandıracak boykotu, SHP kaale dahi almıyor. Böylece demokrasiye bakış açısından SHP'nin alternatifliği daha baştan yara alıyor. SHP, ANAP'ı tek başına iktidara getireceği kesin olan bir seçim kanununa karşı direndiği takdirde seçmenin indinde itibarının nasıl artacağını göremiyor. Yahut bunu görse bile, bu tavrın demokratik hak ve özgürlüklere susamış kitlelerde yol açacağı canlanmadan, hak arama mücadelesinin tabana yayılmasından ürküyor ve seçimleri boykot etmeye, yaygın toplumsal kabul görecek alabildiğine haklı bir demokratik eyleme yanaşmıyor. Böyle olduğu için de demokratlığı fazla inandırıcı olmuyor, seçmenin özel ilgisini çekmiyor. Ayrıca sosyal demokratlara oy verenlerin azımsanmayacak bir bölüğü, 2 milyonun üstünde seçmen, Ecevit'in boykot konusunda daha net bir tutum almasının da etkisiyle barajı geçemeyeceği daha baştan belli olan, dolayısıyla da bir gelecek vaad etmeyen DSP'ye oy veriyor. Ve sonuçta SHP ekonomi alanındaki belirsizliğinin ve demokrasi mücadelesindeki tutarsızlığının bedelini, -Ecevit'e gidenler dışında kalan- geleneksel CHP oylarıyla yetinerek ödüyor.

İşte bir kısım seçmenin, Özal'dan şu veya bu ölçüde canı yanmasına rağmen yine Özal'a oy vermesinin başlıca nedeni bunlar. Bu şartlarda ANAP'ın bir seçim başarısından söz edilecekse açık ki bu ANAP'ın icraatının başarılı olmasından değil, önce Türkiye'de sermayenin arsızlığının yol açtığı "malı götürme" furyasındaki depolitizasyondan, daha sonra da muhalefetteki burjuva partilerinin dökülmelerinden kaynaklanıyor. Gerçekte ortada bir seçim "başarısı" da yok. Şayet oylar oranları ölçüsünde parlamentoya yansısaydı, yani seçim sistemi adil olsaydı yeni TBMM'de ANAP'ın 163 milletvekili bulunacaktı. Oysa gerçekte bu sayı 292. Yani 129 ANAP milletvekili, seçmenin iradesi hilafına, başkalarının haklarını gaspetmiş olarak şu anda TBMM'yi işgal etmekteler. Bu gerçeği hiçbir zaman gözden uzak tutmamak gerekiyor.

Alabildiğine adaletsiz bir seçim kanunu karşısında boykot imkânı çıkıyor, SHP kaale dahi almıyor. Böylece, demokrasiye bakış açısından alternatif olması daha baştan yara alıyor.

Gerekiyor, çünkü güce tapmaya eğilimli bir çok kişi ANAP'ın TBMM'deki ezici çoğunluğu karşısında gözleri kamaşıp, Özal'a hiç de hakkı olmadığı bir takım misyonlar vehmedebilir. Ya da bu güç karşısında bezginliğe kapılıp bir kısım demokratik hakların gerçekleştirilmesini ANAP hükümetinden bekleyebilir.

Oysa hayat illüzyonlara yer vermeyecek kadar acımasız. İşte Sargın'a ve Kutlu'ya tüm dünyanın gözü önünde uygulanan işkence. İşte bu sorgulama ile bağlantı kurularak yurt çapında sürdürülen sosyalist avı. Bütün bunlar Özal yönetiminin ne olduğunu ve ne olmaya devam edeceğini hatırdan çıkarmaya meyyal olanlara bir kere daha hatırlatıyor. Dahası Özal hükümet ederken devleti kimlerin yönetmeye devam ettiğini de hatırlatıyor.

1983 seçimleri ertesinde Özal'ın başbakanlığa getirilmesi, 12 Eylül sonrasında ülkemizde kurulan rejimde bir değişikliğe yol açmamıştı, sadece yönetimin başlıca iki alanında, ekonomide ve asayişte zımni bir iş bölümünü temsil ediyordu. 1987 seçimleriyle de bu işleyişin özünde bir değişiklik olmuş değil. Dolayısıyla da ANAP hükümetinin demokrasiye doğru bir yönelim göstermesi, eşyanın tabiatı gereği imkânsız. Demokrasi kazanılacaksa ANAP'a rağmen, ANAP'ın sırtını dayadığı mihraklara rağmen demokrasi güçlerinin elbirliğiyle, demokrasi mücadelesine yığınların kazanılmasıyla elde edilecek.

Demirel demokratik hak ve özgürlükler konusundaki ketumiyeti nedeniyle şehirlerin çalışan nüfusundan hemen hiç yüz bulmadı.

Bu noktada Türkiye solunun öncelikle kendi öz gücüne güvenmesi, kendi öz gücünü olanca kapasitesiyle seferber etmesi özellikle yasal imkânları sonuna kadar değerlendirmesi, bu kapsam içinde tartışılmaz önemi olan yasal sol partinin özenle ve sabırla oluşturulması tayin edici rol oynuyor. Unutmayalım ki demokratik hak ve özgürlükler ilk başta onlara su gibi, ekmek gibi ihtiyaçları olanların, işçilerin, tüm çalışan insanların davranmaları halinde kazanılabilinir. Bunun manivelasını yaratmak ise öncelikle bizlere, biz solculara düşüyor. ■

SEÇİM SİSTEMİ ADALETSİZ OLUNCA...

İktidar partisi olarak ANAP, 1960 öncesi seçim sistemine en yakın bir sistemi benimseyerek "icraatının devamını" olanaklı kılmanın yolunu yarattı.

Kasım ayındaki Erken Genel Milletvekili Seçimi sonuçları alınınca, gündeme yeni bir tartışma konusu geldi. Partilerin geçerli oylardan aldıkları pay ile kazandıkları sandalyelerin oransal dağılımı çok önemli farklılıkları ortaya koyuyordu. Örneğin ANAP geçerli oyların yüzde 36,3'ünü alabilirken milletvekillerinin yüzde 64,9'unu kazandı. Buna karşılık, ülke genelinde yüzde 10 oy barajını aşamayan 4 parti yüzde 19,4'lük oy oranıyla hiç sandalye kazanamadılar.

29 Kasım 1987 seçimlerinin partilere göre oransal oy ve milletvekili dağılımı şöyle gerçekleşti:

	Oy Dağılımı	Milletvekili Dağılımı
ANAP	36,3	64,9
SHP	24,8	22,0
DYP	19,2	13,1
DSP	8,5	0,0
RP	7,1	0,0
MÇP	2,9	0,0
IDP	0,8	0,0
BAĞIMSIZLAR	0,4	0,0
TOPLAM	100,0	100,0

Tablodan da açıkça görüldüğü gibi, ANAP oyların üçte biri ile, milletvekillerinin üçte ikisini kazanırken, diğer partiler çok büyük oranda seçim sisteminden zararlı çıktılar. 29 Kasım 1987 seçimlerinde milletvekillerinin partilere dağılımını belirleyen seçim sistemi, 12 Eylül yönetiminin getirdiği seçim sisteminden bile daha eşitsiz bir milletvekili dağılımını ortaya çıkarıyordu. ANAP tarafından ardı ardına seçim sisteminde değişiklikler yapılarak yaratılan bu yapı, seçmenlerin oransal yönelimlerini meclise en eşitsiz biçimde yansıtan seçim sistemlerinden biridir.

Türkiye'de çok partili yaşam içinde 1946 seçimlerinden bu yana, seçmenler tarafından kullanılan geçerli oyların milletvekilliğine dönüşmesi açısından 5 farklı yaklaşım kullanılmıştır. Bu sistemlerden iki "çoğunluk" sistemidir. Oyların milletvekilliğine dönüşmesinde en eşitsiz dağılımı ortaya çıkaran bu sistem, 27 Mayıs 1960 sonrasında yerini "ulusal artık" sistemine bıraktı. Oransal oy dağılımının, milletvekilleri oransal dağılımına en yakın sonuç verdiği bu eşitlikçi sistem, 1965-1969 AP iktidarı döneminde "oransal temsil"e dönüştürüldü. 12 Eylül yönetimi, parti sayısını azaltmak ve koalisyon kapılarını kapamak amacını da içinde taşıyan yüzde 10'luk ülke ve an az yüzde 14,3'lük seçim çevresi barajı içeren yeni bir "oransal temsil" sistemini gündeme getirdi. Ne var ki ANAP iktidarı, "icraatını devam ettirmek" için 12 Eylül yönetiminin düzenlemesiyle de yetinmeyerek, seçim çevresi daraltmalarının yanı sıra 6 ve daha fazla milletvekili çıkaran illere "kontenjan" milletvekilliği koydu. Böylece, ülke düzeyindeki yüzde 10 baraja ek olarak, seçim çevresi ölçeğinde geçerli en düşük barajı da yüzde 20'ye çıkarmış oldu.

29 Kasım 1987 seçimlerinin partilere göre oy dağılımlarını temel alarak, farklı seçim sistemlerinde nasıl milletvekili dağılımları ortaya çıkardığına bakacak olursak, dönemsel olarak Türkiye'de demokrasi anlayışının sergilenmesini de izleyebiliriz (Tablo).

Tabloda milletvekillerinin partilere dağılımlarının sergilenmesinde kullanılan yıllar (1957/1965/1977/1983/1987), oyların milletvekilliğine dönüşmesinde kullanılan sistemin en son kullanıldığı seçim yılını gösteriyor. Tabloda yılların düzenli değil de, atlamalı olarak konmasının nedeni de, en eşitsiz dağılımdan en eşitlikçi dağılıma doğru gidişi açık biçimde sergileyebilmektir.

1983-1987 dönemi iktidar partisi olarak ANAP, 1960 öncesi seçim sistemine en yakın bir sistemi benimseyerek "icraatın devamını" olanaklı kılmanın yolunu yaratmıştır. 12 Eylül yönetiminin getirdiği seçim sisteminden de daha eşitsiz dağılımlar ortaya koyan bu yapı, olağan döneme geçiş ve demokrasi umutları açısından ne kadar iç acıcı olabilir. ■

TABLO

29.11.87 Oy dağılımının seçim sistemlerine göre sandalye yüzdesine yansıması

MİLLETVEKİLLERİNİN PARTİLERE DAĞILIMI

Partiler	29 Kasım 1987 Oy Dağılımı	1957 örneği	1987 örneği	1983 örneği	1977 örneği	1965 örneği
ANAP	36,3	83,6	64,9	58,5	44,0	36,7
SHP	24,8	8,0	22,0	25,3	26,5	24,9
DYP	19,2	6,4	13,1	16,2	20,7	19,3
DSP	8,5	2,0	-,-	-,-	4,2	8,4
RP	7,1	-,-	-,-	-,-	4,0	7,1
MÇP	2,9	-,-	-,-	-,-	0,2	2,9
IDP	0,8	-,-	-,-	-,-	-,-	0,7
BAĞIMSIZ	0,4	-,-	-,-	-,-	0,4	-,-
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ahmet Kahraman

"Büyüklerimiz" demokrasimize bayılıyorlar

YERDEN GÖĞE KADAR HAKLILAR

Türkiye'de her türlü özgürlük vardır. Örneklersek intihar etme özgürlüğü sonsuzdur. Ayrıca hayali ihracatçıların özgürlüklerinden yoksun bırakılıp içeriye atıldığını söyleyen çıkabilir mi?

Bizim" de, "bize benzeyen" bir "demokrasimiz" var. "Yöneten ve yönlendirenlerimiz". Ülkeyi, bizleri, beyinlerimizi, giyim ve kuşanmamızı, davranışlarımızı bile kendilerine benzetme başarısına ulaştıkları için, keyifleniyor, zaferleriyle övünüyorlar:

-Bizim demokrasimiz iyidir...

"Böyle diyerek, Kasım ayı sonunda "seçim" bile yaptık. Bazı gecekondu semtlerinde, tencere ve tavaların kapakları havada uçuşurken,köy yollarına kamyonlar dizildi. "Bizim iyi demokrasimizde" iktidar adayı ANAP, "halkımıza" armağanlar yağdırıyordu. Bazı armağanlarsa "vadeye" bağlanıyordu: Seçimden sonra denilerek, yol, su, elektrik tencere ve tava sözü veriliyordu.

Ama bu arada; işkenceyle "adalete varma" ve "adaleti bulma" işlemleri "sür git"liğini korudu. İzmir'de işkence gören bir genç, zindanı geride bırakır bırakmaz, yaralı haliyle Ankara'ya koştu. SHP Genel Sekreteri Fikri Sağlar gencin yaralı gövdesini basına göstererek, "bakın işkence var" dedi. Buna karşılık İzmir Emniyet Müdürü "işkence yok" dedi. "O genç kendi kendine işkence yapmıştır" demedi. Fakat bunu çağrıştıracak, dolaylı yoldan anlatacak bir yolla insan severliğini ve asla "işkenceye tevessül etmediğini" anlatmaya çalıştı:

-Eğer işkence gördüyse niye Ankara'ya gitti de, bize baş vurmadı?

İşkence gören genç, işkence yapanlara dilekçe vermediği için suçlandı anlayacağınız...

Öte yandan, çarşafların temiz olup olmadığını anlamak için Çocuk Esirgeme Kurumu'na ani baskınlar düzenleyen, sahil lokantalarında, karpuzun soğanlı bıçakla kesilip kesilmediğini anlamak için mutfaklarda araştırma yapan, hela teftişlerini aksatmayanlarsa, polis merkezlerine gitmeyi akıllarından geçirmeyerek, "bizim demokrasimiz iyidir, hem de otoriterdir" diyenleri haklı çıkarıyorlardı. Kimilerine göre, o sayın büyükler hela teftişleri kadar işkencehanelere önem verip bir gün ani baskın yapacak olsalar, tüm alet ve edevatları gözleriyle göreceklerdi. Allahtan bunu yapmıyorlardı. Çünkü o zaman "bizim demokrasimizin otoriter üstünlüğü" ayrıcalıklığını yitirecekti.

"Demokrasimizin otoriter ve ürpertici" uygulamalarını çekemeyenler, "özgürlük yok" demeye devam ediyorlardı geçtiğimiz ayda. Oysa, "her türlü özgürlük" vardı. Derneklerin, sendikaların politikayla ilgilenmelerinin yasak olduğu savı da doğru değildi. Örnek mi? İşte Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu... Bu Konfederasyon dilediğini özgürce söylemiyor muydu? Hükümete ve de tüm büyüklere sesini duyurup isteklerini onaylatmak için sabahtan akşama kadar düdüklerini çalmıyor muydu? Ülke ekonomisinin nasıl olma- gerektiği konusunda reçeteler yayınlamıyor muydu? Şimdi bu durumda, "sendikalara siyaset yasağı uygulanıyor" demenin anlamı ve önemi var mıydı?

Ayrıca, "devlet sendikalizmi" olan Türk-İş dipdiri ayaktaydı. Hem Türk ve hem de İslamcı, Türkeş'in geçmişte binbir emekle örgütleyip ortalığa saldığı konfederasyon yerli yerinde duruyordu. İslamcıların Erbakan kanadının sendikacılığı da ayaktaydı.

İşçinin sesi ve görüntüsü sendikacılık mı? Hayır efendim, o tür sendikacılık "güven ve huzur ortamına zarar" veriyor. Tek sesli, tek renkli demokrasi "iyi demokrasi" olduğuna göre, bu kadarı da yeter de artardı...

Derneklerin yasak olduğuna ilişkin savlara gelince:

Türkiye'nin salt sosyolojik yapısını değil, ekonomik ve siyasal geleceğini de planlayan koskocaman "İlim Yayma Cemiyeti" ayrıca, 12 Eylüle Türk-İslam sentezini sevdirecek kadar "vatanperver" Aydınlar Ocağı iş başındadır. TÜSİAD deseniz dediği dediktir... Masonlar'a, Lionslar'a zaten diyecek yok...

Ha, sosyalist akım ve örgütlerin yasaklanması, gençlerin cendere altında tutulması, işçilerin grev hakkının aslan ağzına atılması mı? Bunlar gerekli olsaydı, heykelleri dikilmeye değer "büyüklerimiz" zamanında düşünürlerdi. Demek ki gerekli değilmiş...

Türkiye'de her türlü özgürlük vardır. Örneklersek intihar etme özgürlüğü sonsuzdur. 29 Kasım seçimlerinden bir gün sonra "zama da zam" programı uygulamaya konulunca, bir günde bir kaç kişi intihar etmedi mi? Üstelik belediye memuru, yazdığı intihar gerekçesini belediye hoparlöründen okuma özgürlüğünü de kullanmadı mı? Karnını doyurmak için fahişeliği seçen ev kadınlarının özgürlüklerini kim yadsıyabilir? Bu özgür kadınları inkâr edebilir mi kimse?

Türkiye bir özgürlükler ülkesidir. İhracatçı Hasbi Ağa elini kolunu sallayıp ağalık saltanatını sürdürmüyor mu? Dışarıya kokmuş yiyecek ihraç etti diye kılına dokunan mı oldu? Kemal Horzum babamızın keyfi yerinde değil mi? Hayali ihracatçılardan birinin özgürlüğünden yoksun bırakılıp içeriye atıldığını söyleyen çıkabilir mi?

Ha... ekmek çalanı soruyorsunuz? Aç kalan kişinin ekmek çalması hırsızlıktır. Bu memlekette "hırsızlara geçit yok"tur, efendim... Ekmek çalan çocuğun bileğine zincir geçirildiği gibi cezaevine yollanır...

Kim ne derse desin, "bizim demokrasimiz" iyidir.

Çünkü, "büyüklerimiz" demokrasimize bayılıyorlar. Her şey onların çizdikleri daire içinde yürüyor. Düşünceleri yasa olduğu için dışına çıkmak kesinlikle yasaktır. Gerçi, tek tip elbise giydirmiyorlar ama, tek tip düşünceyi egemen kıldılar.

O nedenle "Bizim demokrasimiz iyidir" diye övünmekte, yerden göğe kadar haklılar... ■

HİKAYE-İ 1987

Bir Alman bilimadamı Türkler'in radyasyonu küçümsemelerini takdirle karşılıyor, belki bu sayede ulusumuzun ''mutasyon''a uğrayarak radyasyona dayanıklı ''yeni tür insan''ın müjdecisi olabileceğini belirtiyordu.

Bin dokuz yüz seksen yedi yılı ülkemizin ''ezeli ve ebedi'' sorunlarından olduğu yadsınamayacak olan başörtüsü davası ile başladı. Sorun ''genç kızlarımız üniversitenin içinde başlarını örtebilirler mi'' tartışmasından doğmuş ve orada odaklanmıştı. Bir tarafta ANAP, ''başörtü'' taraftarları -çoğunluğu erkek - öğrenciler ve kimi ''dini bütün'' vatandaşlar, öte yanda Türk vatandaşlarının gardrobuna özel bir itina gösteren ''laik''çiler. Sonuç: Çağdaş Giyim' e uydurulmak amacıyla adı ''türban'' olarak tescil edilen başörtüsü ''ulu-l-emr''e itaat gerektiğine göre YÖK çatısı altındaki yerlerde - İlahiyat Fakülteleri dışında - takılmamalı, sokaklarda ve yurtlarda takılmalarına ise karışılmamalı.

Bu tartışmanın hızı kesilirken, radyasyon konusu gündeme geliverdi. Konuyu alevlendiren hususlardan biri de ''sakat doğar'' korkusuyla bir çok kadının kürtaj yaptırma yoluna gittiğine dair haberlerdi. Hükümet bu konuda ''hatalı davrandığını'' itiraf etti ama, ODTÜ uzmanlarıyla saatlerce toplanan Türkiye Atom Enerjisi Komisyonu buna bile yanaşmadı. Sonuç: TAEK Başkanı görevden alındı, radyasyonlu çaylar - belki de gerçekten - toplatıldı. Ne ölçüde radyasyonun yararlı, ne kadarının zararlı olduğu tartışılırken, bir Alman bilim adamı Türklerin radyasyonun muhtemel etkilerini küçümsemelerini takdirle karşılıyor ve belki de bu sayede ulusumuzun ''mutasyon''a uğrayarak radyasyona dayanıklı ''yeni bir tür insan''ın müjdecisi olabileceğini belirtiyordu.

Yine yılın ilk ayında Türk hükümeti ulusumuzu ve Avrupa'yı hayretlere gark eden bir biçimde Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na bireysel başvuru hakkını kabul ediyordu. Türkler ortada fol yok yumurta yokken hükümetin böylesine ''cesur'' bir adımı böyle ''pat'' diye nasıl atabildiğine şaşarken, Avrupalılar hükümetin başvuru hakkına getirmek istediği ''rezerv''lere hayret ediyorlardı. Hayret etmekte haklıydılar, çünkü onlar 1982 Anayasası'nı iyi bilmedikleri için, bazı hakların önce kabul edilip, sonra nasıl yok edilerek ''Türk usulü hak'' haline getirildiğini anlayabilmiş değillerdi. Zaten bireysel başvuru hakkı da, devletin vatandaşlarına kendisini elaleme - haşa - şikayet etmeleri için tanıdığı bir hak olarak değil, ''haddini bilmez'' Avrupalı ''Türk düşmanı'' çevrelerden gelebilecek eleştirilere karşı bir cevap olarak düşünülmüştü.

Yılın bu ilk çeyreğinde Türkiye Doğu'daki terör eylemlerine karşı Irak'ta bir-iki ''ameliyat'' yapma yoluna başvurdu. Bu tür gelişmeler ülkemizde bazı kimselerin içinde sönmeyen bir ateş olarak yaşayan ''fütühat'' duygularını da kamçıladı. Bazı ''forum''larda ve makalelerde ''Irak'ın düşmesi'' - ve ABD'nin uygun görmesi - halinde Türkiye'nin Kerkük ve Musul'u alıverip, oradaki Türkleri kurtarıvermesi ve -tabii- bolca petrole kavuşması gerektiği bildirildi. Böyle bir durumda oradaki onbinlerce ''peşmerge''nin nereye gönderileceği ise belirtilmedi.

Mart ayı neredeyse Yunanistan ile savaşa tutuşacak olan - ve Özal sayesinde bundan kurtulan - Türkiye'de ''Rabıta'' ayı oldu. Adının uzun olması dolayısıyla kısaca ''Rabıta'' diye anılan bu şeriatçı örgüt ile Türkiye Cumhuriyeti arasında, zamanın Devlet Başkanı, şimdinin Cumhurbaşkanı'nın da haberdar olduğu, Resmi Gazete'de yayınlanmamış ''gizli'' rabıtalar ortaya çıkarıldı. Cumhurbaşkanı'nın istifasının ''dahi'' istendiği tartışmaları ve karşılıklı suçlamaları Çankaya'nın ''bugün de gelse imzalardım'' tümcesi noktaladı.

1987'nin ikinci çeyreği anayasa değişikliği dönemi oldu. Başbakan ve Cumhurbaşkanı'nın anayasa değişikliği konusunda anlaştık-

▼ Tam bir uyuşma. Evren ile Özal 1987'de hemen her konuda anlaştılar.

▲ Mahkûm aileleri. Yıl boyunca seslerini duyurmaya çalıştılar.

▲ Sokakta serbest. *Türbanın üniversitede yasaklanması olay oldu.*

larının açıklandığı günleri - Özal'ın da daha sonra karşı çıktığı - "tek dernek" teklifine karşı öğrencilerin eyleme geçtikleri ve etkili oldukları günler izledi. Polisimiz her yerde "hazır ve nazır" olmasaydı - maazallah - anarşi hortlayıverecekti.

Nisan ayında Avrupa'yı bu kez dehşete düşüren bir girişimi oldu Türkiye'nin. "Dünya milletler ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak... çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma yönünde" (Anayasa-Başlangıç) ilerleyen ulusumuz, hükümeti aracılığıyla AET'ye tam üyelik başvurusunda bulundu. Avrupa bunu zinhar yapmaması konusunda Türkiye'yi hayli uyarmıştı halbuki. Sonuç: Avrupa'ya biraz "ayıp" olsa bile, herkese göre bu iş "iyi oldu".

17 Mayıs'ta anasaya değişikliklerinin Resmi Gazete'de yayınlanmasıyla birlikte, Türkiye'de "referandum"lar çağı açılmış oldu. Bu çağa atlama, halkoylamasından kaçmayı kendine yediremeyen ve bunu yaparsa Anayasa'nın Geçici 4. maddesindeki yasakların süreceğini gören DYP ve DSP'nin destekleri sayesinde gerçekleşti. Kimilerinin sorduğu "herkesi ilgilendiren öteki yasaklar ne olacak" sorusu ise kaynadı gitti arada.

Yılın ortasında "küstah" Avrupa Parlamentosu kimilerine göre Ermeni ve PKK terörüne yeşil ışık yakan, üstelik Kıbrıs sorununu da kurcalayan bir karar alınca Türkiye'de yer yerinden oynadı sanki. "Evren'den sert tokat" (*Milliyet*) yiyen Avrupa Parlamentosu'nun yanı sıra NATO'ya da "ittifakın gözden geçirileceği" tehdidi iletildi. NATO'nun bunu pek ciddiye almaması ise düpedüz haksızlıktı.

30 Haziran günü gazeteleri okuyanlar Türkiye'nin yakın tarihinde ilk kez bir "sivil darbe"nin haberini aldılar. Askeri darbelere oranla daha gürültüsüz gerçekleşen bu sivil darbe, hükümetin, bazı başka ülkelerde olağan karşılanacak bir biçimde, Genelkurmay Başkanlığı'na kendi tercihi olan kişiyi atama kararını açıklamasından ibaretti. Hükümetin bu demokratik "celadet"i, muhalif-muvafık herkesin takdirini topladı ve ülkemiz "Sivil Toplum" yolunda önemli bir mesafe kat'etmiş sayıldı.

Temmuz ayında, bütün 1987 yılı içinde zaman zaman sıçramalarla varlığını duyuran PKK eylemlerine askeri çözüm arayışları uygulamaya konulan yeni bir modelle - Bölge Valiliği - pekiştirildi. Bu arada Suriye'ye giden TC Başbakanı Apo'yu geri alamadıysa da, bir güvenlik anlaşması elde etmeyi başardı.

Bu aylar ve sonrasında halkoyu kampanyası hız ve yaygınlık kazanırken, mahkûmlar ve ailelerinin hapishanelerde "insanca" yaşama koşullarının sağlanması ve genel af çıkartılması gibi isteklerini kamuoyuna duyurabilmek için verdikleri saygıdeğer mücadele, bir kişinin ölümü, yüzlerce kişinin dövülmesi ve mahkemeye verilmesi bahasına süregidiyordu. Bu mücadele sonunda, açlık grevi yapanlar için "ölürlerse ölsünler" diyebilen iktidar sahiplerinin varlığına rağmen, sınırlı da olsa hapishane koşullarına etki yapmak mümkün olabiliyordu.

Halkoylaması ile yasakların kalkmasından ve erken seçim kararının alınmasından sonra DSP genel başkanlığına getirilen Bülent Ecevit köşkte Cumhurbaşkanı ile "sıcak bir görüşme" (gazeteler) yapıyor, bunu bir süre sonra Demirel'in "görev icabı" olduğunu söylediği Çankaya ziyareti izliyordu. Aynı günlerde Deri-İş Sendikası tarafından İstanbul'da gerçekleştirilen miting, Netaş ve Seydişehir grevleri ve Demiryolcular'ın direnişleriyle birlikte 1987'nin başlıca işçi hareketini oluşturuyordu. Mevcut en büyük sendika birliği olan Türk-İş'e gelince, bu örgüt belki de yapabileceğinin azamisini yaparak, siyaset yasağına rağmen, halkoylamasında "evet", seçimlerde ise "ANAP'a hayır" kampanyasında etkili olmaya çalışıyordu.

▲ Kürtler. *1987'de ne oldukları çok tartışıldı.*

Halkoylamasının sonucu "evet" olmakla birlikte, "demokrasiye aşık Türk evlatlarının" (Anayasa-Başlangıç) yarıya "çok yakın" bir kısmının "hayır" oyu kullanmış olması, yapılması kararlaştırılan erken seçimde ANAP'ın kazanacağı izlenimine güç katmaktaydı. ANAP'ın baskın şeklinde geçirdiği seçim yasası değişiklikleri de bu olasılığı iyice ön plana çıkarmıştı. Bu koşullarla seçime gitmenin maliyetini sezen muhalefet SHP Genel Başkanı'nın "tek başına bile seçime gitmeye kararlı" olduğunu ifade etmesi üzerine seçim boykotunu gerçekleştiremiyor ve ümidini önce "Çankaya"ya, sonra da Anayasa Mahkemesi'ne bağlıyordu. Çankaya'nın erken seçim yasasını bekletmeden imzalayarak bu hayali çabucak söndürmesine karşın, Anayasa Mahkemesi seçim tarihinin geriye atılmasına ve muhalefetin - önseçim de yaparak - biraz toparlanmasına imkân verdi ama, bu yeterli olmadı. Seçimi kimin neyin sayesinde kazandığı malum. Kaybedenler ise öncelikle kamuoyu araştırmacıları tabii. Sonra sırayla oylarını bir türlü artıramayan sol ve büyük kentlerden ağır bir yenilgi alan Demirel. DSP'nin oyların % 15'ini hayal edip bu nedenle sonuçlardan gayri memnun olması ne kadar şaşırtıcı ise, SHP'nin de 1984 SODEP oylarından - büyük kentlerdeki sola dönüş sayesinde - 1.3 puan fazlasını başarı sayması o derece garipti. Bu çerçevede doğal oylarından büyükçe bir bölümünü ANAP'a kaptıran Refah Partisi'nin % 7 dolaylarındaki oyu gözardı edilecek gibi değildi.

Seçimler öncesi **TBKP**'nin yöneticileri Türkiye'ye döndüler. Basın liderlerle 1987 yılı içinde epey görüşme yapmış ve bu partinin "legalleşme" politikası ve yeni çizgisi konusunda yeterli sayılabilecek bilgi de vermişti. TİP Genel Başkanı Behice Boran'a TBMM önünde tören yapılması ve başbakan dahil kimi "iktidar erkânı"nın "liberal" açıklamaları ülkemizde bu alandaki "tabu"ların çok uzun olmayan bir süre içinde - belki de - yıkılabileceği izlenimini yaratmıştı. Bunun yalnızca bir izlenimden ibaret olduğu, TBKP liderlerinin Türkiye'de başlarına gelenlerden anlaşılıyor. Ancak öyle görünüyor ki, hapishanedeki liderler hükümetin başını Avrupa'dalarken olduğundan daha fazla ağrıtacaklar. Özal AET'ye başvurulduğu günlerde "bir sonraki seçimi alırsak Türkiye'yi tam üye yaparız" demişti. Çağ atlamak ve Avrupa Topluluğu'na girmek iddiasında olan Türkiye'nin yöneticileri, acaba binlerce siyasi hükümlü, tutuklu ve davalıyla bu işi nasıl başaracaklar? ■

▲ Demiryolcular. *Greve gitmeye hazırdılar ama...*

SOLUN ÇOKSESLİ BİRLİĞİ

Muktedirlerimiz komünizmin yasallaşmasını önlemenin bir yolunu bulamazlarsa, sol oyların ziyan olmaması gerekçesi, "solun birliği" adına komünistlere karşı da mı kullanılacak?

Solun birliğinin, birleşemeyecek ve birleşmesi de gerekmeyen çeşitli sol toplulukların ayrılığına dayanan çoksesli bir birlik olması gerektiği açık. Bu arada, birleşebilecek ve birleşmesi de gereken çeşitli sol toplulukların, ancak belli bir bütünleşme süreci içinde birleşebilecekleri ortada. Teksesli bir birlik çabası ya da birlik fetişizmi, gerçeklikte solun tüm kesimlerini etkileyen bölücülüğün ta kendisidir. Bunun yepyeni bir örneğini, 29 Kasım 1987 genel seçimlerinde gördük.

Solda teksesli ya da alaturka bir birlik arayan "amigosal" sol kesim, sosyal demokrat solun beklenen başarıyı gösterememe sorumluluğunu yüklemek için, seçimler öncesinde olduğu gibi seçimler sonrasında da bir günah keçisi aradı ve bir kez daha Ecevit'i buldu. Ne yazık ki devrimci sol da, üstelik büyük çoğunluğuyla, Ecevit konusunda bu gürültücü, bu kraldan çok kralcı kesimin etkisinde kaldı. Böylece ilerlemeci Sezarizm ya da inkılapçı despotizmin, (yani gerçeklikte devrimci demokrasinin olumsuzlanması olmasına karşın, genellikle devrimci demokrasi bellenen şeyin,) genel olarak sol üzerindeki geleneksel hegemonyası, kendini bir kez daha gösterdi. Çünkü söz konusu sol kesim, can çekişen inkılapçı despotizmin her şeyi yukardan (ve dışardan) yönetmek isteyen son ve sadık temsilcilerinden, "inkılap tarihi"mizin son Mohikanlarından başka bir şey değildi.

Devrimci sol, genel olarak sosyal demokrasiyle, özel olarak da Ecevit'le kendisi arasındaki ayrım çizgisini, elbette büyük bir titizlikle çizmeliydi. Ancak gerçeklikte bu ayrım çizgisini nerdeyse tek başına çizen, sayın Ecevit oldu ve üstelik devrimci sol, Ecevit'in bu hizmetinden hiç de hoşnut görünmedi. Yoksa devrimci sol kendi işini başkalarından beklemek alışkanlığından, kendi evini derleyip toparlamak yerine, başkalarının evine çekidüzen vermek merakından vaz mı geçiyor; yoksa kendi çizmesi gereken ayrım çizgisini, üstelik pek de yukardan baktığı bir başkasının çizdiğini görmenin bilinçdışı rahatsızlığını mı duyuyordu? Belki de (ve inşallah) öyledir. Belki de Nabi Yağcı ile Nihat Sargın'ın son ve özverili yasallaşma girişimleri, böyle bir belirti olarak da değerlendirilebilir.

Siyaset yapmaktan vazgeçmediği için, Ecevit seçimlerden çok önce "bir bölen" ilan edilmişti. Seçimlerden sonraysa, DSP'yi seçimlere sokmakla ANAP ve DYP'ye kazandırdığı milletvekilliği sayıları hesaplanarak, ne yaman bir bölücü olduğu rakamlarla tanıtlandı. Oysa Ecevit, tekerlek kırılmadan çok önce, ANAP'a havadan milletvekilliği kazandırmayı önlemenin yolu olarak, başka şeyler yanında, SHP'ye bir seçim ittifakı da önermişti. Ancak SHP, her şeyden çok DSP'den kurtulmak istediğinden olacak, "solun birliği" için paralanan amigolarının da içten desteğiyle, Ecevit'in öteki (ve daha çok etkili sonuçlar verebilecek) önerileri gibi bu önerisini de kabul etmedi. Ve bölücülük, gene Ecevit'te kaldı.

Ecevit, bölücüydü, DSP'nin % 10 barajını aşması olanaksız, en azından çok kuşkulu olmasına rağmen, Ecevit nuh demiş peygamber dememiş ve seçimlere katılmaktan vazgeçmemişti. Söz konusu durumun yol açabileceği olumsuz sonuçları gidermeye yönelik seçim ittifakı önerisiyse, gerçeklikte zevahiri kurtarmaya yönelik bir parti taktiğinden başka bir şey değildi. Ecevit'in alnına yazılan, ne yaparsa yapsın, bozulmuyordu. Çünkü solun birliği, demokrasinin önüne dikilen barajları aşamayacak gibi görünen DSP'nin seçimlere katılmaktan vazgeçmesini gerektiriyordu. Yani partisinin, kem gözlere karşı bir nazar boncuğu olarak, yüksek atlama şampiyonu demokrasimizin omzunu süslemesiyle yetinmeliydi Ecevit. Oysa kişisel hırsı, ANAP'a 60, DYP'ye 14 milletvekilliği kazandırmış, SHP'nin de bir o kadar milletvekilliği yitirmesine yol açmıştı.

Rakamlarla oynamak biraz netameli iştir. Solda çoksesli bir birlik anlayışı egemen olsaydı, Ecevit'in hiç değilse seçim ittifakı önerisi benimsenir, barajı geçemeyecek gibi görünen DSP'nin bu engelden aşmasını sağlayacak önlemler alınırdı. Bu önlemlerin DSP'ye kazandıracağı milletvekili sayısı, her halde SHP'nin bile isteye ANAP ve DYP'ye ikram ettiği milletvekili sayısından az olurdu. Yani SHP her halde 70'i aşkın milletvekilliği yitirmezdi. Ama SHP'nin DSP'ye kazandıracağı bir oy, belki ANAP'a kazandıracağı dünyaya bedeldi. Belki ondan da değerliydi.

'Özal'ın DSP'yi sol oyları bölmek için destekleme öyküsüne gelince.. Bölerek yönetmek, egemenliğin doğasında içkindir. Sola düşen, egemen güçlerin bölme hesaplarından ve bu hesapların başarılı sonuçlarından yakınmak değil, bu hesaplardan egemen güçlere karşı yararlanmanın yollarını aramak ve bulmaktır. Üstelik bölme hesapları her zaman sola karşı da yapılmaz. Örneğin zamanın muktedirleri, AP oylarını bölmek için, 1965 seçimlerinde de TİP'i desteklemişlerdi. Ama hesap tutmamış, TİP 1965 seçimlerinde AP'nin değil, CHP'nin oylarını bölmüştü. Bunun üzerine hesap hatasının tashihi cihetine gidilerek, 1969 seçimlerinde "milli bakiye usulü" kaldırıldı. Seçimlerden önce İsmet İnönü, asıl rakiplerinin TİP olduğunu ilan etmişti.

Solun Meclis'te, aldığı oylara göre çok daha düşük bir oranda temsilini sağlamak isteyen muktedirlerimiz, komünizmin yasallaşmasını önlemenin bir yolunu bulamazlarsa, "bir bölen" rolünü bu kez de neden komünistlere oynatmak yolunu tutmasınlar! O zaman ne olacak? En çok % 3 oy almaları beklenen komünistlerden de mi demokrasimizin nazar boncukluğuyla yetinmeleri istenecek? Sol oyların ziyan olmaması gerekçesi, hem de "solun birliği" adına, komünistlere karşı da mı kullanılacak? Bu türlü bilgeliklere kulak asmazlarsa, komünistler de mi sağa hizmetle suçlanacak?

Demem şu ki, kendi hesabını doğru yapmasını bilenlerin, başkalarının bölme hesaplarına pek o kadar kulak asmamaları gerekir. Evet, solda kimse gerçekten "bir bölen" olmamalıdır. Ama solda, asıl çıkarlarını solun bölünmesinde gören "bir bölünen"ler olmadıkça da hiç kimse "bir bölen" olamaz. Asıl çıkarlarını bölünmekte görenlerin mumuysa, solun çoksesli birliğine kadar yanar.

Tekseslilikten çoksesliliğe geçelim. Elimizden o tek telli saz zırıltısını gerçekten bırakalım.

Bu davet bizim. ■

DÜZELTME: Geçen sayıda yayımlanan "Sap ve Saman başlıklı yazının 34. sayfa 2. sütun başlarındaki: "Marx'ın (Gotha Programının Eleştirisi) diliyle söylemek gerekirse, "kapitalizmden komünizme devrimci dönüşüm dönemin"ne karşılık düşen "siyasal geçiş dönemi"nde, bu yeni devlet biçiminin bürüneceği "devrimci diktatora" biçimidir." cümlesinin sonu şöyle olacaktı: ".... bu yeni devlet tipinin bürüneceği "devrimci diktatora" biçimidir." Düzeltir, özür dilerim. K.S.

▼*Ne çok sevilirdi. Ve bölücülük gene Ecevit'te kaldı.*

EN UZUN YOLCULUĞUN İLK ADIMI

Reagan ile Gorbaçov'un imzaladığı anlaşma, nükleer silahsızlanma yolunda adım atmanın siyasi karar meselesi olduğunu, silahsızlanmanın siyasi çözüme dayandığını gösterdi.

Washington'da 7-10 Aralık 1987'de gerçekleşen Gorbaçov-Reagan zirvesinin en somut ve öne çıkan sonucu, kuşkusuz ortamenzilli ve bu kategoriye dahil daha kısa menzilli (operatif-taktik) füzelerin yok edilmesine ilişkin anlaşmanın imzalanması oldu. Kısaca INF anlaşması olarak anılan bu anlaşmayla Sovyetler Birliği ve ABD, 500 ilâ 5000 km. menzilli nükleer füzelerini tümüyle ortadan kaldırmayı kabul etmiş oluyorlar. Anlaşma hükümlerine göre, menzili 1000 ilâ 5000 km. arasında olan füzelerin tasfiyesi iki aşamada gerçekleşecek. İlk aşama anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki 29 ay içinde tamamlanacak ve bu süre sonunda taraflar en çok 200 nükleer başlıklı füze bulundurabilecekler. Bu tasfiye süreci ilerlerken, menzili 500 ilâ 1000 km. arasında olan füzeler ise anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki 18 ay içerisinde tümüyle imha edilmiş olacak.

Tarafların sahip olduğu toplam nükleer savaş başlıklarının % 7'sini ancak kapsadığı halde, INF anlaşması neden büyük önem taşıyor?

Bir kere, anlaşma nükleer silahlanmanın başlangıcından bu yana ilk kez bir kategori nükleer silahın tümüyle yok edilmesini hedefliyor. Bu durum daha karmaşık ve daha başka kategorilerdeki nükleer silahların indirimi ve giderek tasfiyesi yönünde beklentileri güçlendiriyor. Nitekim Washington zirvesinin ardından yapılan açıklamada, Reagan'ın 1988'in ilk yarısı içerisinde gerçekleştireceği belirtilen Moskova ziyareti sırasında stratejik (kıtalararası) nükleer silahlarda % 50 indirimi öngören bir anlaşmanın imzalanması doğrultusunda çaba sarfedildiğine işaret edildi. Aynı şekilde tarafların 1972'de imzalamış olduğu antibalistik füzelerle ilgili anlaşmanın (ABM) sürmesi üzerine de prensip anlaşmasına varılmış bulunuyor. Bilindiği üzere ABD'nin, SDI projesine dayanak sağlamak üzere ABM'i "yorumlama" girişimlerine karşılık, Sovyetler Birliği anlaşmanın kabul edilen haline sadık kalınmasında, ihlâl edilmemesinde ısrarlı.

◄ *İmzalar tamam.* Dansı başka nükleer füzeleri kaldıran başka imzaların başına.

İkinci olarak, INF anlaşması anlaşma hükümlerinin tam olarak uygulanmasının denetimi konusunda, yerinde denetim dahil olmak üzere karşılıklı güven geliştirici önlemler getiriyor. Nükleer silahsızlanma konusunda ABD'nin "denetim imkânsızlığı" gerekçeleri göz önünde tutulacak olursa, anlaşmanın bu türden engelleri aşmaya yardımcı nitelik taşıdığı görülmektedir. İmzalanan anlaşmayla taraflar hem diğer tarafın ülke sınırları içerisinde hem de füzelerin konumlandırıldığı diğer ülkeler dahilinde denetim hakkına sahip oluyorlar. Yürürlük tarihinden itibaren taraflar ilk üç yıl boyunca her yıl 20 defaya kadar, bunu izleyen beş yıl boyunca her yıl 15 kez ve en son beş yıl içerisinde de 10 defaya kadar olmak üzere toplam onüç yıl boyunca sürekli denetim hakkına sahip olacaklar.

Ve nihayet, her şeyden önemlisi, imzalanan anlaşma, nükleer silahsızlanma yolunda adım atmanın siyasi karar meselesi olduğunu, silahsızlanmanın Sovyetler'in ısrarla vurgula- ►►

▲ *Denizden atılan füzeler.* Ne zaman kalkacak

Hedef Moskova

Eğer stratejik nükleer silahların yeniden şekillendirilmesi üzerinde anlaşmaya varılabilirse, Moskova'da dördüncü Reagan-Gorbaçov zirvesi de gerçekleşebilecek.

	Başlık sayısı ABD	SSCB
Kıtalararası Balistik Füzeler	2300	6426
Denizden atılan Balistik Füzeler	5632	2999
Bombardıman Füzeleri	5070	1170
Toplam savaş başlığı	13002	10595

dığı üzere siyasi çözüme dayandığını göstermiştir. Tüm bu yönleriyle INF anlaşmasının etkisi söz konusu % 7'lik kapsamın sınırlarının çok ötesindedir.

Bu adımın atılmasına varan sürecin ne denli zorlu geçtiği bilinmektedir. 19-21 Kasım 1985'te yapılan Cenevre zirvesinde "bir nükleer savaşın kazananı olmayacağı" üzerine görüş birliğinin açıklanmasından sonra, Sovyetler'in dünyayı 2000 yılına kadar nükleer silahlardan tümüyle arındırmak üzere getirdiği esnek ve yapıcı önerilerle, 11-12 Ekim 1986 Reykjavik zirvesi öncesi ve sonrasında hızlandırdığı süreç, Batı'da militarizme gerekçe olarak gösterilen "Sovyet tehdidi" korkusunun aşılmasında, geniş kitleleri ABD ve müttefiklerinin sıkı sıkıya sarıldığı "caydırıcılık" politikasının karşısında yer almaya yöneltmede hatırı sayılır başarı kazanmıştır. Ne ki, varılan noktanın henüz bir başlangıç noktası olduğu da açıktır. Bundan sonrası tüm dünya barış güçleri açısından daha yoğun bir çabayı gerektirecektir.

Washington zirvesine, Sovyetler'in nükleer silahsızlanma yolundaki çabalarının damga vurduğu konusunda hemen herkes hemfikir. Batılı basın-yayın organlarında Sovyet liderinin Batı'da yaygınlaşan popülerliğinin de etkisiyle "Gorbaçov zirvesi" olarak nitelenen zirve öncesinde ABD Başkanı Reagan'ın Sovyet lideri ile ilgili olarak "Popüler olduğunu inkâr etmiyorum. Çok şükür ki bir zamanlar Errol Flynn'le oynamıştım" diyecek bir psikoloji yansıttığı; zirvenin somut sonucu olan anlaşmanın ise Amerikan kamuoyunun ortalama % 75'ince desteklendiği de açıklandı.

Bundan sonra ne olacak? Gorbaçov ve Reagan tarafından imzalanan anlaşmanın ilk önce SSCB Yüksek Sovyeti ve ABD Senatosu'nda ele alınması gerekiyor. Anlaşmanın ABD Senatosu'nda belirli bir muhalefetle karşılaşması bekleniyor. Kendi partisi içinde Reagan'ı yeterince güçlü davranmamakla suçlayan "şahinler"in 19 Ocak'ta başlaması ve yaklaşık iki ay sürmesi beklenen görüşmeler süresince, anlaşmayı yeniden tartışma masasına çekmek üzere girişimlerde bulunacağı gözleniyor. Bunun ilk işaretlerinden biri, anlaşmanın hemen öncesinde Savunma Bakanı Weinberger'in istifası oldu, bir diğer işaret ise Cumhuriyetçi Parti'nin mevcut 6 başkanlık önadayından yalnızca birinin - şimdiki başkan yardımcısı Bush'un- anlaşmayı desteklemesi, "Şahinler"in desteğini gözeten diğer aday adaylarının ise anlaşmaya karşı çıkması ya da en azından soğuk davranması. Buna karşılık Demokrat Parti'nin bütün başkanlık aday adayları anlaşmayı desteklediklerini açıkladılar. Anlaşma beklendiği üzere kabulü halinde Amerikan Senatosu'nda 1972 tarihli ABM anlaşmasından bu yana kabul edilen ilk silahsızlanma anlaşması olacak.

Varılan nokta henüz bir başlangıç noktası. Bundan sonra tüm dünya barış güçleri açısından daha yoğun çaba gerektiriyor.

Varılan nokta Gorbaçov'un deyişiyle "sadece bir başlangıç. Ne ki en uzun yolculuğun dahi ilk adımla başladığı bilinir" ■

"Özgürlük şampiyonluğunun hüsranlı sonu"

Aralık ayı başında ABD'nin Louisiana'daki Oakdale ve Georgia'daki Atlanta federal hapishanelerinde 2000'den fazla Kübalı tutuklu 120 kişiyi rehin alarak ayaklandı. Ayaklanma sırasında rehinelerden biri öldürülürken, geçen yıl 17 milyon dolara mal olarak tamamlanmış bulunan Oakdale hapishanesinin 15 binasından 11'i yakılıp yıkıldı. Ne ki esas yıkılan "özgürlük şampiyonu Reagan" illüzyonu oldu.

Özellikle Reagan yönetiminin işbaşına gelmesinden sonra Küba'ya karşı sürdürülen ekonomik-siyasi ve diplomatik abluka ve saldırganlık bu ülkeye yöneltilen "insan hakları ihlali" suçlamalarıyla tam bir histeriye dönüştürülmüş, ABD Küba'nın "özgürlük savaşçıları"na kucak açmıştı. Reagan Küba hapishanelerindeki kriminaller, savaş suçluları, sabotajcılar ve CIA işbirlikçilerini bağrına basmaya hazırlanırken, o sıralarda Duvalier diktatörlüğünün zulmünden kaçıp, yüzerek Amerikan topraklarına ulaşmaya çalışan Haitililer'in cesetleri ABD sahillerine vuruyordu.

Reagan yönetiminin tırmandırdığı bu histeri karşısında Küba olan bitenin içyüzünün kolayca anlaşılmasını da sağlayacak şekilde, gitmek isteyenlere kapıları açıverdi ve Reagan'ın "özgürlük şampiyonu" hevesi kursağında kaldı. Gelenler pek de işe yarar adam değildi, aralarında suçlular, akıl hastaları vardı. Bütün bir propaganda gümbürtüye gidiyordu! Öte yandan "Amerikan rüyası" gören Kübalılar için de durum tam anlamıyla bir hüsrandan başka bir şey değildi. Kendilerini karşılayan gümrük ve mültecilik işleri yetkilileri eşliğinde Amerikan toprağı diye toplama kampı benzeri hapishanelere götürülüyorlardı. Ülkeye kendileri giriş yapmayıp bu şekilde karşılandıkları için de Amerikan Anayasası'nın tanıdığı haklardan yararlanamıyorlardı. Kübalılar'ın bir kısmı ABD'ye ayak bastıkları günden bu yana hapishane dışına çıkamamışken, binlercesi de suç işledikleri gerekçesiyle yeniden hapse atıldılar. Amerikan adaletinin ne olduğunu da öğrenmiş oldular. Zira örneğin 7 dolarlık taksi borcunu ödemediği için hapse atılan bir Kübalı cezasını tamamladıktan sonra da serbest bırakılmıyor, süresiz olarak hapiste tutuluyordu. Bu arada gidenlerin bir kısmı Küba'ya dönmeye başladılar. Hatırlanacaktır 1983-84 yıllarında iç sefer yapmak üzere Miami'den kalkan çok sayıda uçak, Havana havaalanına zorunlu iniş yapmaya başlamıştı! Reagan yönetimi de "özgürlük şampiyonluğu'nun ne-

▲ *Küba'ya dönmeyiz. Reagan onlara önce kucak açtı, şimdi istemiyor.*

Özal Güney Kore'de de kazandı

Olaylı ve birçok kişiye göre "hileli" geçen bir seçimin sonunda Güney Kore'nin "Özal"ı Roh Tae Vo, her 3 Güney Koreli'den sadece birinin oyunu alabildiği halde, diğer iki adayı sollayıp iktidarı ele geçirdi. Roh, Güney Kore diktatörü Çun Doo Van'ın kendi eliyle seçtiği halefi, yani askeri diktatörlüğün sivil görünüm altında devam etmesini sağlayacak olan adam. Ayrıca Çun'un Kore Askeri Akademisi'nden de sınıf arkadaşı. Ancak hem Çun hem de Roh, Güney Kore'nin gelişen ekonomisi ve yükselen burjuvazisinin artık askerleri bir ayak bağı olarak görmeye başladıklarını biliyorlar. Bu yüzden de Roh, bundan sonra ekonomide burjuvazinin istediği özgürlüğü verecek, ancak yine burjuvazinin istediği gibi Güney Kore işçi sınıfının örgütlenmesine, bilinçlenmesine becerebildiği ölçüde engel olmaya çalışacak. Güney Kore "orta direği" ise bir süre daha, "aman işçiler ve öğrenciler ayaklanır ülkeye yine anarşi gelir" gözdağı ile fazla ses çıkarmayacaklar.

Güney Kore'de muhalefetin iki lideri Kim Young Sam ile Kim Dae Jung ortak hareket edememenin cezasını muhalefet oylarının bölünmesiyle çektiler. İkisi de seçim mitinglerinde meydanlara topladıkları yüz binlere bakarak "kazanıyorum" havasına kapıldılar. Hayatının son 15 yılını hapiste ve sürgünde geçirmiş olan Kim Dae Jung popülerliğinden öylesine emindi ki muhalefet adaylarından birinin feragat etmesi söz konusu olunca, "Neden ben çekileyim ki? Eğer Kimler'den biri çekilecekse halkın daha az desteklediği çekilsin. Benim topladığım kalabalıkların ihtişamına, ateşliliğine bakın bir" diye böbürlenmişti. Seçimlerden sonra ise "yanlış düşünmüşüm, özür dilerim" dedi ama iktidar Roh'un eline geçmişti bile.

Roh seçim kampanyası sırasında tam 1 milyar dolar harcamıştı. İşçi mahallelerine hediyeler yağdırır, hatta para dağıtırken, ücretlerin yükseltileceği konusunda sözler de vermişti. Devlet televizyonu Roh'u seçim kampanyaları boyunca bol bol gös—

lere patladığını görerek Küba'nın kapısını çalıyor ve hapiste tuttuğu Kübalıların hiç değilse bir kısmını geri almasını istiyordu. Yapılan görüşmeler sonucu karşılıklı göçü öngören bir anlaşmaya varıldıysa da, ABD'nin Mayıs 1985'te Küba'ya karşı radyo yayını başlatmasıyla ve Reagan yönetiminin anlaşma gereklerini yerine getirmemesiyle bu anlaşma askıya alındı. Bu kesintiden sonra, Kasım 1987'de ABD ve Küba yetkilileri arasında görüşmeler tekrar anlaşma noktasına vardı. İşte bu sırada ABD'li yetkililerin kendilerini terkettiğine iyice inanan Kübalı kaçakların hapishane ayaklanması başladı. Şimdi Reagan yönetimi bu ''özgürlük şampiyonluğu'' macerasından kurtulmak üzere bir çıkış yolu arıyor.

Küba ise bu konuda gayet rahat. Fidel Castro 23 Mayıs tarihli l'Humanite'de yayınlanan söyleşisinde Küba'da insan haklarının ihlali konusundaki iddiaları değerlendirirken bu göç kampanyasına da değinerek şöyle diyordu:

''Düşmanlarımız bizi eleştirmiyor, bize iftira ediyorlar. Bu türden kampanyaların CIA'dan ilham aldığı iyi biliniyor... 15 bin (siyasi) tutuklu olduğu iddiası gülünçtür. İşin doğrusu, hüküm giymiş birkaç yüz karşıdevrimci vardır. Devrimin başlangıcında bunların sayısı çoktu. Savaş suçluları, sabotajcılar, CIA ajanları hâlâ hapishanelerimizde tutuluyor. Ama diğerlerinin büyük çoğunluğu serbest bırakıldı. Bunları baskı altında kalarak serbest bırakmadık. Bu, planlarımızın ve politikamızın bir parçasıydı.

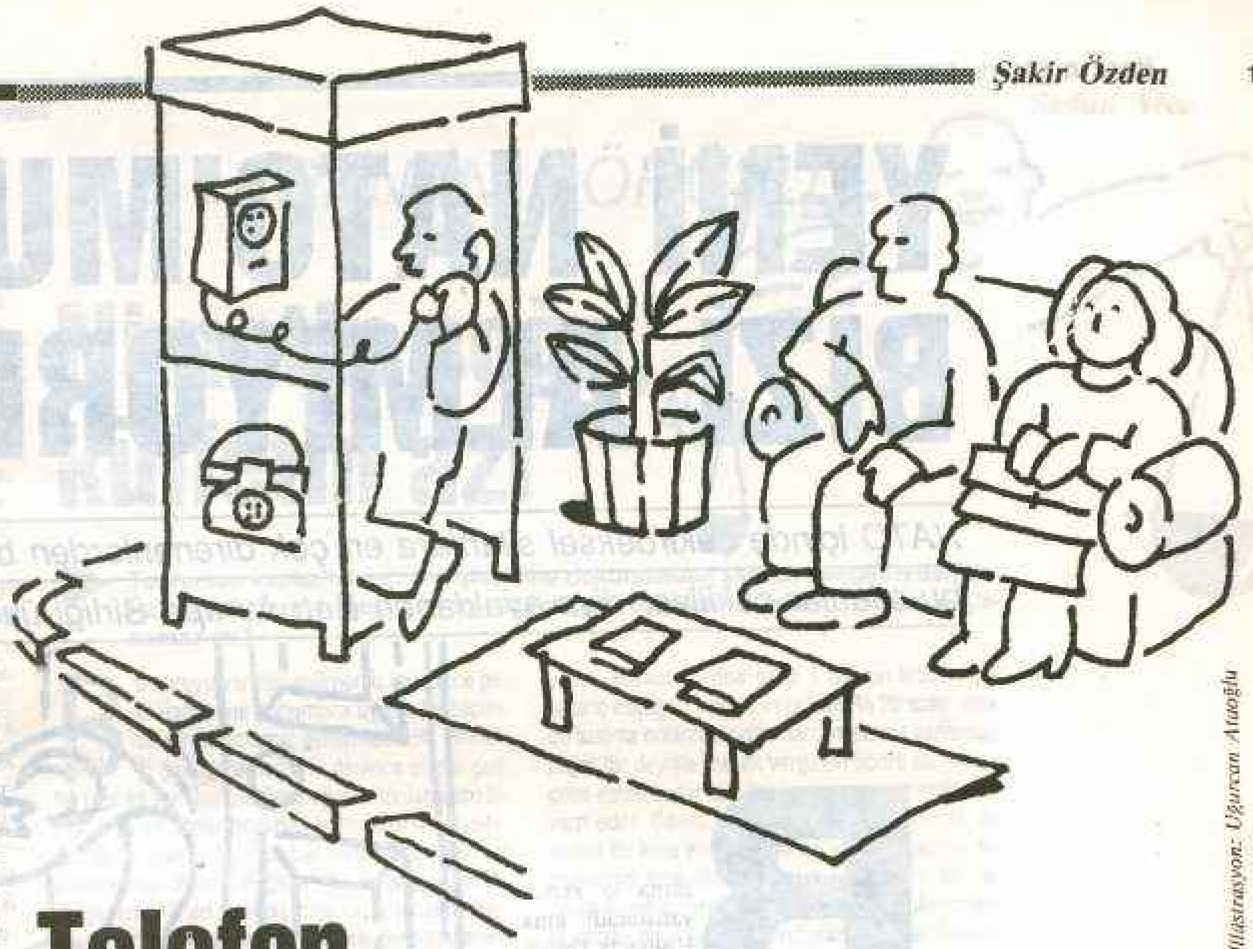
Birkaç yıl önce ABD ile bir göç anlaşması imzaladık, sonra ABD bunu askıya aldı. ABD hükümeti yalnızca ülke dışında görevli bulunurken kaçanlara ya da ülkeyi gizlice terkedenlere vize verdi. Her suçlu Küba'yı bu şekilde terkedebilir ve bu tür bir kampanyadan yararlanabilir. Eğer ABD 10 bin, 50 bin ya da 100 bin kişiyi kabul etmeye hazırsa buna itirazımız olmayacaktır. Aynı şeyi Fransa için de söylüyoruz: Eğer istiyorsa, gereken izinleri vereceğiz, ama şantaja boyun eğmeyeceğiz. Kapitalist toplumu sosyalist toplumumuza tercih edenlere sözümüz ''yolunuz açık olsun''dur. Sosyalizmi kurma işinin gönüllülük işi, özgür bireylerin işi olduğunu hep söyledik.'' ■

termişti. Ve Roh bunların mükafatını görüp diğer iki adaydan birazcık daha fazla oy toplamayı bildi.

• 1988, Seul Olimpiyatları'nın yılı. Güney Kore'de aslında çoğunlukta olan muhalefetin ortak hareket etmeyi öğrenip öğrenmeyeceği, tüm dünyanın gözlerinin Güney Kore'de olduğu bu yıl belli olacak. ■

▲ Güney Kore'nin Özal'ı. Roh

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

Telefon kulübeciğim benim

Herkes köşeyi dönüyor. Ama kafayı iyi çalıştırmalı, iş kulübe almakla bitmiyor.

Bir tane de ben alsam diyorum. Hani şu telefon kulübelerinden. Hükümetimiz KİT'leri halka satma projesine kulübelerden başlıyor. Adnan Kahveci gazetelere açıkladı bunu. Dahiyane bir buluş. Geçenlerde telefon edeceğim, kulübeye girip ahizeyi...kaldıracaktım, kaldıramadım. Ahize gitmiş, kablosundan kesip götürmüşler. Bir başkasını denedim, ölüydü, ne bir ses, ne bir nefes. Allah bilir jeton deliğinden içeri kurşun akıtmışlardır. Ama artık bu manzaralardan kurtulacağız. Her kulübenin bir sahibi olacak. Böylece hem sahipli mal korunacak, hem de dolu jeton kutusunu alıp PTT merkezlerine götürmek için devletin adam çalıştırması gerekmeyecek. Bu bence işsizliğe neden olmaz. Çünkü eskiden günde yüz kulübenin jeton kutusunu çıkaran PTT memuru artık bir kulübe sahibi olabilecek. Bir kişi PTT'deki işini kaybedecek buna karşılık yüz kişiye iş olanağı açılacak. Hem de özel iş sahibi olacaklar. Hür teşebbüs güçlenecek.

Bu sefer fırsatı kaçırmamalıyım. Herkes köşeyi dönüyor. Ama kafayı iyi çalıştırmalı. İş bir kulübe almakla bitmiyor. Müşteriyi kendi kulübeme çekmeli, telefonumun bir dakika bile boş durmamasını sağlamalıyım. Acaba her telefon edene bir çiklet versem mi?

Çiklet demişken, niye kulübenin önünde boş boş oturmalı? Çiklet de satamaz mıyım? Jeton zaten satacağım. Bak otobüs biletine de çok talep var. Adamlar nasıl para kazanıyor bu işten. Sigara satmak için ruhsat almak lazım. O zor. Tesbih, hamam kesesi, tırnak çakısı, ayna, tarak satabilirim. Hay allah belediye zabıtalarını unuttum.

Neyse her şeyin bir çaresi var. Kulübeye bir Türk bayrağı, Atatürk ve Kenan Evren portreleri astım mı zabıta cin çarpmış gibi alarga geçer.

Yalnız kulübeyi iyi korumalı. Birisi bir halt eder, haydi tamir edilinceye kadar on saat kapalı. On saatte kaç adet üç dakika var? Yok yok, bir dakika sahipsiz bırakmaya gelmez kulübeyi. Çişe giderken filan kapıya kilidi takıp, ''Lütfen bekleyiniz beş dakika içinde geliyorum'' yazan bir tabela asmalı. Geceleri tabela asmaya gerek yok. Saat dokuzdan sonra el ayak çekilir, pek iş olmaz zaten. Kapatır gideriz. Evde çoluk çocuk bekler.

Hür teşebbüs, güzel iş. Her telefon konuşmasından beş lira kâr. Kumbara mübarek. Bir dakika bile boş geçmemeli. Yalnız devlet de hür teşebbüsün önünü kesmemeli. Öyle telefon kulübelerinin sayısı olur olmaz, hesapsız kitapsız artırılmamalı. Her şeyin bir kararı var. Şu anda bile fazla zaten. Tamam, bazı saatler çok doluyuz, anladık. Ama bunun boş, gevşek saatleri de var. Öyle saatlerde, boş boş bekler, bir müşteri kollarken -acaba telefon konuşmasından sonra müşterilere kolonya tutsam cazip olur mu?- insanın aklına geliyor birader... Ne mi geliyor? Komşunun telefon kulübesi bozuk olsaydı keşke diye.

Ama adam helaya bile yedekli gidiyor. Ben bilirim yapacağımı, ama fırsat bulamıyorum. ■

YENİ NATO'MUZA BİZİ ALMIYORLAR!

NATO içinde çekirdeksel silahlara en çok direnenlerden biri olan Türkiye'nin, bu silahlar çekiliyor diye ayaklanan Batı Avrupa Birliği üyeleri arasında ne işi var?

Basına o zaman yansımadı ama, Hollanda Dışişleri Bakanı Van den Broek'a (Bruk okunur), gözlerini aça aça bir "Oh, my goodness (aman yarabbi), buraya da mı girmek istiyorsunuz?" dedirten başvuruyu Türkiye bu yılın Nisan ayında yaptı.

Daha GAP'ı halledemeden başına bir de BAB çıkan Türkiye kamuoyuna değilse bile, dış politikayı yakından izleyen bir avuç kişiye 1950'lerin başını anımsatan bu başvuru, Avrupa'nın ortak savunma örgütü Batı Avrupa Birliği'ne yapılan "üyelik için ilgi beyanı" idi. Örgüt üyelik başvurusu kabul etmediği, ancak kendisi isterse üyeliğe "davet" ettiği için ancak bu yapılabiliyordu. Üstelik, 1950'lerin başında NATO'ya ısrarla girmek isteyişimizdekine benzer biçimde, BAB üyelerinin hiç de Türkiye'yi almak eğiliminde olmadıkları biliniyordu. Türkiye Avrupa'ya dışarlıklıydı ve Yunanistan'la bir sürü takıntısı olan bir ülkeydi. Özellikle bu ikinci neden Van den Broek'un ağzından önemle belirtilmişti. Örgüt genişleyecekse, güçlenmek için genişlerdi. Sorun ithal etmek için değil.

BAB'a alınmış olsa, Körfez'de ABD'nin "hatırını kıramayıp" gemi dolandıran beş BAB üyesinin arasında Türk bayrağı da "şerefle" dalgalanıyor olacak mıydı?

Oysa, gene 1950'lerin başına benzer biçimde, Türkiye, bütün "sakın gelme" işaretlerine rağmen, örgüte girmek için oldukça hevesli gözüküyordu. İşin tuhafı, örgüt niye bu işaretleri veriyorsa, Türkiye de işte tam o nedenle girmek istiyordu: Bu sefer de AT'ye girişi anımsatır biçimde, Yunanistan da Nisan ayında bir "ilgi beyanı"nda bulunuvermişti.

Mart 1948'de Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere tarafından kurulan ve Ekim 1954'te yapılan anlaşma değişikliğiyle birlikte 1955'te İtalya ve B.Almanya'yı da arasına alan BAB, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında (md. 52-54) sözü edilen bölgesel savunma örgütlerinin ilkiydi. ABD'nin 1.Dünya Savaşı ortasında olduğu gibi pılını pırtısını toplamasından korkan Avrupa, kendini garantiye almak istiyordu. Fakat endişeler gereksiz çıktı. Amerika'nın gitmeye hiç niyeti olmadığını, ertesi yıl kurulan NATO pek güzel gösterdi. Örgüt yavaş yavaş, esas işlevi olan savunma konusunu NATO'ya, kültürel ve toplumsal işlevlerini Avrupa Konseyi'ne, ekonomik yönünü de AT'ye bırakarak uyuştu, gitti.

Uyanışı, Reagan-Gorbaçov doruğundan sonraki gelişmeler üzerine oldu BAB'ın. Gerçi, askeri ihaleleri Amerikalı firmalara kaptırmamak isteği de vardı işin içinde ama, her fırsatta ABD'den bağımsız olmak istemekten dem vuran İhtiyar Kıta, elin çekirdeksel silahıyla güvenlik sağlamaya alışık olduğu için, orta menzilli füzelerin kaldırılma anlaşması üzerine kendini birdenbire aldatılmış ve terkedilmiş hissederek titremiş ve kendine dönmeye kalkışmıştı.

BAB'dan basınımızda ilk söz edilişi, Türkiye'nin Şubat 1986'da "konuşma hakkını haiz daimi gözlemci" statüsü alması üzerine oldu. Arkasından, 26-27 Ekim 1987'de bu ülkeler toplanıp da bir "platform" kabul edince, örgüt Türkiye'nin gündeminde yerini aldı. Bir diriliş manifestosu niteliğinde olan bu belgenin birinci bölümünde son füze anlaşması karşısında, Avrupa'nın tehlikeye düştüğü saptanıyor, ikinci bölümde çekirdeksel silahlardan arınmış bir Avrupa fikri açıkça reddediliyordu. Üçüncü bölümde ise dişe dokunur olarak, "Batı'nın güvenlik çıkarlarını etkilediği ölçüde Avrupa-dışı sorunlarla ilgilenme" konusu vurgulanmaktaydı.

Avrupa çekirdeksel gücünün öncülüğünü yapmak isteyen ve B.Almanya'yla ortak komutanlı bir askerî birlik kurmakta olan Fransa, bu belgenin bağlayıcı bir "Avrupa Güvenlik Yasası" adıyla çıkmasını istemişti. ABD'yi ve NATO'nun diğer üyelerini gücendirmemek için "Platform" denilip geçilen bu önemli metnin Türk basınında ilgi çekecek yönü, örgüte yeni üye kaydı olmak gerekirdi. Bununla birlikte, dönem başkanının yaptığı açıklamalar boşluğu yeterince kapattı. Broek, önce AT üyelerinin düşünüldüğünü açıkladı. Zaten bu nokta Türkiye'yi elimine etmekteydi. Genişleme durumunda ayrıca üç koşulları vardı. BAB anlaşmasını imzalamanın yanı sıra, adayların Platformu' olduğu gibi kabul etmeleri ve sorun getirerek birliği tehlikeye atmamaları gerekmekteydi. Türkiye bu ölçütler açısından da dışarıdaydı. Bir kere, NATO içinde çekirdeksel silahlara en çok direnenlerden biri olan Türkiye'nin, bu silahlar çekiliyor diye ayaklananlar arasında ne işi vardı? İkincisi, Yunanistan'la olan dertleri bitecek gibi değildi. Tabii, aynı iki ölçüt yüzünden Yunanistan'ın kabulü de söz konusu olmamak gerekirdi. Hatta, İngiltere'yle olan Cebelitarık sorunu yüzünden İspanya'nın üyeliğine de gerçekleşemez gözüyle bakıldığı Avrupa basınında yazıldı.

Bizim giremediğimiz yere Yunanistan'ın da girememesi geleneksel olarak bayağı yürek soğutucuydu. Ama, son zamanlarda Dışişleri Bakanlığı'nın sıkı diretmesiyle sağlandığından kuşku olmayan bir temel tutum açısından, yani Körfez Savaşı ve Musul-Kerkük kapanı gibi NATO-dışı sorumluluklara karşı dikelme açısından "Verilmiş sadakamız varmış, ya bir de kabul etselerdi?" dedirtecek bir durum ortaya çıkmaktaydı. Platform'un üçüncü bölü-

münde sözü edilen "Avrupa-dışı sorumluluklar" deyiminin de anımsattığı gibi, NATO'dan farklı olarak BAB anlaşması üye ülkelerin NATO ve Avrupa-dışı yerlere harekât düzenlemesine olanak sağlamaktaydı. Oysa Türkiye, Amerika'nın kendisine Körfez belâsında dahi "aktif" davranmaya zorlamasını olsun, Kerkük-Musul "senaryosu"nu olsun, Libya bombardımanı veya Körfez ikmali için havaalanlarını kullandırmayı olsun, hep bu "NATO-dışı sorumluluk alamam" gerekçesiyle atlatmaktaydı. BAB'a alınmış olsa, bugün Körfez'de ABD'nin "hatırını kıramayıp" gemi dolandıran beş BAB üyesinin arasında acaba Türk bayrağı da "şerefle" dalgalanıyor olacak mıydı? Tabii, akıl yürütmeyi buraya kadar vardırıp da, Türkiye'nin BAB üyeliğinin acaba en çok hangi ülkenin işine yarayacak olduğunu sorgulamamak da oldukça zordu.

28 Ekim tarihli **Le Monde**'da çıkan ve 6 Kasım'da **Cumhuriyet**'e de yansıyan küçük bir haber hassas mideleri daha da bulandırmaya yetti. İçlerinde 100 kadar muhafazakâr milletvekili ile Dışişleri Bakanı Sir Geoffrey Howe da dahil olmak üzere 7 tane Thatcher kabinesi üyesi bulunan "Bow Grubu", BAB bünyesinde "NATO bölgesi içinde **ve dışında** acil müdahaleler yapabilecek" bir Avrupa Çevik Gücü'nün kurulmasını istemişti. Bu güç, "örneğin Basra Körfezi'nde tatbikat yapmak, üye ülkelere lojistik destek vermek ve NATO'nun gücünü artırmak" işlevlerini yüklenebilirdi. Zaten şu anda BAB'ın Körfez'de böyle bir gücü bulunmaktaydı.

Hürriyet'teki "sayfası"nda hergün uluslararası olayları olağanüstü bir üretkenlikle yorumlayan emekli büyükelçi Coşkun Kırca, saldırıya uğrayan müttefike yardımın BAB'da (NATO'nun aksine) otomatik olmasının bazı kişileri BAB yanlısı yaptığını, oysa bu açıdan Türkiye'nin "hiçbir beklentisinin olamayacağını" yazdı. Çünkü, Kırca'ya göre Türkiye, savaş halinde silahlı yardımı ancak Birleşik Amerika'dan bekleyebilirdi. Doğrusu, Sedat Ergin'in "Amerika savaş anında yardımımıza falan gelmez" diyen Rodgers görüşmesini de yayınladığı anımsanırsa, Hürriyet'in gerçek bir fikir forumu haline geldiğini söylemek mümkündü. Gene de Kırca, "Buna rağmen Türkiye BAB'a girse iyi olur" diye noktaladı. Çünkü, "Amerika'nın destekleyebileceği" bu gelişmenin dışında kalmaktansa, içinde olmak daha iyiydi. "Tek güvenilir" müttefikinin destekleyeceği bir oluşumun içinde Türkiye'nin bulunması iyiydi de, en azından şu sıralarda pek o kadar güvenilir izlenimi vermeyen başka bir müttefikiyle olan Ege ilişkileri açısından Türkiye'nin BAB'a girmesinin nasıl bir sonuç yaratacağı bu yazıda pek incelenmemişti. Çünkü, BAB anlaşmasının 10. maddesine göre, her üye bütün anlaşmazlıklarını La Haye'deki Uluslararası Adalet Divanı'na götürmeyi baştan kabul etmekteydi. Nisan ayında Yunanistan'dan geri kalmamak için alelacele yetiştirildiği anlaşılan "ilgi beyanı" sırasında gözden kaçan bu ufacık ayrıntı, Ankara'da ağızdan kulağa anlatıldığı kadarıyla, Türkiye'nin ücretle tuttuğu yabancı uluslararası hukuk danışmanlarından biri tarafından sonradan farkedilmiş ve bu durum Halefoğlu'nun "Böyle bir şey vardı da bana niçin imzalattınız ilgi beyanını?" diye bir fırça çekmesine yol açmıştı. ■

AREN'İN GÖRÜŞÜ

Nimetin çoğu, külfetin azı

Toplumun kapitalist yapı ve işleyişine dokunmadan sadece zenginlerden daha çok fakirlerden daha az vergi alarak gelir dağılımının adaletli olması sağlanamaz mı?

Bu soruyu yanıtlayabilmemiz için önce gelir dağılımını konumuza uygun bir biçimde tanımlamamız gerekmektedir. Bilindiği gibi, gelir dağılımı denince ulusal gelirin (her yıl yeniden üretilen değerler toplamının) bireyler ya da aileler arasında bölüşülmesi anlaşılır. Ancak bu anlayış önümüzdeki sorunun açıklanması bakımından elverişli değildir. Çünkü bireyler ellerine geçen gelirleri aynı biçimde (aynı amaçla) harcamazlar. Önce gelirleriyle tüketim gereksinimlerini karşılarlar sonra da geri kalan kısmını tasarruf edip yatırırlar. Oysa biliyoruz ki, bireylerin gönencini (refahını) tüm harcamaları (gelirleri) değil sadece tüketim harcamaları belirler. Çünkü yatırım harcamasının bugünün gönenciyle bir ilgisi yoktur. Demek oluyor ki, gönenci yansıtması açısından gelir türdeş (homojen) bir kavram değildir. Bu nedenle örneğin yılda 100 milyon liralık bir gelir 10 milyon liralık gelirden on kat fazla gönenç ifade etmez. Bunu bulabilmek için her iki gelirin tüketime harcanan kısımlarını karşılaştırmak gerekir.

Gözlemlerimiz bize insanların gelirleriyle önce tüketim gereksinimlerini karşıladıklarını ve eğer geriye bir şey artarsa onu da tasarruf edip yatırdıklarını göstermektedir. Buna göre, aşağı gelir gruplarından yukarı gelir gruplarına gidildikçe, gelirin tüketime harcanan bölümü oransal olarak azalır. Örneğin, aylık geliri 100 bin lira olan bir kimse bunun tümünü tüketimine harcarken aylık geliri 1 milyon lira olan bir kimse diyelim bunun % 80'ini, 10 milyon lira olan bir kimse diyelim % 60'ını, 100 milyon lira alan da diyelim % 20'sini tüketime harcar. 100 milyon liranın üzerinde gelir alanların da artık diyelim 20 milyon liradan fazla tüketim yapmadıklarını düşünebiliriz. Çünkü insanlar belli bir gelir düzeyinden sonra artık ne tüketimlerini artırma olanağı bulabilirler ne de böyle bir gereksinme duyarlar. Böyle olunca, aylık geliri 100 milyon lira olan bir kimsenin gönenci ile 300 milyon lira olan bir kimsenin gönenci arasında fark olmayacağı gibi -çünkü her ikisinin de tüketim harcaması aynıdır- bunların gönençleri de ayda 1 milyon lira alanınkinin 100 ve 300 katı değil sadece 20/0,8=25 katıdır.

Gelir dağılımının ülkedeki tüm gelirin değil de bunun tüketime giden kısmının dağılımı biçiminde tanımlanması, onu insanların gönenci ya da özverileri (fedakârlıkları) ile ilişkilendirdiği için, açıktır ki çok daha anlamlıdır. Ayrıca böyle bir tanım bize gelir dağılımının vergi ve benzeri yollarla düzeltilemeyeceğini (daha adaletli hale sokulamayacağını) göstermek olanağını da verir. Gerçekten, ülkedeki gelir dağılımı adaletsizliğini düzeltmek için aylık 1 milyon liranın üzerindeki gelirlerden diyelim % 20 oranında ek bir vergi alınmaya başlandığını varsayalım. Bunun üzerine gerçi 1 milyon liradan çok kazanç sağlayan insanların gelirleri % 20 azalır ama, bu azalma onların tüketim harcamalarına yansımaz. Diğer bir deyişle, bu ek vergiden sonra da herkes gene eskisi kadar tüketim harcaması yapmakta devam eder. Çünkü çok bilinen bir gerçektir ki, insanlar bir kere erişip alıştıkları yaşam (geçim) düzeylerinin artık altına düşmek istemezler. Bu nedenle örneğin vergileri artırılınca bunu tüketimlerini kısarak değil fakat tasarruflarını azaltarak öderler.

Demek oluyor ki, kapitalist bir toplumda bizim tanımladığımız anlamdaki gelir dağılımını vergi ve benzeri yollarla düzeltmek olanaksızdır. Başka bir deyişle, tüketimlerini kısmak (özveride bulunmalarını sağlamak) anlamında olarak zenginleri vergilemek olanaksızdır. Böyle olunca açıktır ki, zenginlerden çok fakirlerden az vergi almanın sosyal adaleti sağlamak gibi bir işlevi olmaz, olamaz. Hatta tersine, zenginlerden alınan çok vergi onların tüketimlerini kısmazken fakirlerden alınan en küçük vergi bile onların tüketimlerini kısacağından, gelir dağılımı düzelmek şöyle dursun daha da bozulmuş olur. Bu nedenle vergilerin ülkedeki gelir dağılımını bozmaması için düşük gelirlilerden hiç vergi alınmaması gerekir. Gelir vergisindeki asgari geçim indiriminin hiç değilse asgari ücret düzeyine çıkarılması bu bakımdan gereklidir.

Vergi ile sosyal adalet sağlamak söz konusu olunca vergilerin yansımaları olayını da hesaba katmak gerekir. Bilindiği gibi vergiler ilk konuldukları kimselerin üzerinde kalmazlar ve başkalarına yansıtılabilirler. Böylece belli bir gelir grubunun üzerine konulmuş olan bir vergi bir süre sonra yansıma yoluyla bütün topluma yayılır. Örneğin benzine konulan bir vergiyi şoförler müşterilerine, onlar da ilişkide bulundukları diğer insanlara devretmeye çalışırlar. Bu devir işi (yansıtma işi) kişilerin ekonomik güçlerine göre olur. Güçlüler vergi yüklerini güçsüzlere aktarırlar. Böylece bir toplumda vergilerin dağılımı ile gelirlerin dağılımı arasında daima bir uyum bulunur. Uyum, nimetin (gelirin) çoğunu alanın külfetin (verginin) azını alması biçiminde olur. Çünkü gelirleri adaletsiz dağıtan kapitalist yapı ve mekanizmaların vergileri de aynı adaletsizlikle dağıtmaması için hiçbir neden yoktur.

Yukardan beri söylediklerim kapitalist bir toplumda, istense bile, vergi yoluyla gelir dağılımındaki adaletsizliğin düzeltilemeyeceğini göstermektedir. Kaldı ki, kapitalist yapıya dokunmak istemeyen bir siyasal iktidarın, o yapıdan kaynaklanan gelir adaletsizliğini gerçekten düzeltmek isteyeceği de çok şüphelidir. ■

Erdal Atabek

Çarpıcı reklamlar, reklama çarpılanlar

"Reklam, eşeğin aklına karpuzu düşürmektir. Ama, iyi reklam diye, Müslüman mahallesinde salyangoz satmaya derim.

Gene de siz, salyangozu Müslüman yapmadan kendinize 'iyi reklamcı' demeyin."

Deneyimli reklam uzmanı genç reklamcılara "reklam"ın gizlerini böyle anlatıyordu.

REKLAM.

Bütün bilimleri, bütün sanatları rahatça kullanan, hiçbir kural, hiçbir tabu tanımayan yeni bir yaratıcılık alanı.

Psikoloji, biyoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji, ekonomi, müzik, dans ve akla gelen her şey.

Akla gelen her şey reklam için düşünülmeliydi. Elbette akla gelmeyenler de.

Alışkanlıklar, yenilikler, özlemler, korkular, umutlar, beklentiler, beklenmedikler, sözler, hareketler, bakışlar, el tutuşlar, her şey.

Onda bu para bende de bu ense varken, çaresiz bu tokat yenecek. İyi de ensenin sahibi hiç mi korunmayacak?

Reklam dünyasına göre yapılan iş, "ürünü" ya da "hizmeti" **tanıtmak**, alıcıyı **bilgilendirmek**'tir.

Eğer reklam yapılmazsa bir ürünü ya da hizmeti kim bilecek, nasıl duyacak, ondan nasıl yararlanacaktır?

İşin pek söylenmeyen yanıysa herkesin içindeki "potansiyel alıcı"yı uyandırmak, onu "aktif bir alıcı" yapmak, reklamı yapılan konuya "yöneltmek"tir.

Bu amaçla giderek en büyük reklam alıcısı durumuna gelen televizyon, algısal bilgiye dayalı reklamlar yayınlıyordu.

Çikolatalı ürünlerde çocuklar, kadın çoraplarında bacaklar, deterjan reklamlarında mutfaktaki bulaşıkların önündeki ev kadını, banka reklamlarında başarılı iş adamları benzer "çağrışımlar" yaptırıyordu.

Gazete ve dergilerdeki reklamlarsa ussal bilgiye dayalı işlevi sürdürüyor, ayrıntılı rakamlarla ürünün nasıl "daha ekonomik" olduğunu açıklıyor, "fırsatı kaçırmadan" ona sahip olmanın yollarını anlatıyordu.

Türkiye'de reklamcılık, ekonomik sistemin hamle yaptığı dönemlerde daha da serpilmişti: 1950 dönemi, 1970 ve 1980 dönemleri böyleydi.

Reklam sektörü son yıllarda iki yeni boyut kazandı. Birincisi, yabancı reklam şirketlerinin reklam pazarına girişiydi, ikincisi de siyasal partilerin "pazarlanmasını" üstlenmeleri.

Reklam olgusuna karşı çıkmanın, ekonomik sistem içinde anlamı da yoktur, gereği de.

Onda bu para bende de bu ense varken, çaresiz, bu tokat yenecektir.

İyi de, ensenin sahibi hiç mi korunmayacaktır?

Temel beslenme bozukluğu "yüksek oranda karbonhidratla beslenme" olan bir ülkenin çocuklarına sürekli olarak "karbonhidratlı besinler" tanıtmanın yanlışını kimse söylemeyecek midir? Her gün bir yenisi çıkan gofretlerin, bisküvi çeşitlerinin, gereksiz içeceklerin reklamıyla büyüyen "yanlış beslenme"nin sorumlusu yok mudur? Bu reklam saldırısına karşı korumasız ailelerin yapabileceği ne vardır ki?

Meydan öylesine boştur ki, "makarna şişmanlatmaz" diye makarna reklamı yapılabilmektedir.

Beyaz eşya reklamlarında komşuların kıskanç bakışları, ev halkının sonsuz sevinci kullanılmaktadır.

Margarin yağları "sağlıklı" diye tanıtılmakta, halkın yaygın korkusu durumuna gelen "kolesterol" sıvı yağ reklamlarında kullanılmaktadır.

"Tüketici nasıl korunacaktır?". Sorun budur.

"Çocuklar, aile, aile bütçesi nasıl korunacaktır?" Sorun budur.

Tüketici hiçbir biçimde korunmamaktadır. Sorun budur.

Tüketicinin kendisini birey olarak, aile olarak korumasının olanaksızlığı açık.

Tüketicileri temsil eden örgütler olan sendikalar, meslek kuruluşları, siyasal partiler konunun farkında görünmüyorlar.

Bu amaçla kurulacak "tüketici örgütleri" ortada yok.

Devlet yönetiminin tüketiciyle ilgisi -bu anlamda- kalmadı.

Sorun ortadadır. Bu gidişle çözüm de görünmemektedir.

Bu işi de mal üreten, hizmet üreten firmalardan beklemek akla gelir ama, bu kadarı da "akla ziyan" bir istek olmaz mı?

Eğer bir kıpırtı olabilirse, şöyle bir adım yararlı olabilir:

Sendikalar üyelerini korumak için konuyla ilgilenir, konuya özel bir bölümü harekete geçirirlerse;

Siyasal partiler bu alanda bir hareketi içlerinde harekete getirirlerse;

Meslek kuruluşları kendi alanlarındaki reklamlarla ilgilenir, ürünlerin niteliğini bilimsel açıdan irdeler, reklamlardaki doğru-yanlışları ortaya koyarlarsa;

Tüketicinin korunmasında önemli bir aşama elde edilir.

Daha sonraki aşama, tüketicilerin örgütlenmesi olabilir.

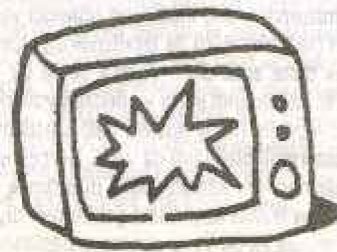
Bu örgütler gerek gazetelerde, dergilerde gerekse radyo ve televizyonda yapılan reklamlara karşı düzeltme hakkını bu organlardan ister, bu hakkı sonuna kadar takip edebilirler.

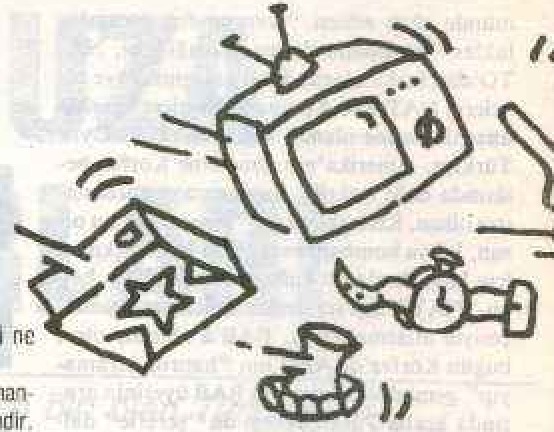
Yanlış, yanıltıcı reklamlara karşı hukuksal yollara başvurabilirler.

Bu amaçla Reklamcılar Derneği'yle, işveren örgütleriyle görüşmeler yapılabilir.

Çözüm, dönüp dolaşıp aynı alana geliyor: Demokrasi, örgütlenme, insan hakları, neresinden baksak yol bu.

Yolu bulacak olan da yürümek zorunda olandır. ■

Tüketicinin hiç korunm

GÖREV

Piyasa bir savaş alanı... F

(ya da keskin bir nişancı g

"Anneme sakın reklamcı olduğumu söylemeyin. O benim genelevde piyano çaldığımı sanıyor." **Jacques Sequela** *(Fransız reklamcı, Sosyalist Parti reklamlarının yaratıcısı)*

Liberal ekonominin egemen olduğu bir toplumsal yapılaşmada, "ahlâk"ı koruyan kavramların nasıl da değiştiğini gösteren bu söz, çağdaş reklamcının temel sloganlarından, reklam şirketlerinin bürolarında duvara asılan ilk sözlerden biri şimdi. Reklamcının kendine göre bile bir "cürüm" işlenmekte, ama toplum dışı edilmeyen bir cürüm bu ve nerdeyse "ayıp". Hem toplumla içiçe, hem saklanılası bir eylem.

Türkiye'nin kaderini değiştirecek bir seçim öncesi, bir tek sloganla bir partiye kimlik kazandırabilecek kadar, Türkiye'nin koca bir dönemini "köşe dönmek"le simgeleyecek ka-

ı bir ülkede reklam öldürücü bir silah olabiliyor

MİZ REKLAM!

ncı ise hiç savunulmayan bir kitleye rastgele teş eden bir silahşör!

dar güçlü bir sektör reklamcılık. Öyle bir silah ki, silahşorü keskin nişancıysa her attığı onikiden vuruluyor ve üstelik vurulması hedeflenenі koruyan hiçbir şey yok. Tüketim dünyası bir savaş alanı sanki ve reklamcı bu alanda silahsız dövüşen tüketiciye rastgele ateş ediyor. Silahın gücü öylesine büyüleyici ki, nişan tahtası haline gelmiş olan tüketici de gözünü bu büyüden ayıramıyor, reklamcı da yarattığı büyünün etkisine kapılıyor, üretici ise büyücüsüz iş yapmanın batmak anlamına geldiğine kesin inanıyor.

Ekonomik bir sistemin temel öğesi olan bu meslek dalını kötülemek bir çözüm yolu değil. Türkiye'de hızla gelişen reklamcılık sektörünün yükselen eğrisine koşut olarak neler yapıldığını düşünmek gerekiyor. Artan bir bombardımana karşı durması gereken kesim korunmakta mı? Bilinçlenmekte mi? Önlem almakta mı? Nasıl silahlanabilir? Bu soruların sorulmadığı bir ortamda, ekonomik darboğazların birinden çıkıp ötekine girmek zorunda bırakılan bir kitle, reklamlar karşısında aynı acizliğini sürdürecek ve tüketim ekonomisi reklam silahının aracılığı ile milyonlarca kişiyi tutsak edecektir.

Sony'nin, tüm dünyada nesli tükenmiş Betamax sistemini Türkiye'ye rahatça sokabilmesi gibi, yüksek radyasyon yüzünden sağlığa zararlı olduğu yalnızca Avrupa değil, Türkiye'deki bilimsel uzmanlarca da kanıtlanmış Lipton çaylarının ortalıkta elini kolunu sallayarak dolaşabilmesi, yine sağlığa zararlı deterjanların allanıp pullanıp, gider-ayak milyonlarca liralık satış yapabilmesi, sentetik peynirlerin kırk yıllık beyaz peyniri bir hamlede altlarına alabilmeleri ve daha yüzlerce, binlerce örnek, Türkiye'de tüketici durumunda olan milyonların oyuna gelişlerini sergiler. ■

TV, yönetmeliğe uygun reklam mı alıyor?

TRT Reklam Yönetmeliği ilk bakışta son derece "sıkı" kurallarla bezenmiş görünümü verir. Reklam şirketlerinin sık sık TRT'nin kapısından dönmelerine neden olan bu kurallara karşın, lütfen belleğinizi yoklayın, TV'de gördüğünüz reklamları anımsamaya çalışın ve TRT yönetmeliğinden seçilen şu maddelerle reklamların ne denli uyuşma halinde olduğunu bir düşünün:

Madde-8: Reklamlarda kolayca anlaşılır, doğru, temiz ve güzel bir Türkçe kullanılır. Marka dışında, **Türkçe** karşılığı bulunan yabancı dillerdeki terimler ile, lehçe, ağız kullanılamaz, argo kelimelere yer verilemez, etnik grup ayırımı yapılamaz.

(Şu bizim mikro-çip-tünır n'olacak?)

Madde-11: Reklamlarda halkı aldatıcı, yanıltıcı, tecrübe ve bilgi noksanlıklarını istismar edici söz ve görüntü unsurlarına yer verilemez.

(Deo-parfüm'ün ne olduğunu bir düşünelim...)

Madde-12: Reklamlar... şiddet hareketlerine yol açacak, bunları teşvik edecek veya destekleyecek, toplumda tedirginlik yaratacak unsurlar ihtiva edemez.

(TV'sine ulaşmak için duvarı yıkan karateci hariç...)

Madde-30: ... çocuk, reklamların esas unsuru olarak kullanılamaz. (Ya tuvalet kağıdını öğrenen bebek, ya altını ıslatan minik?) ■

Reklam Dünyasından Bazı Bilgiler, Bazı Rakamlar

▶ 1957 yılında yalnızca 10 milyon lira olan yıllık reklam harcamaları, 30 yıl sonra, 1987 başında 150 milyar liraya çıktı.

▶ 1986 yılında dünyanın 10 büyük ajansı, Türkiye reklam piyasasına Türkiye'deki reklam şirketleriyle ortak olarak girdiler: Grey and Co., Saatchi and Saatchi, Bilintas, Thompson, Ericson, McCann, Cambell, Foote-Cane and Bilding, Tbrura, Ted Bates, BBDO.

▶ Türkiye'de ticari reklamcılık 1850'lerde başladı ve ilk ücretle ilan basan gazete Ceride-i Havadis oldu. Satış fiyatı 3,5 kuruş olan gazetede, "duyuru"ların satırı 3 ile 10 kuruş arasında değişiyordu.

▶ 1986 yılında, tüm basındaki reklamların karşılığı 40 milyar 34 milyon TL iken, aynı yıl TV'ye 70 milyar 700 milyon TL'lik reklam verildi. Basındaki reklam harcamaları 1985'ten 1986'ya % 22,5 oranında artarken, aynı artış TV'de % 119 oranında gerçekleşmişti.

▶ 1986 yılında en çok reklam veren sektörün başında Gıda Grubu (Margarin, çikolata, ciklet, hazır yiyecek, makarna, süt, bisküi vb.) geliyor. Onu, Para Grubu (Banka, sigorta, tahvil vb.) izliyor. Ardından da Temizlik Grubu (Deterjan, sabun vb.) ve Beyaz Eşya Grubu (Buzdolabı, elektrik süpürgesi, Tv, vb.) geliyor. Beşinci sırada ise Basın Grubu (Gazeteler, ansiklopediler, dergiler vb.) var.

▶ Reklam sektöründe ücretler başlangıç için 100-200 bin TL arasında değişirken, genelinde 200-600 bin TL aylıklar alınıyor. Son yılların modasına uyularak, bu sektörde de "transfer" ücretleri ortaya çıktı ve bir ajanstan ötekine geçiş bazı kişiler için "10-40 milyon TL fazladan" anlamı taşıyor.

Reklam nedir?

Bu soruyu, halen reklam dünyasında çalışan, değişik formasyonlara sahip, kimi metin yazarı, kimi ajans sahibi birçok kişiye yönelttik. Ne yazık ki tümünden yanıt alamadık. Ama aldığımız kadarıyla, ülkemizde reklamın bir tane tanımı yok. Reklamcılar, yaptıkları işi değişik açılardan görüyor ve değişik biçimlerde algılıyorlar.

" 'Reklam eleştirisi', 'sistem eleştirisi' yerine geçmemeli"

Reklam; kişilerin, dünya görüşleri doğrultusunda olumlu ya da olumsuz işlevler yükledikleri, benimsedikleri, karşı oldukları, yararlı buldukları, yargıladıkları bir meslek... Ne tuhaf tecellidir ki, bugün reklamcılığı meslek seçmiş kişilerin pek çoğu da, dünya görüşü olarak, reklamın içinde yeşerdiği ekonomik sisteme karşı olan eğilimlerden gelmedir.

Fakat ister karşı olalım ister benimseyelim, ister en acımasız eleştiriyi yöneltelim, reklam ve reklamcılık, yaşadığımız dünyada somut bir olgu olarak vardır. Ekonominin içinde bir işlev görmektedir. Kimimiz de ekmeğini bu işle kazanmaktadır.

Pratik olmak için reklama, serbest rekabetin geliştiği piyasa ekonomilerinin verili koşulları içinde bakmamız gerekir. Çünkü reklam, böyle bir sistemin ürünüdür. "Reklam eleştirisi"'ni "sistem eleştirisi" yerine ikame etmenin ciddi bir yanlışlık olduğuna dikkati çekmek istiyorum. Reklamın doğru mu yanlış mı olduğunu tartışırken, ekonomiye ne kazandırdığını ya da kaybettirdiğini değerlendirirken, konuya, liberal ekonomik sistemin verilerini temel alarak yaklaşmalıyız. Reklam; bu sistemin geliştirdiği bir ticari iletişim teknikleri bütünüdür; eleştirisi de bu sistemsel mantık içinde yapılmalıdır. Tıpkı halkla ilişkiler gibi, tıpkı siyasi propaganda gibi, profesyonel ve teknik standartları olan bir meslektir reklam. Üretici kuruluşların tüketici kitlelere erişmesinin bir yoludur. Bütçelerin verimli ve hesaplı kullanılmasını, iletişim mecralarının doğru ve bilimsel bir mix içinde değerlendirilmesini gerektirir.

▲ *Bir reklam türü. Ama reklamın ne olduğu konusunda rivayet muhtelif.*

Ancak reklam mutlaka, mesajı verenle, mesajı alması hedeflenen kitle arasındaki iletişim görevini, iki yanlı yarar sağlayacak bir biçimde yerine getirmelidir. Bunun için de, demokratik denetim mekanizmalarının varlığı şarttır. Demokrasiyi, bütün kurum ve kurallarıyla, su içer gibi, nefes alır gibi kullanabilmek zorundayız. Bizim örneğimizde reklam sektörü, kendi özdenetim standartlarını mutlaka geliştirmelidir. Reklamcılar Derneği'nin bu konudaki çalışmaları sürmektedir. Geniş tüketici kitlelerinin demokratik duyarlıklarının, örgütlü bir biçime kavuşması şarttır. Tüketici dernekleri, birlikleri mutlaka kurulmalı ve bir baskı grubu haline gelmelidir. Bu konuda reklamverenlerin de sorumlulukları ve hakları vardır, bir reklamverenler derneği artık oluşturulmalıdır. Üniversitenin, basının, TRT'nin, siyasi partilerin ve hükümetlerin, ticari iletişim standartlarının ve ekonomik işlevinin yararlı bir biçimde geliştirilmesi için yapacakları şeyler vardır. Engelleyici ve kısıtlayıcı bir anlayışla değil, geliştirici ve demokratikleştirici bir yaklaşımla. ■

Ersin Salman

"Reklamda iletişimin temeli ticarettir"

Reklam, bir dildir. Kendine özgü kurallarının yanı sıra, başka dillerle, onların kurallarıyla da alışverişte bulunan bir dil. Reklamın bir dili olmasıyla, kendisinin bir "dil" olması ayrı şeyler. Tıpkı sanatların, bilimlerin birer dilleri olmasıyla, kendilerinin birer "dil" olmalarının ayrı şeyler olduğu gibi. Reklamın bir iletişim biçimi olduğu bilinince, bir "dil" olduğunu anlamak güç değil.

Bilgi aktarma, duygu aktarma, imaj oluşturma işini, işi dille/dillerle olanların kotarması doğal. Yani dili; söz, çizgi, renk, leke, devinim olanların. Reklamda "yaratıcı" denen kişiler, bunlardır. Ne var ki reklamdaki yaratıcılık, istenen iletişimin zemini gereği, güdümlü bir "yaratıcılık"tır. Bu çelişkiden, reklamla başka yaratıcılık etkinlikleri arasındaki fark doğar. Reklamda, iletişimin zemini ticarettir. İşi ticaret olanlarla, işi dil olanların - yani yön veren, güdümleyen ile "yaratan"ın - zorunlu birlikteliği ve uyumlu işbirliği ile üretilir reklam. Bu işin "diyalektiği" de burada işte!

Bir felsefeci yazar, reklam yazarı olunca; ona "Reklam nedir?" diye sorulunca, reklamın felsefesini mi yapar, felsefenin reklamını mı? Buna da siz karar verin! ■

Füsun Akatlı

"Reklamda yaratıcılık olduğuna inanmıyorum"

Reklam bir ekonomik haberdir. Üretici ile tüketici arasındaki haberleşmeyi sağlar. Bu haberleşme, üreticiden tüketiciye doğru tek yönlü gerçekleşir. Ama burada, üretici ile tüketici arasındaki haberleşmeyi "sağlar"ı söylemek pek kolay değil.

Üreticiden tüketiciye doğru olan haberleşmenin gerçekçi, güvenilir, doğru ve dürüst olması gerekir. Eğer satın alınan ürün, reklamda çizilen vaadi karşılamıyorsa, ters yönde bir haberleşmenin, örneğin şikayetlerin başladığını görürüz.

Tüketicinin korunmasının yolu yine reklamdan geçer. Çünkü ülkemizdeki rekabetçi piyasa ekonomisi içinde rakip firmalar, ürünlerinin reklamını yaparken yine aynı yoldan birbirlerinin denetimini de yaparlar. İşin aslında üreticiden başlayarak tüketicinin dikkate alındığı bir pazarlama silsilesi sürer. Bu durumda reklam nasıl yalan söyler?

Reklamda yaratıcılık olduğuna inanmıyorum. Bahsi geçen yaratıcılık ise bazı reklamcıların kendilerini pohpohlamak için söylediği sözdür. Çünkü reklamda asolan yaratıcılık değil, durumu doğru olarak kavramak ve o ihtiyacı karşılayacak mantıklı yolu bulmaktır. Ayrıca bizler bir sanatçı değil zanaatçıyız. Reklam dilini iyi kullanan metin yazarlarımız var. Ama dili iyi kullanmak bir sanatsa, metin yazarlığı da sanattır. Öyle sanıyorum ki insanlar, sloganları tek bir kişinin buluşu olarak görüyorlar. Oysa bu insanlar, çok uzun bir çalışmanın sonunda ulaşılan noktanın, en veciz nasıl ifade edilebileceğini araştırır öyle bulurlar, bir ekip çalışması içinde.

Nazar Büyüm

"Reklam, gelecekle ilgili beklentileri canlı tutar"

Reklamcılık bir ürün ya da hizmetin pazara sunulmasında, bir meta olarak dolaşıma konulmasında potansiyel müşterinin var olan ya da yaratılacak olan ihtiyaçlarına göre rasyonel bulunacak şekilde sunulması, tanıtılması, bu arada tanıtmayla ilgili mesajların ilgi çekici görünebilmesi için kullanılan söylemin duygusal beklentilere, özlemlere de dayanacak şekilde düzenlenmesi, kodlanması ve yayınlanması etkinliğidir. Rasyonel boyutu kadar emosyonel (duygusal) boyutu da önemli bir etkinlik bu. Bir yandan ürünün, servisin pazardaki olası yerinin bilinmesini gerektiriyor. Bir yandan da mevcut ya da potansiyel müşterinin rasyonel ve irrasyonel bütün boyutlarıyla kişiliğinin, çevresinin, hayatla ilişkilerinin bilinmesini gerektiriyor.

Gelişmekte olan ülkelerde yüzyıllardan beri süregelen tüketim açlığı sayesinde reklam etkinliklerinde bütün bu bilinmesi gerekli unsurlar el yordamıyla ya da ampirik yollarla sezinlenebiliyor, bulunabiliyor. Ama refahın arttığı, tüketimin yaygınlaştığı belli bir döneme gelindiğinde bu tür bilgilerin oldukça yetkin araştırma yöntemleriyle elde edilmesi gerekiyor.

Reklamların gelişmiş ülkelerde irrasyonel bazı tüketim kalıplarını oluşturduğu, kamçıladığı doğru görülebilir. Gelişmekte olan ülkelerde ise reklamların çekici oluşu, insanlara belirli bir gelecek içinde belirli bir refah düzeyini akla yakın şekilde vadedebilecek bir siyasal program, siyasal praxis imkânı olmadığında, ya da daraldığında, irrasyonel de olsa reklamlar insanların gelecekle ilgili beklentilerini canlı tutmaya yarayabiliyor. Böylece, perhizci, baskılayıcı bir siyasal kültür yerine, hedonistik ve ileriye yönelik siyasal kültürün oluşmasına yarayabiliyor. ■

Ünsal Oskay

"Yaratıcılığa inanıyorum"

Üretilen ve pazarda bir değer oluşturan mamul veya hizmetin hedeflenmiş kitlelere iletilmesi işlerinin pazarlama içindeki eylemine "reklam" diyoruz. Bu işleri gören kişi de "reklamcı"dır.

Reklamda yaratıcılığa inanıyorum. Metin yazarı, filmi çeken, grafik ve tasarım yapan tüm bu kişilerin yaratıcılığına inanıyorum. ■

Tunca Yönder

"Reklamda akılcılık vardır"

Reklam bir yatırımdır; tıpkı makina gibi, insan gibi. Yine bir başka ifadeyle, reklam iletişim yoluyla satış artırma, iş hacmi artırma, kârlılığı artırma aracıdır. Reklamda adı çok anılan "yaratıcılık" yoktur. Tek bir ölçüt vardır: "Akılcılık". Çünkü yeryüzünde başkasının parasıyla yatırım yapılan tek bir iş kolu vardır, o da "reklamcılık". Sonuçta biz reklamcılar, başkasının parasını yatırıma dönüştürmekle görevliyiz. Yaratıcılık bir amaç değil, basit bir araçtır. Bu nedenle reklamcılık, görebildiğim kadarıyla salt akla dayanan, sürekli bir rasyonelite isteyen çalışma alanıdır. ■

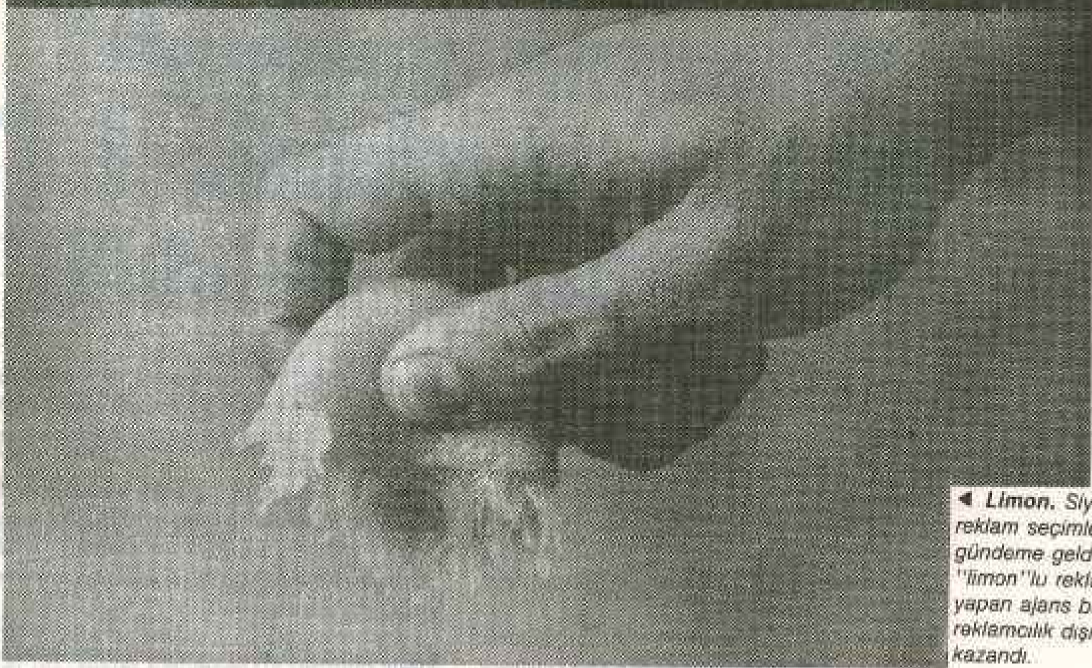
Ege Ernart

"Reklam bir serüvendir"

Reklam (x) ürününün, ya da hizmetinin (y)'ye ulaşmak için büyülü, görkemli mekânlar, yaldızlı, parıltılı dekorlar, göz kamaştıran, pahalı aksesuarlar, renk renk spotlar, patlayan flaşlar, sisler, tüller içinden veya lâklı, ışık ışıl kağıtlar, cıvıl cıvıl sayfalar, üzerinden geçerken yaşadığı ilginç serüvendir. Tıpkı allanıp pullanarak, takılıp takıştırılarak sahneye hazırlanan bir yıldızın serüveni gibi.

Adlarına yönetmen, sanat yönetmeni, grafiker, tasarımcı, yazar, kameraman, fotoğrafçı, müşteri temsilcisi vb. denilen ama genelde reklamcı tayfası diye adlandırılan birtakım adlar bu ilginç serüvenin mimarları, organizatörleridir. (x)'in bu yaldızlı, debdebeli, şaşaalı yolculuğunun akıbeti estetik, sanat ve bilimadamlarıyla birleşmesinden doğan genelde, bilimadamı ağırlıklı bir hilkat garibesinin beyin kapitesi, yeneteği ve ustalığıyla yakından ilişkilidir. ■

Gürkal Aylan

◄ **Limon.** *Siyasette reklam seçimlerde de gündeme geldi ve SHP'nin "limon"lu reklamlarını yapan ajans bir anda reklamcılık dışında da ün kazandı.*

Reklamcı: Türkiye'nin koşullarıyla, reklam sektörünün zorunlu evliliğinden doğma bir çocuk...

Türkiye'de reklamın okulu yoktur. Reklamcı, nasıl reklam yapılacağını, reklam ajansında öğrenmeye başlar. Öğrenebilirse, reklamcı olur. Öğrenemezse de, her ne kadar parasal açıdan mutlu olmadığı için terkettiyse de, kendi mesleğine dönmek zorunda kalabilir. Ya da, parasal açıdan doyum sağlayabileceği başka yollar arar.

"Reklamevi"nin sahiplerinden ve yöneticisi, grafik sanatçısı ve öğretim üyesi Bülent Erkmen, reklam sektöründe çalışan ve kökenleri reklamcılığa dayanmayan birçok kişinin durumunun "incelenmeye değer" olduğunu söylüyor. Eğitimi yapılmayan bu "meslek"te çalışan birçok kişinin "dışarlıklı" oluşu, Erkmen'e göre, tam da "dışarlıklı" denebilecek bir durum göstermiyor. Reklam ajanslarında çalışan ve formasyonları farklı birçok kişi, yaptıkları işi bir anlamda gönülsüzce yapıyor, bu nedenle de bir yandan o işten uzaklaşırken, öte yandan da reklamcılığın gerektirdiği başarıyı tümüyle sağlayamıyorlar. "Kendileriyle, reklam işinin arasında kalmış, üstünde düşünülmesi, hatta ciddi bir çalışma yapılması gerekli kişiler bunlar." diyor Erkmen. Çoğu, reklamcılığı bir suç işlermişcesine, şikayetçi bir psikolojiyle yapan bu kişiler, yalnızca parasal doyum sağlamaya yarayan inançsız çalışmalarıyla psikolojik sıkışmalara giriyor, birçoğu da kurtuluşu alkolde arıyor.

Anlatılan bu durum elbette ki tek yönlü bir değerlendirmeyle geçiştirilebilecek birşey değil. Bir yanda reklam sektörü piyasadan gelen taleplere anında yanıt yerebilmek için ciddi bir eleman sıkıntısı içindeyken, öte yandan da "entelektüel" uğraşlardan geçmiş birçok kişi de Türkiye'nin ekonomik darboğazlarında en fazla sıkışan bir kesiti oluşturmakta. Dolayısıyla, Bülent Erkmen'in de dediği gibi, çift yönlü bir talep sonucu, reklam sektörü güçlü bir beyin kadrosunu içine almak zorunda kalıyor. "Zorunda kalmak", Erkmen'e göre, sektörün çok da benimsediği bir durum değil. Her edebiyatla uğraşanın "reklam yazarı" olması diye bir sonuç beklenemez. Genellikle de bu sektör ekonomi, işletme, pazarlama gibi dallarda eğitim görmüş, reklamcılığı benimsemiş, hevesli genç insanların katılımıyla kimlik değiştirmeyi tercih ediyor.

Büyük çoğunlukla parasal, bazen de moral nedenlerle reklam sektörünü seçen kişilerin, bu sektörde çalışabilmek, aylık ekonomik sorunlarını bir çırpıda halledebilmek için yaptıkları girişimlere örnek olarak Atila İlhan'ın yıllar önce Man Ajans'a metin yazarı olarak girebilmek amacıyla yazdığı mektup anlatılır. Ozan, yazar Atila İlhan'ın, tüm edebi gücünü kullanarak "Metin yazarı aranıyor" ilanına yazdığı muhteşem mektuba karşın reklamcı olarak kabul edilmemesi, çoğuna göre, "kötü rastlantı"dır. "Evet" yanıtı alsaydı, bugün Atila İlhan'ın da reklamcı olması işten bile değildi...

Her ne kadar, reklam sektörü Amerikanvari, genç girişimcilerle çalışmak üzere kabuk değiştirmeye uğraşıyorsa da, bu sektörün istihdam ettiği beyin gücü, hâlâ edebiyat, düşün, bilim, sinema, tiyatro, resim gibi birçok yaratıcı, araştırıcı "dünyayı değiştirici" alanların elemanlarını içermekte. ■

■ ***Reklam sektöründen bazı adlar*** *Ersin Salman, Erkan Oyal (TRT), Ferit Edgü (Yazar), Tunca Yönder (Sinemacı), Nisan Akman (Sinemacı), Bilge Olgaç (Sinemacı), Turgay Betil (Grafik Sanatçısı, eski öğretim görevlisi), Füsun Akatlı (Yazar, denemeci, felsefeci), Yılmaz Gruda (Aktör), Aydın Ülken (Ressam), Sadık Karamustafa (Grafik sanatçısı), Mengü Ertel (Grafik sanatçısı), Onat Kutlar (Yazar), Ünsal Oskay (Öğretim Üyesi), Ayşegül Dora (Gazeteci), Süreyya Berfe (Ozan), İzzet Yaşar (Ozan, yazar), Suha Arın (Sinemacı), Emre Senan (Karikatürist), Güven Turan (Ozan), Gürkal Aylan (Yazar, araştırmacı), Cüneyt Koryürek (Sporcu, gazeteci), Hüseyin Baş (Gazeteci, yazar), Ege Ernart (Tiyatrocu), Bilgin Adalı (Gazeteci), Hulki Aktunç (Yazar), Korhan Yurtsever (Sinemacı), Sinan Çetin (Sinemacı), Salih Ecer (Ozan) Erol Çankaya (Ozan), Faruk Yener (Eleştirmen), Tanju Öztürk (İktisatçı, öğretim üyesi), Zeki Alasya-Metin Akpınar (Aktör, tiyatrocu) Güngör Kabakçıoğlu (Karikatürist).*

Hasan Bora

Prof. Tanju Öztürk:

"Reklamın olumsuz etkileri tüketicinin korunmasıyla aşılabilir"

Sayın Tanju Öztürk, sizi gerek üniversitede öğretim üyesi olduğunuz günlerden, gerekse YÖK'ten sonra üniversite dışında tüketici sorunlarıyla yoğun biçimde ilgilenen bir kişi olarak tanıyoruz. Bu arada sanıyorum reklam sektöründe de bulundunuz. Tüketici ve reklam ilk bakışta bir karşıtlık içeriyor gibi... Siz ne dersiniz?..

Tüketici sorunlarının gündeme gelmesi, reklamın bilgilendirici işleviyle asla çelişmez. Olsa olsa, reklamın olumsuz yan etkilerine karşı bir panzehirdir. Batı'da tüketici sorunlarının duyurulması, zaman zaman büyük reklam kampanyalarını gerektirir. Önemli olan kitleye mesajın aktarılabilmesidir. Reklam tüm dünyada, olanakların zenginliğiyle eş düzeyde gelişen ve teknik yönüyle pek değişmeyen bir olgudur. Bu noktada, sosyalist ülkelerde reklamın olmadığını ileri süremeyiz. Amerikan reklam literatürünü incelerseniz, sosyalist ülkelerin kitle iletişim yöntemlerinden alıntılara rastlarsınız. Ayrıca 70'li yıllarda İstanbul'da yapılan uluslararası bir reklam panelinde Sovyet, Çek ve Macar konuşmacılardan bu alanda ilginç gelişmeleri izlemiştik. Bu nedenle, tum dünyanın yararlandığı iletişim tekniklerine sırt çevirmemiz söz konusu değildir. Kısacası reklam, özünde iletişimi ve dolayısıyla bilgiyi taşıdığı sürece, dün olduğu gibi, bugün de ve gelecekte de toplumların yaşamında yer alacaktır. Ancak, reklam, gerek algılama, gerek bilgi birikimi ve deneyim, gerekse teknik olanaksızlıklar içinde oluşuyor; ayrıca, bazı işverenler de malını satmak için çığırtkanlık yöntemini benimsiyorsa tüketici de kendi haklarına sahip çıkmaya çalışacaktır.

▶ Kitle iletişiminin temelde pazarlama iletişiminden pek farklı olmadığını belirtiyorsunuz. Reklam sloganları kültürümüzün bir parçası olurken, bu oluşumun yönünü nasıl değerlendiriyorsunuz?

Reklamın sadece çocuklar ve gençler üzerinde olumsuz etkisi olduğu sanılır. Bu yanlıştır. Yetişkinler üzerinde de tüketiciliği özendirme, etik, estetik ve diğer kültürel değerleri zayıflatıcı etkileri vardır. Örneğin ülkemizde olumsuz bir dil değişimini gözlemleyebiliyoruz, "köşe dönücü" deyimi Türkçe'ye reklamın bir armağanıdır. İlginçlik adına dile getirilen yapay zorlamalar da Türkçe'nin erozyonunu kolaylaştırıyor.

▶ Tüketici hakları ve tüketici hukuku konusunda bizi aydınlatır mısınız?

Tüketici hakları, Batı toplumunda, pazarlama ve reklam teknikleriyle organize olmuş bir kesime karşı, kendisini dayanıksız, kalitesiz ve güvencesiz üretimden korumaya çalışan tüketicilerin kurumlaşma çabalarıyla gündeme gelmiştir. Düzenleyici otorite de, düzenin gayet organize işleyen bir yönüne karşılık zayıf olandan yana tavır koyuyor. Çünkü sonuçta, tüketici çoğunlukla toplumun dar gelirli bir kesimidir. Alım gücü sınırlı olduğundan seçme şansı da çok azdır. Tüketici haklarının yaşama geçirildiği ülkelerde, belirli ölçütler oluştukça, düzenleyici otoritenin desteği ve katkısıyla daha sağlıklı bir ekonominin önünün açıldığını görüyoruz.

Dört temel tüketici hakkından söz edebiliriz: Tüketicinin **bilgilenme** hakkı, **seçme** hakkı, **sağlık** ve **can güvenliği** hakkı ile **temsil** hakkıdır. Tüketici aldığı mal ya da gördüğü hizmet konusunda bilgilenme hakkına sahiptir. Malın kalitesini, içerdiği öğeleri, standartlara uygunluğunu, hangi kuruluşun ürünü olduğunu vb. bilmelidir. Seçme hakkı, serbest piyasada tüketicinin aynı ürünün birden çok örneğini bulabilme şansı ile doğru orantılıdır. Özellikle zorunlu gereksinim maddelerinde olduğu gibi, tekelleşme, liberal düzenin özüne aykırı olduğu gibi, seçme hakkını sınırlayıcı nitelik de taşır. Sağlık ve can güvenliği hakkı, örneğin gıda ürünlerinde sıkça rastlanan bozulmalar ya da kötü yapılmış şişe kapaklarının zararlarını ve insan sağlığına zarar verecek birçok etmeni önlemeye yöneliktir. Temsil hakkı ise, tüketici haklarını gündemine almış kuruluş ve kurumlarda tüketicinin doğrudan katılımı olmasını gerektiriyor.

Türkiye'de tüketicinin korunması ile ilgili nelerin yapıldığını araştırma amacıyla kanunları taradığımızda tüketici yararına bazı maddelere rastlıyoruz. Ancak, 1920 ve 1930'ların piyasa düzenini gözeterek hazırlanmış, çoğu da bakanlıkların kuruluş ilkeleri arasında yer alan bu kanunlar, çağdaş anlamda tüketici hukuk mevzuatı oluşturmaktan uzak bir görünüm sergiliyorlar. Anayasamızda tüketicinin seçme hakkı üzerinde etkisi bulunabilecek bazı maddeler ile Türk Ceza Kanunu'ndaki bazı ağırlaştırıcı hükümler umut verici niteliktedir. Ayrıca, Anayasa'da yer alan serbest rekabetin korunması ilkesinin nasıl yorumlandığını incelemek gerekir. Türkiye'de ilk kez Tüketiciyi Koruma Kanunu 1971 yılında Nihat Erim döneminde hazırlandı. Ne var ki, taslak çok geçmeden kadük oldu. Bu taslaktaki birçok öğe sonraları bölük-pörçük uygulanmaya çalışıldıysa da taslağın özünden geriye pek bir şey kalmadı.

▶ Sayın Tanju Öztürk, bugünkü koşullarda ülkemizde tüketici hakları için öncelikle neler yapılabilir? Sırasıyla belirtir misiniz?..

Öncelikle, tüketicilerin sorunlarını kamuoyunda tartışabilmeleri için örgütlenmeleri gerekiyor. Ancak, bu alandaki örgütlenmenin yasal dayanağa kavuşturulması zorunludur. Devlet bu yöndeki genel eğilimi hukuki altyapıyı oluşturarak desteklemelidir. Çünkü bireysel tepkiler, kamuoyunda yeterli yankıyı yaratmadığı gibi haksız rekabete yol açması nedeniyle dava konusu oluyor. İkincisi, Türkiye'de gerçek anlamda liberal bir düzen isteniyorsa -ki, Özal bunu sık sık dile getiriyor- Anayasa'da da öngörülmüş bulunan tam rekabet koşullarını sağlamak için çaba göstermek gerekir.

Tüketiciyi korumanın üçüncü ayağı eğitimdir. Bu alandaki eğitim iki yönlüdür; serbest piyasa düzeninin işleyişi geleceğin tüketicisine ilkokuldan başlayarak öğretilmelidir. Böylece bu insanlar tüketiciliği kavradıkları andan başlayarak sorumluluklarının ve haklarının bilincine varacaklardır. Eğitimin diğer yönü ise, tüketicinin pazar bilgisine sahip olmasıdır. Ekonominin de daha akılcı işleyebilmesi tüketicinin doğru kararlar alabilmesiyle sağlanabilir. ■

Sait Üner
Genel Hizmet-İş Genel Sekreteri

BİRLEŞİK YASAL DEVRİMCİ BİR PARTİ İHTİYACI

Sosyalizmin, meşruiyetini sağlayacak ve kitleler nezdinde hatırı sayılır ve ciddi kabul edilecek bir güç olabilmesi de, yasal alanda bir parti olarak gerçekleştirilebilir.

Ülkemiz sosyalist ve işçi hareketinde, son üç yıldır tartışılan yasal sol / sosyalist parti sorunu, sanırım yeterince ciddi ve istekle ele alınmıyor. Çünkü bu konuda tartışmalar hâlâ bir somutluk ve netlik kazanamamış durumda. Tartışmaların örgütlenmesi sağlanamadığı gibi, tartışma program sorunu düzeyine de yükseltilemedi. Sorunun esas sahibi, sınıf bilinçli - öncü işçiler tartışmanın içine yeterince çekilemedi ve daha ziyade gözlemci durumda kaldılar.

Halbuki, mevcut şartlar, bu konuda her yönden olgunlaşmış durumda. Yasal siyaset sahnesinde yerini almayan, alamayan sadece sosyalist güçler kaldı. Sağın ve "sosyal demokrasinin" çeşitli varyasyonları, ayrı ayrı partiler olarak yerlerini aldılar. Geçtiğimiz 29 Kasım Genel Seçimleri'nden sonra SHP'nin yapısı daha iyi bir biçimde açığa çıktı. ANAP iktidarına karşı, güçlü ve girişken, toplumsal muhalefete öncülük edebilecek devrimci bir gücün ihtiyacı kendini çok daha açık hissettiriyor.

Gereklilikten öte zorunluluk

İşçi sınıfının burjuvaziden bağımsız bir güç olarak örgütlenmesi, burjuva alternatif ve politikalarına karşı, hayatın tüm alanlarında karşı önerilerin ve yapıların ortaya konulması, bağımsız bir politikanın varlığı için şarttır. Ve bütün bunların kitlelerin gözünde somutluk kazanacak düzeyde açık ve net olması gerekmektedir.

Sosyal demokrasi ile sosyalizm arasındaki ayrım çizgisi net biçimde çizilmeli ve bu ayrımı örgütsel düzeyde de açık ve net biçimde ortaya koyan bir politika izlenmelidir.

İşçi sınıfı sosyalistlerinin birleşik gücünü temsil edecek birleşik bir yasal sol/sosyalist parti, işçi ve emekçi kitlelerin yükselen mücadelesinde yasal bir önder güç ve çekim merkezi görevini de görmelidir.

Sosyalizmin, meşruiyetini sağlayacak ve kitleler nezdinde hatırı sayılır ve ciddi kabul edilecek bir güç olabilmesi de, yasal alanda bir parti olarak mücadele edilerek gerçekleştirilebilir.

Üç ayrı yaklaşım

Yasal sol parti konusunda bugün varılan noktada, üç ana ayrı eğilim tespit edilebilir kanaatındayım. Tabii, bu her ana eğilimin içinde de, ayrı nüanslar olmadığı anlamına gelmemektedir.

Birinci eğilim; politikasının temeline anti-Sovyetizmi oturtmuş olan, yaşayan sosyalizme düşmanca politikasıyla, sosyalist hattın dışına düşmüş, anti-Leninist politikaları açıkça savunan "bağımsız sosyalizm" savunucularıdır. Bunlar oluşturmak istedikleri yasal partiyi, "Proletarya Partisi" olarak da göstermeye çalışıyorlar.

İkinci eğilim; ilkeleri, politikaları, örgütlenme anlayışları Marksist-Leninist olan bir Komünist partinin yasal olarak kurulamayacağı bilinmesine rağmen, yasal olarak "komünist partisi" kurmağa çalışanlardır. Bilimsel sosyalizmin temel ilke ve anlayışlarından verilecek tavizler neticesinde oluşturulacak böyle bir partiyi savunanlar, bu konuda ikinci eğilimi oluşturuyorlar.

Üçüncü eğilim; işçi sınıfı sosyalistlerinin birleşik gücünü temsil edecek, işçi sınıfını burjuvazinin her türden saldırılarına karşı sınıfın bilimiyle donatacak, sosyalizmin savunuculuğunu yapacak, faşizmin temeli tekelci kapitalizmin tarihsel olarak zorunlu yerine gönderilmesi için çalışacak; ülkede tüm sosyalistlerin ihtiyacını duyduğu, sınıfın kurmayı niteliğinde bir proletarya partisinin paralelinde, iktidar mücadelesi verecek bir partiyi savunanlardır.

Ben, üçüncü bakış açısının doğruluğuna ve bilimselliğine inanıyorum. Yasal Parti oluşturacağız diye, temel ilke ve politikaların, uzlaşmalara feda edilmesini hiçbir şekilde doğru bulmuyorum. Ve bugün yasal alanda ihtiyaç olan partinin, sosyalizm hedefini temel alan, kapitalizmi aşma temel perspektifine dayalı bir işçi-emekçi partisi olduğunu vurguluyorum.

"Demokrasi" ile sınırlanmamalı

Yasal bir partinin programatiği ve hedeflerinin, bir proletarya partisi gibi olmayacağı açıktır. Ama, kimilerinin önerdiği gibi, kendini demokrasi ile sınırlayan bir düzeye de düşmemelidir. Partinin programı, böyle bir partinin üstleneceği işlevsel konuma uygun olarak, sosyalist güçlerin ortak hedef ve taleplerini dile getirmelidir.

◄ Sait Üner. Bir parti olmadığı için yeterince çalışma yapamamaktan şikayetçi.

İşçi sınıfının kurtuluşunun kendi eseri olacağı, sosyalizmin propagandası ve savunulması, yaşayan sosyalizmin savunusu, temel eksenler olmalıdır. Anti-emperyalizmi, emperyalist sistemden bütünüyle çıkmak; anti-faşizmi, faşizmin temeli olan tekelci sermayenin egemenliğini sınırlamak değil kaldırmak; anti-şovenizmi, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını kabul etmek olarak anlayan bir anlayış programa yansıtılmalıdır. İşçi ve emekçilerin, kendi örgütlenmeleri aracılığı ile tüm yaşam üzerinde söz ve karar sahibi olabileceği gerçek demokrasiyi, halk demokrasisini hedeflemelidir.

Kapitalizme karşı, tutarlı bir tavır ve hedefler bütünlüğüne sahip olmadan, demokrasi ve özgürlükler mücadelesini, sosyalizm mücadelesine bağlamak mümkün değildir. Yasal parti, programatiğini bu ana eksenler çerçevesinde oluşturmalıdır, inancındayım.

Yukarıda da işaret ettiğim gibi, sosyalist güçlerin değerlendirmesi gereken bir ortamda genel olarak örgütsel zaaflarımızdan, özel olarak da yasal alanda bir partimiz olmadığı için yeterince çalışma yapamıyoruz. Seçim döneminde, bunu çok açık olarak ve canlı olarak yaşadık.

Artık bu dönem aşılmalı, bu görevin bilincine varanlar grupçu ve küçük dükkâncı anlayışlar yerine, ortak işler yapmanın ve başarılar elde etmenin sevincini yaşayacağımız dönemin kapılarından adımlarını atmalıdırlar. ■

İsmail Beşikçi bilim üretmenin ortamını anlatıyor

RESMİ İDEOLOJİ BİLİME KARŞI

Demokratik bir toplumda resmi ideolojiye ihtiyaç yok. Demokrasinin kökleşmiş olduğu bir toplum resmi ideolojiyi reddediyor, böyle bir korumanın varlığına ihtiyaç duymuyor.

smail Beşikçi bir bilim adamı. Ve Türkiye'de düşüncelerini özgürce ifade etmek isteyecek bilim adamlarının başına neler geleceğinin de en somut örneklerinden biri. Önce "Doğu sorunu", ardından da daha açık biçimiyle Kürtlerle ilgilendiği ve bu bilimsel ilgisini kağıda döktüğü için 10 yıl cezaevinde yattı. Ancak bu baskılar Beşikçi'nin bilim konusunda daha da çok düşünmesine yol açtı. Şöyle bir soru soruyordu Beşikçi: "Eğer dünya dönüyorsa ve biz dünyanın döndüğünü olgulara dayalı olarak kanıtlayabiliyorsak, ama dünyanın döndüğünün ifadesini engelleyen bir resmi ideoloji varsa, araştırmacılar, toplum hakkında inceleme yapan kişiler nasıl bir tavır koymak durumundadırlar?" Ve sonra da cevap veriyordu: "Eğer dünyanın döndüğünü kanıtlama olanaklarına sahipsek, bunu her koşulda ifade etmek durumundayız. Bilim ancak böyle bir süreçte gelişebilir." Ve bu tavrından asla vazgeçmiyordu:

Yazarlara, araştırmacılara karşı yaptırımların uygulanmasını devlet terörü kavramıyla ifade etmek gerekir diye düşünüyorum.

▶ Başınıza gelenlerin bir hikayesiyle başlayalım mı söze Sayın Beşikçi?

60'lı yılların sonlarında Atatürk Üniversitesi'ndeyken, "Doğu Anadolu'nun Düzeni" isimli kitabımı yayınladığım için üniversiteden uzaklaştırıldım. Aslında kitap 1968 yılı için önemli, ama bugün içeriğini benimsemiyorum. Tekrar yazılsa çok değişir, aynı adla bile yayınlanmaz. O yılda yayınlandığında içinde Anadolu'nun doğusunda Kürtler yaşar diye bir saptama vardı. Böyle bir saptamayı ve ifade edilmesini resmi ideoloji çok ters karşıladı. Resmi ideoloji sadece polis ve savcılar tarafından izlenmiyor, resmi ideolojiye kimin karşı geldiğini üniversite de izliyor, böyle bir kitap yayınlandığı için görevinize son veriliyor. Yine aynı üniversite 12 Mart'tan sonra sıkıyönetim komutanlıklarına böyle bir kitap yayınladığınız için sizi ihbar ediyor, tutuklanmanızı istiyor. Ve sıkıyönetim komutanlığı tutukluyor sizi. Oysa bütün bunlar bugün rahatça, oldukça açıkça, herkes tarafından söylenen konular. Anadolu'nun doğusunda Kürtler yaşıyor, dili başka, kültürü başka, bir sorun var, belli. Bunlar rahat söylenebiliyor ve şu sıralarda bir kovuşturma olmuyor görebildiğim kadarıyla.

1974'ten sonra "Doğu Anadolu'nun Düzeni" kitabımı yeniden yayınlamak istedim. Ancak üç yılı aşkın cezaevi yaşamımda çeşitli tabakalardan Kürtler'le karşılaşmış, konuşmuştum. Bu yaşananları, tecrübeleri de dikkate alarak yeniden yazmaya çalışıyordum kitabımı. Epey de yazdım. Fakat yazdıklarım düşündüklerime uygun değildi; kafamdakileri bir türlü rahat, doğru şekilde kağıda geçiremiyordum. Bunun üzerinde çok durdum: Niye kafamdakileri kağıda aktaramıyorum ya da niye ikisi arasında bir zıtlık oluşuyor?

Bunun üzerine kitabın yazımını erteledim ve bilim kavramı üzerinde durmaya çalıştım. Bilimsel bilgi nasıl bir bilgi? Nasıl üretiliyor? Üretilmesine engel olan şey ne? İşte burada bilim ve resmi ideoloji arasındaki zıtlığı kavradım. Çalışmalarım 74 yılından sonra bu yönde oldu. Önce "Bilim Yöntemi" diye bir çalışmam yayımlandı, sonra da bilim yönteminin Türkiye'de uygulanmasıyla ilgili çalışmalar. Örneğin, "Kürtler'in Mecburi İskanı", "Türkler'in Tarihi ve Kürt Sorunu", "Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Tüzüğü ve Kürt Sorunu". Yani 74 yılından sonra artık sorunu saptamakla kalmıyor, sorunun eni boyu hakkında, içeriği hakkında bir şeyler söylemeye çalışıyordum. İlk defa 'Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi ve Kürt Sorunu'' kitabımdan dolayı bir mahkûmiyetim oldu. Cezaevinde İsviçre Yazarlar Birliği'ne bir mektup yazmış, bu mektupta Türkiye'de insan haklarının durumu ile ilgili bir değerlendirme yaparak Türkiye'de basının, yazarların insan hakları ile genel olarak ilgilendiklerini ama Kürtlerin insan hakları ile hiç ilgilenmediklerini, öyle bir sorunun varlığını gözden ırak tuttuklarını ifade etmiştim. Bu mektubun sureti bir koğuş araması sırasında ele geçti ve soruşturma açıldı.

Ayrıca bir de savunmalar var. Yazdıklarınızı mahkemede savunuyorsunuz. Resmi ideolojinin haksızlığını, savcının haksızlığını vurguluyor, kendi düşüncenizi savunuyorsunuz. Savcının Kürtler'in var olmadığı, herkesin Türk olduğu, Kürt diye bir kavmin yaşamadığı, Kürtçe diye bir dilin olmadığı biçimindeki iddialarını çürütmeye çalışıyorsunuz. Bundan dolayı da size ceza veriyorlar. Yazılı olarak mahkemeye hakaret etmek, devlete millete hakaret etmek, Kemalizme hakaret etmek, Mustafa Kemal'in görüşlerini kabul etmemek olarak değerlendiriliyor bu savunmalar ve ayrıca bir iddianame düzenleniyor.

▶ Yani savunma özgürlüğü bile tanınmıyor.

Tanınmıyor. Burada şöyle bir yaptırım var. Savunma yapmazsan beraat edebilirsin, veya çok ağır sonuçlarla karşılaşmayabilirsin. Ama kitapta yazılanlar doğrudur, kitapta yazılanları söylemek benim en doğal hakkımdır dediğin zaman devletin yeni yeni yaptırımlarıyla karşılaşıyorum,

▶ Yani yine şiddet, baskılar...

Tabii baskı, işkence, devletin baskısı, devletin terörü her safhada görülüyor. Bunu devlet terörü olarak ifade etmenin daha doğru olduğunu düşünüyorum. Örneğin bir çalışma süreci içindesiniz. Araştırmanızı yapabilmek için kütüphanelere gidiyorsunuz. Devlet sizi böyle bir ortamdan koparıyor, cezaevine atıyor, kovuşturma başlatıyor hakkınızda. Yazarlara, araştırmacılara karşı böyle yaptırımların uygulanmasını devlet terörü kavramıyla ifade etmek gerekir diye düşünüyorum.

▶ İnsanların bugünkü suskunluğunu bununla açıklamak mümkün herhalde.

Tabii, kısmen. Bu sadece polis tarafından sürdürülen bir kovuşturma değil, kovuşturmayı toplumun çeşitli kesimleri de sürdürüyor. Örneğin üniversite. Bugün Türkiye'de Kürtler konusunda Türk üniversitesinde bir araştırma yapılamaz. Yapıldığı zaman bölüm başkanı, dekan, rektör hemen müdahale eder, uyarırlar, sonra da üniversiteden atılırsınız.

74'ten sonra Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeyken tutuklandığımda, Üniversite Asistanları Sendikası'ndan bir arkadaşım geldi Diyarbakır'a. "İsmail" dedi, "eğer savunma yapmayacaksan, fakülte senin için bir avukat tutacak, yok mahkemede kitabını, görüşlerini savunacaksan seninle pek ilgilenmeyecekler."

▶ Dekan kimdi o zaman?

Mümtaz Soysal, tabii o da tutukluydu Ankara'da. Bu, soruşturmanın sadece polis ve savcı tarafından yürütülmediğini, çeşitli top-

lum kesimlerinin, kurumların da konuyu yakından izlediğini gösteriyor. Yine 74'ten sonra Fakülte'de bir olayla karşılaştım. Emekli Sandığı ile ilgili bir sorunum vardı. O sorunu takip ederken tamamen bir tesadüf sonucu dekanlıkta kendi dosyamı gördüm. İçinde, iddianameler, mahkeme kararları, üniversiteye katiyen kabul edilmemem gerektiğini bildiren MİT raporları vardı. Özlük haklarıyla ilgili bir dosyada bunları görüyorsunuz. Çok hüzünlendim böyle bir dosyayı görmekten.

▲ Beşikçi. Üniversite dosyasındaki MİT raporları onu hüzünlendirdi.

Cezaevindeki dosyada bile MİT raporu olmalı diye düşünüyorsunuz ama fakülte dosyasında bunları görebiliyorsunuz. Hatta memur ile şöyle bir bakıştık. Memur bakışlarıyla, sen hem devletin aleyhine çalış, bu kadar kalın dosyan olsun, hem de üniversitede çalış, yok öyle yağma der gibiydi. Dosyayı elimden çekip aldı, işte o kadarını görebildim.

Bugün üniversite özerkliği kavramı tartışılıyor toplumda. Deniyor ki üniversitelerin mali özerkliği yok, idari özerkliği yok. Kanımca Türkiye'de üniversitelerin bir tek sorunu var, o da özgürlük. Bu toplumun genel sorunu. Böyle bir sorun elbette üniversiteye de yansıyor.

▶ Tabii özerklik özgürlüğü kendiliğinden getirmiyor.

Özerklik çok farklı, özgürlük çok farklı bir kurum. Özgürlük olmadığı zaman bilimsel özerklik falan hiçbir şey ifade etmiyor. Resmi ideoloji yine sizi kuşatıyor. Yine resmi ideolojinin kabullerine göre bir şeyler yaratmaya çalışıyorsunuz. Bu özgür bir ortam demek değildir. Eğer resmi ideoloji kavramı varsa ve bu kurum etkin bir şekilde yaşanıyorsa o toplumda bilim üretmenin ortamı yoktur. Kanımca Türkiye'de bilim üretmenin ortamı yoktur. Örneğin bir düşünce ileri sürüyorsunuz, başka biri de sizin düşüncenizi eleştirebiliyor ve eleştirdiği zaman cezai bir müeyyide ile karşılaşmıyor. Siz özgür olarak düşüncelerinizi kamuoyuna ulaştırıyorsunuz, sizi eleştiren de aynı araçları kullanarak düşüncelerini kamuoyuna duyurabiliyor ve cezai müeyyide ile karşılaşmıyor. Bilim ancak böyle bir ortamda üretilebilir. Üniversite rektörünün üniversiteliler tarafından seçilmiş ya da bir devlet başkanı tarafından tayin edilmiş olması bu süreçte pek önemli değil.

▶ Resmi ideoloji konusu üzerinde biraz daha durabilir miyiz?

Konunun Türkiye'de iki temel boyutunu görüyorum. Biri anti-Kürt niteliği, diğeri antikomünist olması. Bu iki temel boyut her zaman ve her koşulda aranıyor. Vurgulamalar değişik olabilir. Örneğin 50'li yıllara kadar laiklik boyutu vurgulanıyordu, günümüzde ise laiklik üzerinde bu kadar büyük bir vurgulama yok. Kemalizm resmi ideoloji. Resmi ideoloji sadece Türkiye'nin sorunu değil, Türkiye'ye benzer ülkelerin de sorunu. Demokratik bir toplumda resmi ideolojiye ihtiyaç yok. Demokrasinin kökleşmiş olduğu bir toplum resmi ideolojiyi reddediyor, böyle bir kurumanın varlığına ihtiyaç duymuyor. Demokratik toplumlarda egemen ideoloji var. Örneğin burjuvazinin ideolojisi bugün Batı toplumlarında egemen ideoloji. Fakat o toplumlarda örneğin işçi sınıfının ideolojisi de söz konusu. İdeoloji burjuvazinin ideolojisi olsa bile, bu ideolojiyi siz kabul etmeyince herhangi bir yaptırımla karşılaşmıyorsunuz. İstediğiniz gibi eleştirebiliyorsunuz, devletin bir cezalandırma, yaptırım gücü yok, niyeti de yok. Ama resmi ideoloji kavramı bir cezai müeyyideyi de içeriyor. Resmi ideolojiye aykırı düştüğünüz zaman devletin bir takım müeyyideleri ile karşı karşıya geliyorsunuz. Devlet terörünün en önemli kaynağı bu resmi ideoloji.

▶ Bu konuda ordunun rolü nedir?

Resmi ideolojinin üretilmesinde, yaygınlaştırılmasında, kitlelere benimsetilmesinde büyük katkıları olan üniversite, basın gibi kurumların en başında ordu geliyor. Ordu, resmi ideolojiyi daha tavizsiz, daha tartışmasız biçimde kavrıyor ve toplumda egemen ideoloji olarak sürüp gitmesini istiyor. Örneğin son yıllarda cezaevlerinde resmi ideoloji kavramının uygulanışını maddi olarak görebiliyorsunuz, mahkûmlar zorla Atatürkçülük eğitimine alınıyor. Siz bu sürece karşı geldiğiniz zaman, "ben okur-yazar bir adamım, neye ihtiyaç duyuyorsam onu okurum," dediğiniz zaman örneğin koğuştan alınıp hücreye konuyorsunuz. Bu tabii ordunun bir yaptırımı oluyor. Resmi ideolojiyi birinci planda gözeten, daha iyi uygulanmasını isteyen bunu kitlelere organik olarak götürmeye çalışan kurumların başında kuşkusuz ordu geliyor.

▶ Peki Sayın Beşikçi çalışmalarınızı sürdürüyorsunuz herhalde. Neler yapıyorsunuz şu sıralar?

Yapmak istediğim resmi ideoloji-bilim-devlet kavramlarının olgulara dayanarak irdelenmesi. Burda cezaevleri çok önemli bir okul olarak karşımıza çıkıyor. Böyle bir çalışma yapmak istiyorum. ■

Üç Dünya Teorisi Başkan Mao'suz ve Maoizm'siz sürüyor

METRUK BİR TEORİNİN AYDINLATTIĞI YOL

Türkiye'de Maoizm'in Batı'dakinden biraz daha ömürlü olması, Osmanlı ve Çarlık Rusyası dönemlerinden kalma düşmanlıkları, Türk burjuvazisinin Sovyet düşmanlığına ustalıkla dönüştürebilmesinin sonucudur.

Bir süredir kuruluş hazırlıkları süren ve adında "sosyalist" sözcüğünü taşıyacak olan bir siyasal partinin bu ay içinde resmen kurulacağı açıklandı.

Söz konusu politik eğilim, solun geniş kesimlerini kucaklayan yasal birleşik bir sol partiyi gerçekleştirecek, böyle bir partinin kurulmasından yana olan herkesin **gönüllü** ve **aktif** katılımını harekete geçirebilecek partileşme öngörüsünün dışındaydı. Bu sonucu kendi de artık gördüğü için, günümüzden çok önce kendi kendini dışlamış olduğu Türkiye solunun dışında, kendi tabelasını asmak ve kendi yolunda yalnız yürümek zorunda kaldı.

1960'larda "Mao Zedung Düşüncesi" diye adlandırılan görüşler Çin'in verili koşullarında izlenen politikalara kuramsal zemin olarak döşenmişler, evrensel olmamışlardı.

"Üç dünya teorisi"

Bu çizginin en önde gelen temsilcisi bazı temel yaklaşımlarını ve politikalarını, geçtiğimiz aylarda **Erkekçe** dergisinin kendisiyle yaptığı bir röportajda dile getirmişti. O söyleşiyi okumamış olanların bir hayli çok olduğunu düşünerek, Erkekçe'nin Eylül 1987 sayısında Doğu Perinçek ile yaptığı mülakattan bazı bölümleri buraya aktarmakta, -kurulacak yeni partinin niteliğini de görmemize yardımcı olacağından- yarar görüyoruz:

"Gorbaçovlar'ın, Brejnevler'in, Kruşçevler'in savunduğu Sovyet ideolojisi karşıdevrimci bir ideolojidir. Moskova artık dünyanın gerici, sağcı, tutucu merkezlerinden biridir. 1945'ten sonra Amerika dünya hegemonyası iddiasıyla ortaya çıkmıştı ve bunda çok ciddiydi. Sovyetler ise o zaman savunmadaydı. 1960'ların sonunda ise Sovyetler'in sosyalist bir devlet olarak değil emperyalist bir devlet olarak Amerika'ya yetiştiğini görüyoruz."

Görüldüğü gibi bu görüşlerde yeni olan bir yan yok. Bir zamanlar "Başkan Mao'nun üç dünya teorisi yolumuzu aydınlatıyor" diyen bakış tarzı bugün Başkan Mao'suz ve Maoizm'siz sürüyor.

Dünya olaylarına bilim dışı bir "üç dünya teorisi" ile bakmak Mao'nun, verili politikalarına uygun düşen bir gerekçe öğreti yaratmasıydı. Aynı "öğreti" Türkiye'de ya da herhangi bir kapitalist ülkede sınıf mücadelesine uygulandığında ortaya vahim sonuçlar çıkmaktaydı. Bu tablonun nerelere vardığı 12 Eylül'den önce görülmüştü. Örneğin terör hareketlerinin suçlusu olarak Sovyetler Birliği gösterilmişti. Aynı görüş 12 Eylül'den sonra askeri yönetimin resmi görüşü oldu. Bugün de "sosyalist" adıyla bir parti kurmak üzere bulunanlar **"Sovyetler Birliği'nin 1975 sonrasında karışıklık ve terör istediğini biliyoruz"** diyorlar (aynı röportaj). Gazetecinin "Sovyet taraftarları" ya da "Sovyet ideolojisini temsil edenler" şeklinde yaptığı adlandırmaya itiraz etmeyen Doğu Perinçek şöyle diyor: *"Bunlar Türkiye toprağından beslenen bir kuvvet olarak, işçi sınıfına, emekçilere dayanan bir kuvvet olarak, Türkiye tarihindeki sosyalist akımdan beslenen bir kuvvet olarak değil, dünya çapında hegemonya mücadelesi veren büyük bir süper devlete dayandıkları için variar ve var olacaklar. Sovyetler Birliği'nin 1975 sonrasında karışıklık ve terör istediğini biliyoruz."*

Buraya aktardığımız görüşleri benimsemiş olanların sürüklendikleri noktanın -aşağıda bazı hatırlatmalarla anacağımız- vahimliği 12 Eylül öncesiyle sınırlı kalmadı. 12 Eylül öncesindeki terörün Sovyetler Birliği'nden kaynaklandığını ileri süren görüş, kaçınılmaz olarak 12 Eylül'den sonraki aynı resmi propagandada kendisini görecekti ve gidip teslim olacak kadar rejime meşruiyet tanıyacaktı. Yönetimin çağrısına uyarak yurt dışından bile koşup gelenlerle birlikte, bu akımın öncüleri mahkemelerde hakimlere ve rejime anti - Sovyetizm dersi vereceklerdi. Daha daha, onlara Atatürkçülüğü öğreteceklerdi, Evren'den bile daha iyi Atatürkçü olduklarını kanıtlamaya uğraşacaklardı.

Bakınız Perinçek 12 Eylül uygulamalarını yedinci yıl sonunda nasıl değerlendiriyor:

"Geride bıraktığımız yıllarda uygulanan politika aslında terörü değil, sosyalizmi temizleme şeklinde uygulandı. Terörizmle düşünce arasına bir sınır konulmadı. Kim soldur, kim Türkiye'de düzenden hoşnut değildir tepesine devletin demir yumruğu inmelidir görüşü geldi.

"O çizgiyi (terörizmle düşünce arasındaki çizgiyi) net çizmiş bir insanım. Ama devlet benim de üzerime yürüdü. Ve ben tek insan değilim. Dergi yazı işleri müdürleri var. Tasvip etmiyorsan onlarla ideolojik mücadele yaparsın. Devlet bunu yapmadı. Geniş bir cepheyi hedef aldı. Böylece de teröristlere bu cepheye sığınma imkânı sağladı, Avrupa'yı da bu yüzden karşısına almış oldu zaten... Bu tavır ben iç barışı hedeflemedim, demenin bir tür ifadesidir. Yani kurmay kafasıyla bakılabilirdi meseleye. Askerlikte bir kural vardır. Hedefi küçültmek, kendi güçlerini büyültmek. Uygulanan ise tersi oldu".

Görüldüğü gibi Sayın Perinçek burada rejimin niteliğini, ya da meşruiyetini, gayri meşruiyetini tartışmıyor. Olanı bir anlamda olağan görüyor. Sadece uygulamanın doğru olmadığını, rejim tarafından hatalı bir yol izlendiğini tartışıyor. Dahası da ona akıl öğretiyor.

Görüşleri yaratan toplumsallık

1960'larda "Mao Zedung Düşüncesi" diye adlandırılan görüşler belli toplumsallıkların bir ürünü olarak ortaya çıkmıştı. Bir başka deyişle, bu görüşler Çin'in verili koşullarında izlenilen politikalara kuramsal zemin olarak döşenmişlerdi. Yani hiçbir evrenselliğe sahip değillerdi. Böyle olunca da, o ülkenin o evresi geçince, "Mao Zedung" düşüncesi de terkedildi.

"Mao Zedung Düşüncesi"ni yaratan hangi toplumsallıktı?

Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki, Çin Devrimi yirminci yüzyılın ikinci büyük devrimiydi. Kolonyalizmin ve feodalizmin yüzyıllar boyu ezdiği insanların yoksulluk, açlık, bulaşıcı hastalıklar ve uyuşturucu madde iptilası içinde kıvrandığı dev bir ülkede emperyalizme ve feodalizme karşı sosyalist öğretinin önderliğinde devrim yapılmıştı ve yüz milyonlarca insan yüzyıllar sonra ilk kez insan olma özgürlüğüne ve dahası da sömü-

rüden kurtulma özgürlüğüne kavuşuyordu.

Öte yandan, ezici çoğunluğu feodal ilişkiler içinde yaşamış köylülüğün kapitalizmi atlayarak sosyalist bir düzene geçmesi ve kısa zamanda sosyalist düzenin insanı olarak şekillenmesi elbette çok zordu. Yüz milyonlarca köylü bir yandan kara cehaletten kurtarılırken, öte yandan köylülüğün bilincine yer etmiş güçlü şartlanmaların kazınması, sosyalist toplum insanı bilincinin ona verilmesi genel eğitimin dışında çok yoğun ideolojik çabaları gerektirmekteydi. Köylülük, feodaliteden kurtulurken, uluslaşma sürecinin gösterdiği sıçramayla ulusal bilinç edinme sürecine de girince, köylülerin sosyalistleşme bilinciyle uluslaşma bilinci ve birey olma bilinci -yani toprak kölesi olmaktan çıkıp birey haline gelme bilinci- ister istemez içiçe girdi. Köylülüğün sosyalist uluslaşmasındaki bu karmaşık ideolojik yapılar, insanın mobilize edilmesi, binlerce yıllık uyuşukluğundan çıkartılarak yeni toplumsal kuruluşa şevkle ve gönüllü olarak katılabilmesi için partinin çok önemli ve yoğun çabalarını gerektiriyordu. Böyle olunca teorinin çok basite ve bir takım klişelere indirgenmesi, komprimeler ve sloganlar halinde köylüye sunulması, yapılan tüm atılımların birer **kampanya** biçiminde gerçekleştirilmesi sonucu doğdu. Belli bir noktadan sonra geniş yığınların bilinçlendirilmesi çalışmalarında sosyalist ulusun insanları olarak bilinçlenme, ondan daha kolay bir motivasyon olan milliyetçi bilinçlendirme pragmatizmine kadar vardırıldı.

Sosyalist öğretinin son derece vulger şemalara, şablonlara ve heyecanlı sloganlara indirgenmesi ve kitlelerin "iman gücü"nün bu şekilde keskin devrimci bir söylemle, devrimci slogancılıkla diri tutulmağa çalışılması ister istemez bir "kışla komünizmi"ni getirecekti.

Bu kışla komünizminin ideolojisi bir süre sonra Sovyetler Birliği'ni termonükleer bir savaştan korktuğu için suçlama noktasına kadar uzandı. ÇHC yönetimi, Stalin'den sonra Sovyetler Birliği'nin revizyonist olduğunu, barış girişimleriyle Amerikan emperyalizmine ödün verdiğini, bu "modern revizyonizmin" emperyalizme karşı mücadele edemeyeceğini, emperyalizme karşı gerekirse bir termonükleer savaşı göze almaktan çekinmemek gerektiğini öne sürmeğe başladılar. Girilen anti-Sovyetik kampanyada ise yukarıda sözünü ettiğimiz milliyetçi motiflerden yararlandılar. Sovyetler'deki Stalinizmi reddetmeyi eleştirip, Stalin bayrağına sarıldılar.

Ne ki, Çin toplumundaki çelişkiler gene sona ermedi. Bu çelişkiler "Kültür Devrimi" adı verilen kanlı çatışmalara kadar vardı. Büyük kentlerde oluşturulan anarşik nitelikli Kızıl Muhafızlar eliyle Parti'ye karşı açılan savaşı, Mao ve Lin Piao önderliğindeki Kızıl Muhafızlar ve onların "Devrimci Komiteleri" kazandı, bu komiteler daha sonra Parti'yi oluşturdular. "Kültür Devrimi" sonrasında ideoloji daha da vülgerleştirildi, insanlığın kültür hazinesine karşı saldırı başlatıldı, Shakespeare'den Nazım Hikmet'e kadar sayısız yazar afaroz edildi. Kışla komünizmi ve Mao putlaştırılması had safhaya götürüldü. Keskin devrimci söylem büsbütün hızlandırıldı. Önceden Sovyetler Birliği'nin termonükleer savaştan korktuğu için ABD'ye karşı mücadele etmediğini söyleyenler, şimdi de Sovyetler'in bir emperyalist devlet olduğunu ve ABD ile çatışma yarattığını, bu çatışmanın dünyayı bir termonükleer savaşa sürükleyebileceğini söylemeye başladılar. Derken "üç dünya teorisi" şekillendi (bu arada Lin Piao da tasfiye edildi). Bu "teori"ye göre ABD ile SSCB 1. Dünya'ydı. Batı Avrupa ve Japonya 2. Dünya oluyordu. Çin ve diğer **bütün** ülkeler 3. Dünya'yı oluşturuyorlardı. "Üç Dünya Teorisi" bir süre sonra Sovyetler'i daha da tehlikeli emperyalist devlet ilan etti, Sovyetler Birliği'ne karşı NATO'yu savundu, 2. ve 3. dünyanın "Sovyet sosyal emperyalizmine" karşı ABD ile işbirliği yapmaları, bu ülkelerdeki Amerikan yanlılarıyla Sovyetler'e karşı birlikte davranılması istendi. Yani başlangıçta 3. Dünya'nın Avrupa emperyalizmi ile çıkarlarının birlikte mücadeleden geçtiğini söyleyen öğreti, gün geldi, 1. Dünya içindeki ABD ile birlikte Sovyetler'e karşı ortak mücadele verilmesini öngördü. Örneğin aynı kapsamda Amerikancı monarko-faşist İran Şahı'nın Türkiye'yi ziyareti Perinçek grubunca alkışlandı vb...

Bu "tezler" Mao'nun ölümüne kadar devam etti. Sonra da ÇHC yönetimi tarafından kısmen ve giderek artan ölçekte terkedildi.

Batı'da ve Türkiye'de

Çin'in özgül koşullarında ortaya çıkan "Mao Zedung" düşüncesi başlangıçta, Batı'da ve ülkemizde öğrenci grupları arasında revaç buldu. Onun keskin devrimci slogancılığı ABD'de ve ileri kapitalist ülkelerde yönetime tepki duyan öğrenciler arasında yankılandı. Sosyalizmden esinlenmiş bir köylü ideolojisinin, ya da başka bir deyişle "köylü sosyalizmi"nin, en gelişkin kapitalist ülkelerdeki aydınların devrimci ve dinamik kesimleri arasında uzun süre yaşayamayacağı apaçık belliydi ve bu nedenle Batı'daki üniversitelerde doğan "kampus Maoculuğu" da bir moda olarak gelip geçti.

Ülkemiz ise o yıllarda bir çeşit köylü ülkesi sayılabileceği halde ve öğrenci gençliğin düzene başkaldırısında -onların önemli bir bölümünün kırlara daha yakın olan küçük kent ya da kasaba kökenli olmaları nedeniyle- güçlü popülist motifler bulunmasına rağmen, **Türkiye'de de** "Mao Zedung düşüncesi"nin yazgısı önünde sonunda gelişkin Batı ülkelerinden pek de farklı olmadı.

Türkiye'de Maoizm'in ve tonlarının Batı'dakinden biraz daha ömürlü olması, Osmanlı ve Çarlık Rusyası dönemlerinden kalma düşmanlıkları, Türk burjuvazisinin Sovyet düşmanlığına ustalıkla dönüştürebilmesinin ve resmi ideoloji tarafından ısrarlı ve sistemli bir biçimde sürdürülen kaba anti-Sovyetizmin bu kez "sol" ve "sosyalizm" adına revaç bulabileceğinin sanılmasıydı. Üç-beş bin kişinin hem bu şartlanmalarla hem de kendi şartlanmalarının "sol" içinde de varolduğu sanısıyla sürdürdükleri gayretler bunlardan bir bölümünün 1977'deki Tandoğan mitingine ve özellikle aynı yıl Taksim'deki 1 Mayıs'a karşı bir provokasyon aleti olarak kullanılmaları ile tüm halk yığınlarının gözünde tam bir tecrit noktasına vardı.

Kanlı 1 Mayıs provokasyonuna katılmayan, fakat uzun yıllardır yaptığı yayınlarla ve Tercüman gazetesinden daha keskin bir "5. Kol" edebiyatıyla öyle bir provokasyonun her türlü kışkırtma zeminini hazırlamış olan grup ise o günden çok daha önce tecrit edilmişti. Nitekim daha sonra kurduğu parti hiçbir gelişme gösterememedi, çıkardığı günlük gazete ise "sol" ya da "sosyalizm" sözcüklerinden bile uzaklaşmış bir nitelikte oldu. MC hükümetinin "Sovyet sosyal emperyalizmine" taviz verdiğini, onunla uzlaştığını söyleyecek kadar MC'den daha MC'ci kesilmesiyle anımsanan bu grubun Ecevit hükümeti döneminde yayınlamaya başladığı günlük gazete istihbarat örgütlerinden aldığı bilgileri veren, bu arada Türkiye solundaki görüş ayrılıklarına ve gruplaşmalara dair ayrıntılı verileri derleyerek uzun tefrikalara ve şemalarla gösterilmiş açıklamalara dek istihbaratçılara yeni veriler sunacak kadar ileri giden ve burjuvazinin gönüllü bir kolu gibi işlev gören bir nitelikteydi.

Aynı çizginin mensuplarının son zamanlarda o eski misyonları hiç olmamışmış gibi bazı sol çevreler nezdindeki partileşme gayretleri bir sonuç vermemiştir. Bu husus solda çok önemli bazı değerlerin yerleştiğini göstermiştir. Keza, sol parti çabalarının daha başlangıçta bu noktayı aşması bir olumluluk sayılmalıdır.

Bu gruba ve onların görüşlerine karşı "geçmişte yanlış yaptık" diyen görüşlerin sosyalizm adına ileri sürülebildiğine rastlamasaydık, yukarıdaki hatırlatmaları yapmağa gerek görmezdik. Hafıza-i beşer nisyan ile malûl olsa bile, yukarıdaki alıntılar, o görüşleri savunanların hafızalarının hiç de nisyan için-de bulunmadıklarını göstermeye yetmektedir. Umarız ki, meselenin "ideolojik bir sorun" olduğunu unutmayan Doğu Perinçek'e herkes hak verir. ■

(Bu bir Latif Demirci söyleşisidir...)

"TÜRKİYE MÜTHİŞ BİR MİZAH FABRİKASI..."

İnsanlar baskıyı, sömürüyü, işsizliği, hayat pahalılığını, çöküntüyü filan... Uhrevî bir dram içinde yaşamaktansa, mizahla bunların üstüne çıkıp muhalefet oluşturabiliyorlar.

Gülmek hem çok zor, hem çok kolay. Hele Türkiye'de. Hele, "Güleriz ağlanacak halimize"nin pek benimsendiği bir toplumda. Oysa güldürmek o denli kolay mı? Her güldüren kendi de gülüyor mu bizim güldüklerimize? Ya da pek ciddi görünen ne denli gülünç olduğunun farkında mı? Latif Demirci ile bunları konuşmak üzere oturmuştuk karşılıklı. "Röportajı ben yazayım mı?" dedi. İyi de, ben neci oluyordum o zaman? "Sen bana nasıl bir röportaj yapmak istediğini söyle, ben yazarım" dedi. Latif Demirci önceleri pek röportaj yanlısı değildi. Şimdi de röportajı kendi yazmayı öneriyordu. Söyleyecek fazla bir şey kalmadı bana. Yalnızca "E, ben n'apacağım?" dedim. "Sen yazdığımın içine soruları yerleştir" dedi. Aslında iyi yazmadığını da söylüyordu. Teslim oldum. Röportaj birkaç gün sonra geldi. Latif Demirci'yle yine karşılıklı oturduk, benim soruları nasıl yerleştireceğimi konuştuk. Ve böylece "Bu bir Latif Demirci söyleşisidir" adlı, kendine özgü bir şey çıktı ortaya.

Uzun süre hapishanede yatan bi arkadaşım anlattı. İşkenceden çıkanlar gülme krizine tutuluyorlarmış. Bu gülme işkencenin komik bişey olmasından değil herhalde!

▶(Sormam gereken soru: Şu gülmece nedir? Türkiye'de nelere, nasıl, niçin, ne zaman gülünür sence Latif?)

Biraz fazlaca gülmenin, kıkırdamanın ayıp, hafiflik sayıldığı bir ülkede, artık insanların açık açık, rahatça kahkaha atabilmesi, gülebilmesi, başbakanıyla, muhalefetiyle, kendisiyle, hatta komşusuyla matrak geçebilmesi, her şeyden önce, Başbakanımızın (T.Ö.) deyimiyle gülmede "çağ atlamak"tır... Üstelik, bi beş yıl daha, gülmekle kalmayıp, makaraları koyuveririz herhalde.

Türkiye müthiş bir mizah fabrikası. Sürekli mizah üretilip tüketiliyor; bunun ihracatı bile başladı son zamanlarda... Mizahla bu kadar içiçe yaşayan bi toplumda karikatürcü olmamak, karikatür (caricatüre) çizmemek elde değil valla.

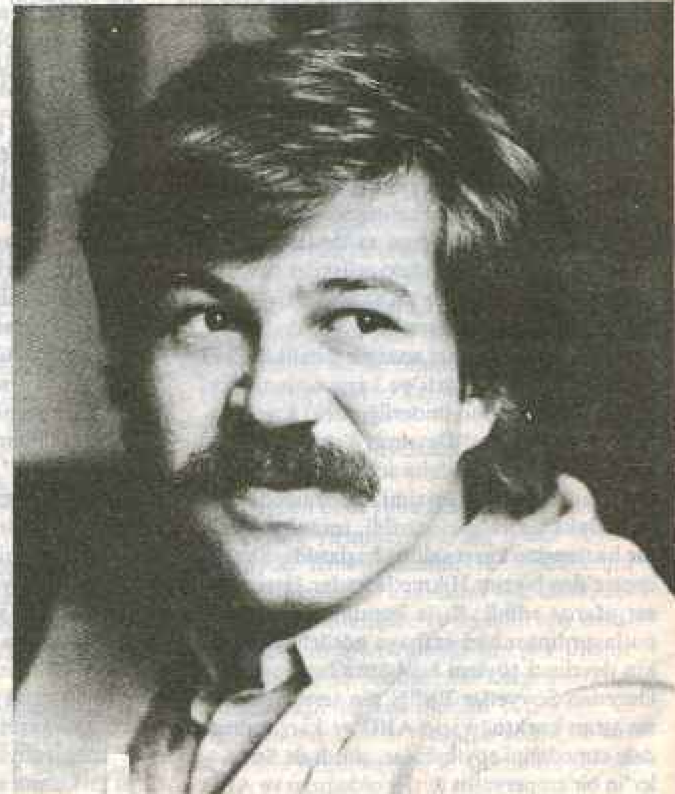
▶(Sormam gereken soru: Sence insanlar en çok neye gülüyorlar? Örneğin, sen nelere gülüyorsun?)

İnsanların hangi noktada, neye güldüklerini genelleyebilmek çok zor. Ben gülmeyi bir "dil" (the lisan) olarak düşünüyorum doğrusu. Her insanın, daha doğrusu her sınıfın kendine ait bi mizah duygusuna sahip olduğu ve ayrı esprilere güldüğü çok açık. İnsanın mizahının oluşmasında, hayatın hangi kesiminden geldiği, hangi acıları çekip, hangi kültürü - eğitimi aldığı çok önemli. Ne bilim, aynı dili konuşmalarına, aynı ülkede yaşamalarına rağmen, bi aydınla yoksul kökenli, orta sınıftan birinin ortak gülmecesi yok. Yani, bi kere sınıfsal bi gülmecenin olduğu gün gibi ortada.

İnsanlar saçmaya da (the absürt) zekâya da, saflığa da gülebiliyorlar. Ama asıl güldükleri şey kendileri, yani insanlar. Çünkü saflığı, zekâyı, saçmayı (the absürtü) üreten de insan (the hümen). Yani gülünç olan insanlık. Kafesinde tünemiş duran bir papağana bakınca, kimsenin içinden kıkırdamak gelmez ama aynı papağanın insan sesini, konuşmasını taklit etmesi bizi güldürür. Meselâ, gerçekten yaşadığım bi şeyi anlatiim: Akasya ağacına bakıp gülmeyiz heralde. Ama ben Cağaloğlu'nda, bayaa takım elbiseli, kravatlı, bond çantalı bi adamın, elinde koca bi akasya dalı, akasya çiçeğini yiye yiye yürüdüğünü görünce çok güldüm.

▶(Sorduğum soru: Böyle bi şey oldu mu gerçekten?)

Oldu. Adam akasya çiçeklerini yiyodu. Gene meselâ, dallı-budaklı, tüylü filan bi giysiyi vitrinde görünce gülmesek de, aynı giysiyi bi insanın üstünde görünce kıs kıs birbirimize gösteririz. Bu örnekler fazla sıkmadan, gülmenin başka durumlarına geçelim istersen...

▶(Sormam gereken soru: Hangi durumlarına?)

Gülmek veya güldürmek bana acıyı dindirmek, acıya, baskıya direnmek gibi bişey geliyor. Yani mizahla, komikle, hayatın üstüne çıkmak... Ne biliim, ANAP'a oy verip de üç gün sonra zamlardan yakınmak, ağlaşmak yerine, vermiş olduğu oyla dalga geçebilmek, onun mizahını yapmak insanları bi noktada rahatlatıyo galiba. Tuhaftır ama yoksul, acı çeken insanların daha çok ve içten güldüklerine, müthiş bi mizahları olduğuna inanıyorum. Tabii bu gülmeler sadece pirzola alamadıklarından değil heralde... Hayatın korkunç baskısına (kültürel, ahlâksal, filan) en çok da ekonomik baskısına karşı direnmek çok zor ama mizahla, gülmeyle bunların üstüne çıkarak bi direnme noktası bulunabiliyor. Yoksa o mizahı, espiriyi yapamadığı zaman oturup yoksulluğuna ağlaması lazım. Ağlamak yerine gülmeyi seçmek hoş bişey. Toparlarsak, insanlar, baskıyı, sömürüyü, işsizliği, hayat pahalılığını, çöküntüyü filan uhrevî bir dram

içinde yaşamaktansa, mizahla bunların üstüne çıkabilmeyi, bunlarla dalga geçebilmeyi, sözlü, yazılı, çizili eleştirmeyi seçip bi rahatlama (the deşarj) alanı yaratıp muhalefet oluşturabiliyolar.

Meselâ, uzun süre hapisanede yatan bi arkadaşım anlatmıştı, çıktıktan sonra, İşkenceden çıkanlar gülme krizine tutuluyorlarmış... Bu gülme, işkencenin komik bişey olmasından değil heralde? O duyguyu çok iyi anlayabiliyorum fakat anlatabilmek çok zor, bilmem anlatabildim mi? (Tuhaf...Zaten gülmenin de tam açıklanabilir bişey olmadığına inanıyorum galiba.) İşkenceden çıkıp gülme krizine tutulmayı, biraz önce söylediğim, yoksulların mizahıyla, gülmesiyle çok benzeşen bişey olarak görüyorum: Rahatlama, direnme noktası.

▶(Sormam gereken soru: Karikatüre gelelim. Türkiye'de karikatürün durumu, yeri, sence nasıl değerlendirilir?)

Eskiden, ilkokul sıralarında çocukların defterlerinin arkasında yazdıkları şiirler olurdu. Elden ele dolaşan hatıra defterleri filan vardı. Çevremde de gözlüyorum, artık bunların yerini karikatürler aldı. Çocuklar, ciddi ciddi karikatürcü olmak istiyorlar. Karikatür çizmeye meraklı ve profesyonel olarak da çizen binlerce genç karikatürcü ve mizah yazarı var. Bence bu, en başta tabii "Gırgır" dergisinin varolmasına ve gönderilen karikatürlerin, öykülerin burada yayınlanabilir olduklarında bu iş karşılığı para kazanılıyor olmasına çok bağlı. Bi de tabii, toplumsal, kültürel, ahlaksal baskıların artması ve yaşanan apolitik dönem, gençliğin sabrını taşırdı. Bu birikmiş hırs, potansiyel, en vurucu, en şiddetli şekilde karikatürle, mizahla yansıyabilirdi heralde. Yansıdı da...

▶(Sormam gereken soru: Türkiye'de mizah yapmak sıradan bir işmişcesine küçümsenir. Gülünür ama gülmek hafife alınır. Acaba güldürenler de mi hafife alınıyor?)

Mizahın kitlelerce bu kadar kullanılıp yaygınlaştırıldığı, dünyanın üçüncü mizah dergisinin yayınlandığı, komedi tiyatrolarının kapalı gişe oynandığı bi ülkede, aynı zamanda gülmeceye hiç önem verilmiyormuş gibi bir hava var. Bu da bana çok tuhaf gelmiyo doğrusu. Çünkü mizahın gündelik hayatın bu kadar içine girdiği, insanların mizahla içiçe yaşadığı bi ülkede mizaha özel bi ilgi gösterilmesi gerekmiyo. Çünkü mizah herkesin yapabileceği, doğal bişey. Üstelik bu ülkede... "Gırgır"ın dünyanın üçüncü mizah dergisi olması insanları çok da fazla ilgilendirmiyo. Çünkü böyle olması doğal geliyo. Ama meselâ bir Türk filminin yurt dışında ödül alması, beğenilmesi filan insanları çok ilgilendiriyo. Çünkü mizah gibi değil sinema; insanların günlük hayatında yok. Yabancı bişey. Mizahçılar okurun kol mesafesine girmiş, dokunulabilir, okura yakın birileri. Hatta işi biraz ciddiye alırsa, okurun da yapabileceği bir işi yapıyorlar. "Gırgır"ın çizerlerinin, yazarlarının, kendi okurları arasından çıkması da bunun örneği.

Bazı mizahçıları, karikatürcüleri, tanıştığı veya tanışmadığı birinin espri anlatmalarını, çizmeleri, yazmalarını istemeleri onları kızdırır. Oysa bence bu çok hoş bişey. Okurun kendine çok yakın, ulaşılabilir, dokunulabilir biri bulması. Ben zaten karikatürü çok ciddi bir sanat olarak görmüyorum. Valla, ayıptır söylemesi, çizgi çizebilmek çok büyük başarılması gereken bişey değil. Eh, espri bulmak dersen, zaten Türkiye'de yaşıyoruz...

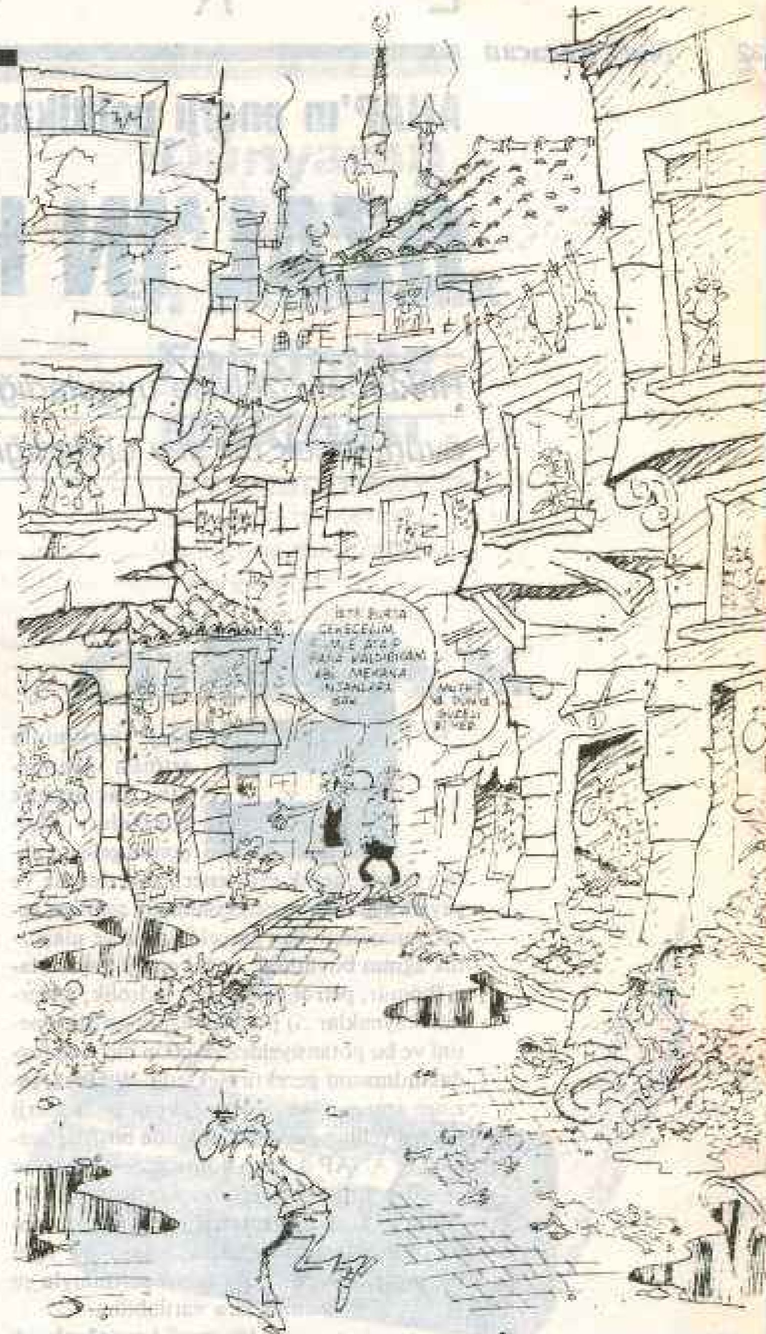
▶(Sormam gereken soru: Demin nelere gülersin demiştim... Eksik mi kaldı, ne?)

Nelere gülüyorum? Neye gülmüyorum ki. Tabii, içimden, kıs kıs... Daha önce herkesin espri yapabildiğini, gülebildiğini söylemiştim ama profesyonel bi mizahçı, karikatürcü gözüyle dünyaya bakmak bi başka oluyo doğrusu. Bi başka derken, çok paylaşılabilir, çok anlatılabilir bişey diil. Meselâ ben, karikatürcü olmamı tesadüf veya bi hobiyken mesleğim oldu, filan gibi görmüyorum. Bayaa, 5-6 yaşlarımdayken karikatürcü, mizahçı olmayı seçtim. İçimde bişeyler birikti, birikiyo, farklı bir kişiliğim vardı ve ben nasıl olsa bunu bi yolla dışarı vuracaktım, atacaktım diyemem. Çünkü bi enstrüman çalamayacağımı, roman, hikâye, şiir filan yazamayacağımı, hatta bu söyleşiyi bile zorlanarak yaptığımı biliyorum. Yani tek yapabileceğim iş, beni mutlu edecek iş, karikatürcülüktü. Neyse... Bunu niye anlatıyorum, bilmiyorum. Sorduğun şey nelere güldüğümdü.

Bi kere, karikatürcüler, mizahçılar için, gülmez, asık suratlı, çok konuşmaz, içine kapanık filan gibi söylentiler vardır. Ben gülmez ve çok konuşmazlardanım. Gülmez derken, tabii beş karış suratla dolaşmıyorum. Meselâ, kendi çizdiğim veya başkalarının çizdiği karikatürlere gülemiyorum. Bana çok komik gelenlere de sadece "hıs hıs" filan gibi bi ses çıkarıyorum. Aşağı-yukarı 10-12 yıldır hiç durmadan karikatürle yaşadığım için, dejenere (the dejenerasyon) olduk herhalde. Bu söylediklerim tabii benim için geçerli. Demin söylediğim gülememe meselesi tabii yalnızken böyle. Yanımda biri varsa, çizdiğim karikatüre onunla birlikte bakıyorsak, çok gülüyorum.

Karikatür dışında, gündelik hayatta da gülüyorum. Valla o kadar çok şey var ki güldüğüm. Tabii hep içimden. Meselâ o, akasya yiyen adam. Başkaa... Ha, bi gün Galata köprüsünde yürüyorum, Eminönü'ne doğru. Biliyosun, köprünün üstünde her zaman satıcılar, işportacılar vardır. Uzaktan bi tartıcı gördüm, bişeyler bağırıyo. Yakınına gidince daha yavaş yürümeye başladım. Adamcağız, "90 kilolara bedava... 90 kilolara bedava..." diye bağırıyordu. Bu bana müthiş komik geldi. Adamı geçtikten sonra, 10-15 metre ilerde, eğri-büğrü bi çıtaya ipliklerle bağlanmış şeffaf bi hortum, hortumun yerdeki ucunda bi kokakola şişesi, içinde kola mıdır, nedir, koyu renkli bi sıvı var. Hortumun üstteki ucunda, bi futbol topunun iç lastiği... Adam da, "Kuvvetini dene..." filan diye bağırıyo. Dehşete düştüm; nasıl kuvvet deneneceğini çözemedim. 5-10 dakika oralarda oyalandım ama kimse kuvvetini denemediği için, anlamadım, o alet nası çalışıyor... Bunlar şimdi absürt müdür, nedir, anlamıyorum. Ama gülüyorum. Bi düşününce normal gibi geliyo... Para kazanmak...

Bi de şöyle bişey görmüştüm: Bu sefer Unkapanı köprüsünde, yaşlı bi dede... Beyaz sakallı filan. Elinde bi ip tutuyo, gökyüzünden gelen. İpi takip edince hiçbişey gözükmüyo... Bayaa, bulutların arasından gelen bi ip. Dede ipi, valla 20 lira mı, 50 lira mı, ne, paraylа tutturuyo. Etrafında bikaç çocuk var, para verip on dakika falan tutuyolar. Meğer o

tutulan ipin ucunda uçurtma varmış... Ama kilometrelerce uzakta, görünmesi imkansız bi uçurtma... (Boğaz Köprüsü'nde şimdilik komik bişey görmedim.)

Yine bi gün dolmuşta gidiyodum. Arkada oturuyorum bi arkadaşımla. Radyo açık, haberler dinleniyo. Haberlerin sonuna doğru İzmir'de o gün iki otobüs dolusu "fuar faresi" (yankesici) yakalandığını söyledi. İzmir fuarı da o gün açılacak. Çok gülmüştüm. Olayı düşününce ve detaylandırınca tuhaf bir gülünçlük çıkıyo. İstanbul'dan iki otobüs dolusu yankesici, otobüsleri kendileri tutup (heralde daha ucuza geliyo) fuarın açılış günü İzmir'e iniyolar.. Ve topluca, polis tarafından yakalanıyolar!

Bi de çocuklara çok gülüyorum. Dünyayı, hayatı kavramaya çalışan, sorup soruşturan, kendince yorumlar getiren çocuklara...

Televizyon izlemek de bana çok komik geliyo. Bi süre önce, aşağı-yukarı (hasta olduğum için) bir ay filan, kalkmadan yatağa bağlandım. O süre içinde TV seyrettim. Çok güldüm. Ama niye, niçin güldüğümü tam anlatamıyorum. Ortaokulda, lisede en ciddi durumlarda, meselâ Pazartesi sabahları törende İstiklâl Marşı okunurken gülüşürdük. Niye gülüştüğümüzü anlatmak ne kadar zorsa, TV seyrederken gülmem de öyle... Açıklanabilir bişey diil. ■

 Nuri Karacan

ANAP'ın enerji politikası

ÖZAL'IN HANGİ LAFI DOĞRU?

Hükümet özellikle uyguladığı enerji politikasıyla övünüyor. Oysa rakamlar öyle övünülecek bir şey olmadığının göstergesi.

Enerji üretiminin artması gelişmenin kaçınılmaz koşuludur. Ekonomik gelişme süreci içinde, gerek evde enerji tüketiminin ve yaygın aydınlatma gereksiniminin artması, gerek sanayileşmenin gerçekleşmesi ve ulaştırma ağının büyümesi, doğal enerji kaynakları (kömür, petrol, doğal gaz, hidrolik, jeotermal kaynaklar...) potansiyelinin geliştirilmesini ve bu potansiyelden en etkin biçimde faydalanılmasını gerektirmektedir. Bu kısa yazının amacı, Dünyada doğal (birincil) enerji potansiyelinin gelişimi hakkında bir fikir vermek ve ANAP iktidarı döneminde uygulanan enerji politikasını değerlendirmektir.

Tablo 1, dünya birincil enerji üretim potansiyelinin zaman içindeki gelişimiyle ilgili bir projeksiyondur. Bu tablo yardımıyla şu sonuçlara varılabilir:

ANAP döneminde enerji yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı azalıyor.

(1) Bir enerji kaynağı olarak kömürün, hidrolik kaynakların, güneş, jeotermal gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam enerji üretim potansiyeli içindeki nisbi payı zaman içinde hemen hemen sabit kalmaktadır. Nitekim, kömürün nisbi payı, 1972'de yüzde 24,5, 1985'te yüzde 23,5, 2000'de yüzde 24,6, 2020'de yüzde 25,0'dır. Benzer biçimde, hidrolik kaynakların toplam enerji üretim potansiyeli içindeki nisbi payı 1972'de yüzde 17,1, 1985'te yüzde 15,8, 2000 yılında yüzde 20,7, 2020'de yüzde 12,5'tir. Yine, güneş, jeotermal gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının, birincil enerji üretim potansiyeli içindeki nisbi payı 1972'de yüzde 9,6, 1985'te yüzde 6,7, 2000'de yüzde 8,1, 2020'de yüzde 10,0'dır.

(2) Petrol ve doğal gazın toplam birincil enerji potansiyeli içindeki nisbi payı giderek düşmektedir. Nitekim, petrolün nisbi payı 1972'de yüzde 42,7, 1985'te yüzde 44,2, 2000'de yüzde 28,3, 2020'de yüzde 10,6'dır. Benzer biçimde, doğal gazın nisbi payı 1972'de yüzde 17,1, 1985'te yüzde 15,8, 2000'de yüzde 20,7, 2020'de yüzde 12,5'tir.

(3) Buna karşılık, nükleer enerji kaynaklarının, dünya birincil enerji üretim potansiyeli içindeki payı giderek artmaktadır. Nitekim, nükleer enerji kaynaklarının nisbi payı 1972'de binde 7, 1985'te yüzde 4,7, 2000'de yüzde 12,8, 2020'de yüzde 31,4'tür. Yarattığı tehlikeler göz önüne alınınca, nükleer enerji kaynaklarındaki hızlı gelişmeyi kaygıyla izlemek gerekir.

Türkiye'de birincil enerji tüketimi içinde en önemli pay petrol ürünlerine aittir. Önem derecesi itibariyle petrol ürünlerini linyit kömürü, taşkömürü, hidroelektrik, odun izlemektedir. Türkiye'de bugün için bilinen sahalara göre 65 milyon ton görünür ham petrol rezervi, 690 milyon ton da muhtemel olmak üzere asgari 750 milyon ton ham petrol rezervi bulunmaktadır. Nükleer enerji kaynağı olarak Türkiye'de bugün 4.600 ton uranyum ve 380.000 ton toryum rezervi bulunmaktadır.

Son 3 yılda Türkiye'nin enerji dengesi Tablo 2'de gösterildiği gibidir. Tablo 2'de "diğer tüketim" kalemi, asfaltit, doğal gaz üretimini, elektrik ithalatını kapsamaktadır. Benzer şekilde, "diğer iç üretim" kalemi, asfaltit ve doğal gaz üretimini, kaçak odunu ve net stok değişmelerini kapsamaktadır. Tablo 2 yardımıyla varılabilecek bazı sonuçlar şunlardır:

(1) Enerji tüketimi 1985'te yüzde 5,1, 1986'da yüzde 4,8 artmıştır. Ticari tüketim ise 1985'te yüzde 7,1, 1986'da yüzde 6,3 artmıştır. Her iki durumda da enerji tüketiminin artış hızı düşmektedir. GSMH'nın artış hızının 1985'te yüzde 5,1, 1986'da yüzde 8,0 olduğu göz önüne alınırsa, 1986'da, 1985'e oranla, ortalama 1 liralık değerin daha az enerji tüketimiyle gerçekleştiği ortaya çıkar. Bu da ancak, 1986'da enerji tüketimini daha az gerektiren alanlarda üretimin daha fazla artmasıyla açıklanabilir.

(2) Toplam enerji tüketimi içinde ticari tüketimin payı artmakta, ticari olmayan tüketimin payı azalmaktadır. Nitekim, toplam enerji tüketimi içinde ticari tüketimin payı 1984'te yüzde 78,2 iken, bu pay 1985'te yüzde 79,8'e, 1986'da yüzde 80,9'a yükselmiştir.

(3) Tüketimde petrole bağımlılık, mutlak rakamlar itibariyle artmakta, fakat toplam tüketimin yüzdesi olarak azalmaktadır. Nitekim, MTPK olarak petrol tüketimi 1984'te 17,7, 1985'te 18,2, 1986'da 19,0 olduğu halde, tüketimin payı olarak 1984'te yüzde 44,8, 1985'te yüzde 43,9, 1986'da yüzde 43,7'dir. Petrole bağımlılığın azalış hızının, Avrupa ülkelerine oranla düşük olduğunu belirtmek gerekir.

(4) Linyite bağımlılık gerek mutlak rakam, gerek nisbi pay olarak artmaktadır. Nitekim, linyit tüketimi 1984'te 6,4, 1985'te 7,9, 1986'da 8,5 MTPK, tüketimin yüzdesi olarak linyit tüketimi 1984'te yüzde 16,2, 1985'te yüzde 19,0, 1986'da yüzde 19,5'tir. Linyit yataklarının kapasitesi ve kalitesinin düşük, linyit tüketiminin çevre kirletme etkisinin büyük olması, uzun sürede linyitin nisbi öneminin azalmasına yol açacaktır.

(5) Hidroelektrik tüketiminin zaman içinde nisbi payı küçülmektedir. Nitekim bu pay, 1984'te yüzde 7,6 olduğu halde, 1985'te yüzde 6,5'e, 1986'da yüzde 6,2'ye düşmüştür.

(6) Enerji ithalatının nisbi payı azalmaktadır. Nitekim enerji ithalatının toplam arz içindeki payı 1984'te yüzde 47,3 olduğu halde, bu pay 1985'te yüzde 46,8'e, 1986'da yüzde 42,5'e düşmüştür.

(7) Türkiye'de işlenip ihraç edilen petrol 1986'da sıfır düzeyine düşmüştür. Bu da, ihracat beklentisiyle büyük kapasiteli olarak in-

TABLO 1
DÜNYA BİRİNCİL ENERJİ ÜRETİM POTANSİYELİ (Exa Joule)

Kaynak	Yıllar 1972	1985	2000	2020
Kömür	66	115	170	259
Petrol	115	216	195	106
Doğal Gaz	46	77	143	125
Nükleer	2	23	88	314
Hidrolik	14	24	34	56
Konvansiyonel olmayan petrol ve gaz	0	0	4	40
Güneş, Jeotermal gibi yenilenebilir enerji	26	33	56	100
TOPLAM	269	488	690	1.000

TABLO 2
ENERJİ DENGESİ

(Milyon Ton Petrol Karşılığı "MTPK" olarak)

	1984		1985		1986	
	MTPK	%	MTPK	%	MTPK	%
TÜKETİM	39,5	100,0	41,5	100,0	43,5	100,0
Ticari	30,9	78,2	33,1	79,8	35,2	80,9
Petrol	17,7	44,8	18,2	43,9	19,0	43,7
Linyit	6,4	16,2	7,9	19,0	8,5	19,5
Taşkömürü	3,5	8,9	3,8	9,2	4,2	9,7
Hidroelektrik	3,0	7,6	2,7	6,5	2,7	6,2
Diğer Tüketim	0,3	0,7	0,5	1,2	0,8	1,8
Ticari Olmayan	8,6	21,8	8,4	20,2	8,3	19,1
Odun	5,2	13,2	5,2	12,5	5,3	12,2
Artık	3,4	8,6	3,2	7,7	3,0	6,9
ARZ	39,5	100,0	41,5	100,0	43,5	100,0
İç üretim	20,0	50,6	21,4	51,6	22,3	51,3
Petrol	2,3	5,8	2,3	5,6	2,6	6,0
Linyit	6,6	16,7	8,1	19,5	8,5	19,5
Taşkömürü	2,2	5,6	2,2	5,3	2,2	5,1
Hidroelektrik	3,0	7,6	2,7	6,5	2,7	6,2
Odun	2,4	6,1	2,6	6,3	2,6	6,0
Artık	3.4	8,6	3,2	7,7	3,0	6,9
Diğer iç üretim	2,7	6,8	3,0	7,2	3,4	7,8
İthalat	18,7	47,3	19,4	46,8	18,5	42,5
Petrol	17,3	43,8	17,6	42,4	16,4	37,7
Taşkömürü	1,2	3,0	1,6	3,9	2,0	4,6
Elektrik	0,2	0,5	0,2	0,5	0,1	0,2
Petrol ihracatı	(2,1)	(5,3)	(2,1)	(5,1)	0,0	0,0
İstatistik Hata	0,3	0,8	0,1	0,2		

şa edilen rafinerilerde atıl kapasitenin artması anlamını taşımaktadır.

ANAP döneminde enerji yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı azalırken, enerji alanındaki yatırımların zaman içinde artış hızı da, toplam yatırımların artış hızının çok altındadır. Enerji kesimi yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı 1981'de yüzde 14,9 iken, bu pay 1985'te yüzde 14,2'ye, 1986'da yüzde 13,1'e düşmüştür. Yine, Tablo 3'ten görülebileceği gibi, 1986 yılında sabit fiyatlarla toplam yatırım yüzde 11,6 artarken, enerji yatırımları ancak yüzde 3,1 artmıştır. Toplam kamu kesimi yatırımları göz önüne alındığı zaman enerji kesimi yatırımlarındaki durum daha da kötüdür. Çünkü 1986'da kamu kesiminde sabit fiyatlarda toplam yatırımlar yüzde 10,2 artarken, enerji yatırımları sadece yüzde 1,5 artmıştır. Enerji kesimi yatırımlarının seyri fazlasıyla dikkati çekmektedir, çünkü hükümet özellikle uyguladığı enerji politikasıyla övünmektedir.

"İkincil enerji" olarak nitelendirilen elektrik enerjisi hakkında belirsiz bilgilere sahibiz. 1986 rakamları farklı kaynaklarda farklı biçimde yer aldığı gibi, son 3 yıla (1983-1985) ait rakamlar da aradan bir yıl geçtikten sonra değiştirilmiştir. Elimizdeki son verilere göre elektrik enerjisi üretimi 1982'de 26.550 Gwh, 1983'te 27.367 Gwh, 1984'te 30.614 Gwh, 1985'te 34.219 Gwh'dir. Buna göre elektrik enerjisi üretimi 1983'te yüzde 3,1, 1984'te yüzde 12,1, 1985'te yüzde 11,8 artmıştır. Enerji yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı düşerken, elektrik enerjisi üretiminin büyüme hızı artıyorsa, ANAP dönemindeki üretim artışını daha önceki yatırımlarla açıklamak gerekir. 1984 ve 1985'te gerçekleşen elektrik üretimindeki artışı da çok abartmamak gerekir, çünkü bu üretim 1975'te yüzde 15,9, 1976'da yüzde 17,0, 1977'de yüzde 12,5 artmıştı.

Elektrik enerjisi bakımından kendi kendimize yeterli miydik? Özal, seçim öncesi icraat konuşmalarından birinde şöyle demişti: "Artık elektrik enerjisi bakımından kendi kendimize yeterliyiz. İsteyen ülkeye de satarız". Aradan bir hafta geçmeden, Sovyetler Birliği'nden elektrik ithali için 10 yıl sureli bir anlaşma yapıldığı haberi çıktı. Bir süre sonra da, 15 Aralık 1987 tarihli gazetelerde şöyle bir haber yer aldı:

"Türkiye ile Irak arasında 1985 yılında yapılan elektrik alım-satım anlaşması çerçevesinde ithalata başlanıyor. Türkiye ile Irak arasında yapılan anlaşma uyarınca bu ülkeden yılda 400 milyon kilovatsaat enerji ithalatına bu ay içinde başlanacak. Irak'tan elektrik ithalinde kullanılacak yaklaşık 100 kilometrelik enerji nakil hattı tamamlandı."

Zaman kötüleşiyor ve yorum yapmak güçleşiyor. ■

TABLO 3
1986 FİYATLARIYLA ENERJİ YATIRIMLARI

(Milyar TL)

Kesimler	1985	1986	Değişim (%)
Kamu	1.092	1.109	1,5
Özel	20	37	85,0
TOPLAM	1.112	1.146	3,1

BİLİNÇLİ VE KİTLESEL GREVLERE GEÇİŞ YILI

İşçilerin, işyeri bazından işkolu düzeyinde bölgesel ve ulusal eylemlere yönelmesi örgütlü bir aydınlatma ve ikna etme kampanyası ile başarılır. '87 yılının '88'e devrettiği en önemli görev budur.

Adettendir, her yeni yıla girerken geçmiş yılın toplu bir irdelemesi yapılır. Yaşanan deneyimlerin altı kalınca çizilir. Biz de bu yaklaşımla '87 yılına ait sendikal hareketin somut tablosunu çıkarmaya çalışacağız.

1987, bilinçli ve yığınsal grevlere geçiş yılı oldu. Hatırlanacaktır, 86 yılı biterken 800 bin işçinin toplusözleşmesi gündemde idi. 87 yılının sert mücadelelere sahne olacağının güçlü belirtileri vardı.

İkisi bağımsız, biri Türk-İş üyesi 3 sendika, 1986'da başlayan grevlerini sürdürüyorlardı. Bağımsız sendikalardan Otomobil-İş Netaş, Süper Dizel, Karmasan işyerlerinde 2740, Laspetkim-İş Derby'de 1200, Türk-İş'e bağlı Ağaç-İş Kartal tahta sanayinde 190 işçi ile grevdeydi. Hepsi İstanbul'da bulunan 5 işletmede devam eden grevlere toplam 4 bin 129 işçi katılmıştı.

Bunlar arasında özellikle Netaş grevini anmak gerekir. 63 gün boyunca Netaş grevcileri, işçi sınıfının en zor günlerdeki üstün moral gücünün, direniş ve dayanışmasının parlak bir örneğini verdiler. Grev, suskunluğun kırılması, sınıf dayanışmasının yeniden örgütlenmesi yönünde adeta bir çağrı oldu. 2650 işçiyle sürdürülen Netaş grevi, 12 Eylül sonrasının ilk yığınsal coşkulu grevi olma ünvanını kazandı. Hükümetin yoğun baskılarını aşarak, ulusal ve uluslararası planda gördüğü büyük ilgi ve destek ile yeni grevlere esin kaynağı oldu.

Otomobil-İş ve Laspetkim-İş'in Netaş ve Derby'de başlattığı yığınsal grevleri daha yaygın ve işkolu düzeyinde toplu grevler izledi. Tabloda görülebileceği gibi grev kararı alan işçi sayısı 187 bin 291, greve çıkan işçi sayısı 29 bin 764'tür. 86'da ise 17 işyerinde toplam 4595 işçi greve çıkmıştı. Grevcilerin geçen yıla oranla nerdeyse altı kat artmış olması, grevci işçi sayısındaki gerçek bir sıçramanın en açık ifadesidir. Yine 1979 yılındaki grevci işçi sayısının 39.901 olduğu hatırlanırsa yeni atılımın değeri daha iyi anlaşılır. *12 Eylül* 1980'de Milli Güvenlik Konseyi'nin bütün grevleri yasaklamasından sonra ilk grev 1984 yılının 2 Ekiminde Desan ve Yıldırım tersanelerinde 31 işçinin katılımıyla gerçekleşmişti. Bu yılın içinde ise sadece Seydişehir Alüminyum tesislerinde 5 bin 500 işçi grev yaptı. İlk grev 88 gün sürmüştü, şimdi ise 360 işçiyle 155 gün süren ve anlaşmayla sona eren Kılıçoğlu grevi, işçilerin dayanıklılık ve fedakârlığının canlı bir örneğidir.

Bu yıl içinde 8 işkolunda 13 ayrı sendika tarafından küçük birimler dahil toplam 357 işyerinde uygulanan grevlere topluca baktığımızda, Petrol, Deri ve Maden işkolundaki grevler dikkati çekiyor. Her birini sendikal mücadeleye özgün katkıları nedeniyle ele almak gerekiyor.

Petrol-İş sendikasının KİPLAS'a bağlı 63 işyerinde 9 bin 700 işçinin katılımıyla uyguladığı toplu grevler, toplu direniş ruhu ve büyük bir disiplin içinde başarıyla uygulandı. Toplu grev, ücret ve sosyal hak istemlerinin yanı sıra, işveren sendikasının dayattığı "tek tip" grup sözleşmesini reddetmeye yönelikti. Nitekim grev, grup sözleşmesini saf dışı bırakarak 63 işyerinin 61'inde ayrı ayrı sözleşme ile noktalandı. Toplu grevin bütün risklerini göze alan Petrol-İş ve bütün grevci işçilerin başarısı, bir kez daha sınıfın yüzünü güldürmüştü.

Türk-İş'e bağlı Deri-İş sendikasının 24 Haziranda 33 işyerinde 1500 işçi ile başlattığı grev, cıvıl cıvıl sıcak bir dayanışmanın, deri sanayindeki amansız sömürüye duyulan öfkenin tekrar tekrar sergilendiği bir eyleme dönüştü. 124 işyerinde 3500 işçinin katıldığı grev, işverenlerin 117 işyerinde 2500 işçi için aldığı lokavt kararıyla karşılandı. Lokavt kararına işçilerin tepkisi çok sert oldu. Üç bin işçi Zeytinburnu-Kazlıçeşme'nin sokakların-

▼Deri işçileri kararlıydı. Miting'de istediklerini toplusözleşmede almasını bildiler.

TABLO
Sendikal Mücadelede Sayılar
(1987)

Grev Kararı Alınan İşyeri	398
Grev Kararı Alan İşçi	187.291
Lokavt Kararı Alan İşyeri	285
Lokavt Kararı Alınan İşçi	74.650
Greve Çıkan İşçi	29764
Greve Çıkılan İşyeri	357
Greve Çıkan Sendika (ikisi bağımsız)	13
Greve Çıkılan İşkolu	8

da yürüyerek gösteri yaptılar. Lokavtı kınayan sloganlar haykırdılar. Olay günlük gazetelerde "12 Eylül sonrasının ilk işçi eylemi" olarak geçti. Deri-İş sendikası, grevcilerin yalnız bırakılma çabalarını boşa çıkartmak için 8 sendikanın aktif desteği ile "Lokavtı Protesto ve Grevlerle Dayanışma" mitingi düzenledi. 20 Eylül'de Bayrampaşa Meydanı İstanbul'un 12 Eylül sonrası ilk işçi mitingine tanık oldu. Deri işçileri bilinç seviyelerinin yüksekliği, kararlılıkları ve demokrasi güçlerinin aktif desteği ile 87 yılının en başarılı toplusözleşmesini gerçekleştirdiler: Yüzde 85'lik ücret zammı ve daha önemlisi işyeri disiplin kurullarında işçi ve işveren temsilcilerinin dönüşümlü olarak başkanlık etmesinin hükme bağlanması. Deri işçileri, başarılı geçen Netaş grevinden sonra 365 öncü işçinin işten atılmasından gerekli dersi çıkartmıştı. Keyfi işten çıkarmalara ve grev sonrası işçi kıyımına karşı iş güvenliği konusunda yapılan sıkı pazarlık yeni bir kazanımla noktalandı. Toplu sözleşmelerde yüksek ücret zammı kadar iş güvenliğinin de vazgeçilmez bir hak olduğu kanıtlandı.

Özal'ın tavrı

Bu yılın adından çok söz ettiren bir başka grevi Türk-İş'e bağlı Türk Metal sendikasınca başlatılan Konya Seydişehir Alüminyum tesislerindeki 5500 işçinin katıldığı grevdir. İşyerinin devlete ait olması, hükümetin "Biz bu grevde taraf değiliz" iddialarını ilk fırsatta yalanlayarak, Özal'ın işçi düşmanı kimliğini bir kez daha sergiledi. Özal, hiç perva duymadan gerekirse işyerinin kapatılacağını söyleyerek işçileri sokağa atmakla tehdit etti. Basın, grevin perde arkasını inceledi. İşçilerin istekleriyle kıyaslanmayacak meblağlarda zararın söz konusu olduğu, iddia edilenin aksine alüminyum tesislerinin zararla değil kârla çalıştığını sayılarla açıkladı. Daha ilginç olanı ise şüphesiz, Özal'ın kardeş ve dünürlerinin de içinde bulunduğu kimi işadamlarının ucuza kapattıkları alüminyumu karaborsa fiyatla piyasaya sürerek milyarlarca lira haksız kazanç sağlamalarıydı. Seydişehir grevi, Özal Hükümeti'nin resmi politikasının lokavtlara arka çıkmak olarak belirlendiğini en geri işçinin bile anlamasını kolaylaştırdı. Tabii bu arada Türk-İş'in Seydişehir'de grevcileri desteklemek için miting yapacağı gün grevin "beklenmeyen bir biçimde" sona ermesi de ilginçti. Türk Metal Sendikası Genel Başkanı Mustafa Özbek'in "gizli pazarlıklar sonucu önceden Özal'la anlaştığı ve bunu Türk-İş'ten bile gizlediği" açığa çıkmıştı.

Yasaklama ve içini boşaltma çabalarına karşın grevler, işçi sınıfının vazgeçilmez bir silahı ve "mücadele okulu" olarak kendini yeniden kabul ettirmiştir. Sarı ve uzlaşmacı sendikacılığın hakimiyetine rağmen grev ve grevci sayısındaki artış, "dalganın dipten geldiği"-nin çarpıcı bir göstergesidir. Grevler sonucu elde edilen kazanımlar salt ücret artışı ve çeşitli sosyal haklarla değerlendirilmemelidir. Özellikle grevlerin başarı hanesine eğitici, bilinçlendirici yönü eklenmelidir. İşçiler birlik, azim ve dayanışmayla: "Bu yasalarla da grev uygulanabilir" sözünü çoktan ispatladılar. Dayanıklılık ve fedakârlığın unutulmaz örneklerini verdiler. Şimdi hayat eğitici yönü yüksek politik yönelimli grevleri dayatmaktadır.

Lokavt ve toplu işten çıkarma: En büyük tehlike

Küçük bir işçi çocuğunun boynunda asılı bezde şunlar yazılıydı. "Babam iş istiyor ama Halis Toprak onu işten attı". Bilecik'in Bozüyük ilçesinde Toprak Holding'e bağlı Toprak Seramik işyerinden 56 işçinin atılması üzerine 29 Mart'ta yığınsal bir protesto mitingi yapılıyordu. Anılan çocuk, mitingin ön sırasında yürüyor ve acı gerçeği bütün çıplaklığıyla haykırıyordu. Aynı gerçeği Tablodaki lokavtla ilgili sayılarda görüyoruz. Deri-İş grevlerinde, Petrol-İş grevlerinde, lokavt tehdidinin etkili bir şekilde kullanıldığını, her seferinde işçilerin ortak iradesiyle püskürtüldüğünü biliyoruz. Ve bizzat Başbakan Özal'ın Seydişehir işçilerinin şahsında bütün grevci işçileri, Türkiye işçi sınıfını lokavt ve toplu işten çıkarmayla tehdit ettiğini izliyoruz.

Yaşamı yeniden üreten insanı, işçi olduğu gerçeğine, bir sınıf olduğu gerçeğine yabancılaştırmak isteyen egemenler, özgürleşmeye adım atan işçiye tahammül edemezler. Önce işyerine sendika sokmak isteyeni, gücü yetmediğinde ilerici sendika kurmak isteyeni, ona da gücü yetmediğinde öncü grevci işçileri işten atmak için ellerinden geleni yaparlar. Zaten ellerinin altındaki 13. ve 17. maddeler "işçiler daha kolay nasıl atılabilir" anlayışıyla yasalaştırılmıştır. "Demoklesin kılıcı" ne güne duruyor?

Ama yaşamın yasaları, egemenlerin yasalarını birer birer süpürüp çöp sepetine atmaktadır. Tek tek işçilerin ve bir bütün olarak işçi sınıfının iş güvenliği konusundaki duyarlılığı lokavt ve işten atılmalara karşı gösterilen tepkilerden anlaşılmaktadır. Deri işçilerinin lokavt ilanına karşı anında düzenledikleri gösteri, 20 Eylül'de yapılan "Lokavtı Protesto ve Grevlerle Dayanışma" mitingi, 19 Mart'-ta Otomobil-İş sendikası üyesi 4 işçinin Ereğli'de işten atılmaları protesto için açlık grevine gitmeleri, 56 işçinin atılmasını protesto için yapılan Bozüyük mitingi ilk akla gelen eylemler. Bu arada bir çok işyerinde atılmalara karşı yapılan iş bırakma, işi yavaşlatma, yemek boykotu vb. eylemlerin önceki yıla oranla yoğunluk kazandığını belirtmek gerekir.

Lokavt ve toplu işten çıkarma tehlikesi bütün yakıcılığıyla işçilerin gündemindedir. Sendika merkezlerinin ve sendikalar arası güçbirliğinin bu olguyu daha kapsamlı ele alacağının olumlu belirtileri vardır, ancak çok yetersizdir. Deri-İş sendikasının iş güvenliği ile ilgili toplusözleşmede elde ettiği hak, pratik, sağlam bir dayanak örneği olabilir.

Sendikal önderlik sorunu

12 Eylül 1980'de DİSK'in faaliyetten men edilmesinden bu yana geçen sürede meydana gelen boşluk doldurulamadı. Boşluğun bağımsız sendikalarla doldurabileceğini önermek bir yana, düşünmek bile abesle iştigal etmektir. Burada geleneğe sahip çıkan ve günümüz mücadelelerine anlamlı katkılarda bulunan ilerici bağımsız sendikaları "es geçmek" gibi bir niyetimiz yok. Sadece sorunun yüzbinler, hatta milyonlar ölçeğinde çözülmesi gereken geniş boyutlarına işaret etmek istiyoruz. Boşluğun uzun vadeli sabırlı ve dikkatli bir çabayla Türk-İş bazında çözümlenmesi en güçlü olasılıktır. Dipten gelen dalgalanma sendikal önderlik yokluğunu giderebilecek güçlerin nerede aranması gerektiğini gösteriyor. Sarı sendikacılığın yıkılmaz görünen egemenliği sarsılıyor ve yer yer yıkılıyor. İleri sendikal güçlerin, Türk-İş, ilerici bağımsız sendikalar ve DİSK geleneğinin taşıyıcısı fiili unsurların ortak bir program temelindeki beraberliği (ki bu alanda kayda değer olumlu işbirliği örnekleri vardır) çözümleyici ve tutulacak çekici halka olabilir.

Bilinçli sendikal önderliğin yokluğu, işçi sınıfının üretimden gelen gücünün değerlendirilmesini önlüyor. Tamamiyle merkezi, mevzuatla perçinlenmiş baskı ve uygulamalara karşı binbir fedakârlıkla elde edilen kazanımları korumak güçleşiyor. Hem iş yeri bazında başarılı toplusözleşmeler yapabilmek hem de yasaklara, iktidarların ardı arkası kesilmeyen tehdit ve zamlarına karşı, işçi sınıfının insiyatifini koymak, bölgesel ve ulusal çapta eylemlerle başarılabilir. Bu yıl bu yönde çok yetersiz de olsa mevzi girişimler yapılmıştır. İşçilerin işyeri baz..ıdan, işkolu düzeyinde, bölgesel ve ulusal çapta eylemlere yönelmesi ancak örgütlü, çok sıkı bir aydınlatma, ikna etme kampanyası ile başarılabilinir. Sanırız 87 yılının 88 yılına devrettiği en önemli görev de bu olsa gerek. ■

DİSK'in faaliyetten men edilmesiyle meydana gelen boşluğun sabırlı ve dikkatli bir çabayla Türk-İş'te çözümlenmesi en güçlü olasılıktır.

 Taner Timur

Paris'te bir serginin çağrıştırdıkları

KONT VERGENNES'İN İSTANBUL MACERASI (1755-1765)

Fransızlar'ın İstanbul büyükelçisini tanıtan sergi için hazırlanan ve sunuş yazısını Fransa Dışişleri Bakanı'nın kaleme aldığı kataloğun ciddiyeti sergiye önem verildiğinin belirtisi.

Fransa 1789 Devrimi'nin iki yüzüncü yıldönümünü kutlama hazırlıkları içinde. Bu amaçla yapılacak tüm etkinliklere, Fransızlar'ı birleştirici bir espri egemen kılınmak isteniyor. Gerçi çoktandır Fransız İhtilali'nin ilkeleri ulusal uzlaşmanın asgarî müştereklerini ve çağdaş Fransız kimliğinin temelini oluşturuyorlar. Fakat yine de sınıflı toplum yapısından doğan ideolojik yelpazede her Fransız, inançlarını, büyük ölçüde toplumsal konumuna göre belirlenen bir "devrim yorumu"na dayandırıyor. 1789 Devrimi uzun süre sadece toplumu tutucularla ilericiler halinde iki bloğa ayırmakla kalmamış bu sonuncuları da "Dantoncu'lar", "Robespierreci'ler" v.b. gibi alt guruplara bölmüştü. Birkaç yıl önce A.Wajda'nın "Danton" isimli filmi Fransızlar'ın bu konuda hâlâ büyük bir duyarlılık içinde olduklarını ortaya koydu. Fransız Komünist Partisi cumhurbaşkanı adayı Andre Lajoinie de daha birkaç hafta önce bir televizyon programında kişisel kahramanının Saint-Juste olduğunu söylüyor ve 27 yaşında giyotine giden bu devrimciyi uzun uzun övüyordu. Tutucuların yaklaşımı ise genellikle Jakoben yönetimini kötülemek ve bu aşama olmadan da (hattâ çoğuna göre devrim olmadan da) toplumun bugünlere ulaşmış olabileceği savını ileri sürmek biçiminde ortaya çıkıyor. Son yıllarda Türkiye'de Kemalist devrimi "soldan" eleştirenler ve "Jakoben" sözcüğünü teröre indirgeyerek, küçültücü bir anlamda kullananlar bilerek ya da bilmeyerek bu kaynaklardan besleniyorlar.

Kont Vergennes, Boğaz'dan geçen Rus gemilerini Osmanlılar'a bir hakaret gibi gösteren ön yargıyı devam ettirmek gerektiğini anlamıştı.

Bugün Fransa'da tutucu bir yönetim iş başında. Devrimin iki yüzüncü yıldönümü merasimlerini de onlar hazırlıyorlar. Elbette ki kendi görüşlerini "birleştirici" yönde kullanmaya çalışacaklar. Vergennes'le ilgili sergi, bunun ön belirtilerinden biri gibi görünüyor.

Kont Charles Gravier de Vergennes ihtilal öncesi rejimin en önemli diplomatlarından biriydi. Bununla beraber bugün Fransa'da adı unutulmuşa benziyor. Bu yüzden Dışişleri Bakanlığı ile Vergennes ailesinin yaşayan fertlerinin ortak çabalarıyla açılan serginin büyük bir ilgi gördüğü söylenemez. Fransız Millet Meclisi'ne yakın bir sokakta düzenlenen sergiyi iki kez gezdim. Her ikisinde de salonda çok az ziyaretçi vardı. Sergi basında da pek bir yankı uyandırmadı. Paris'teki yüzlerce sergi arasından, adı bile belleklerden silinmiş bir diplomat adına düzenlenen sergi, her halde sadece tarih araştırıcılarını ve meraklılarını ilgilendirebilirdi. Bununla beraber sergi için özenle hazırlanan ve sunuş yazısını dışişleri bakanının kaleme aldığı kataloğun ciddiyeti, kamu yöneticilerinin sergiye belli bir önem verdiklerinin belirtisi.

Söz konusu sergiden iki nedenle sözetme ihtiyacını duydum: Vergennes'in Osmanlı tarihi açısından önemi nedeniyle ve Fransızlar'ın günümüzde kendi tarihlerine (hiç olmazsa egemen görüş açısından) nasıl baktıklarını somut bir örnekle açıklama amacıyla...

Vergennes on dört yıllık İstanbul elçiliği sırasında, Osmanlı Devleti'nin geleceği açısından son derece önemli bir rol oynamıştır. Bu elçi Osmanlılar'ı, kendilerini bağımsız bir devlet olmaktan çıkaran ve "Şark Meselesi"ni başlatan 1768-1774 Rus Savaşı'na sokan dip-

▲ **Kont Vergennes.** *Zamanın modasına uygun olarak Türk kıyafetiyle yaptırdığı portresi.*

lomattır. Elbette bu olguyu sadece Vergennes'in kişisel girişimine bağlayamayız. Fransız elçisi bu konuda Versailles Sarayı'nın dürtüsü, hatta baskısıyla hareket etmiş ve Fransız zenginliğinin tüm olanaklarından yararlanmıştır. Ne var ki, arkasındaki destek ne olursa olsun, sahada çalışan ve sonuç alan kişilik bizzat Kont Vergennes'dir. Bu yüzden diplomat, bizim tarihimiz açısından Osmanlılar'ı yıkıcı bir savaşa sokan kişilik olarak simgeleniyor. Aslında bu olgu bugün herkes tarafından kabul edilmektedir. O dönem Osmanlı vakayinamesini yazan Vasıf Efendi bile Vergennes'in kışkırtmalarını ve savaş ilanındaki rolünü belirtiyordu. Tüm Fransız kaynakları da aynı konuda uyum içindedirler. Fransız elçisini bir barış ve denge adamı olarak sunan sergi kataloğu dahi Vergennes'in 1768 savaşındaki rolünü açıkça kabul etmektedir.

Vergennes Sergisi diplomatik belgelerden, elçinin elyazmalarından, Osmanlı kıyafeti ya da Osmanlı atmosferini yansıtan tablolarından ve diğer tablolardan, dönemle ilgili gravür, harita ve bazı 'önemli' Osmanlı fermanlarından oluşuyor. Fransız elçisi İstanbul'dan önce Lizbon, Frankfurt ve Hannover'de, İstanbul'dan sonra da Stockholm'de diplomatik görevlerde bulunmuştu. Fakat sergiye daha çok İstanbul elçiliği dönemi egemen olmuş denebilir. Özellikle Vergennes'in ve karısının saray ressamlarından A.de Favray tarafından, zamanın "turquerie" modasına uygun biçimde Türk kıyafetleri ile yapılmış tabloları, en çok dikkati çeken parçaları teşkil ediyor.

Belgelerin en önemli bölümleri de katalog-

▲ **Büyükelçi.** Osmanlılar'ı savaşa soktu.

da verilmiş bulunuyor. Fakat bu belgelerin çoğu zaten Dışişleri Bakanlığı'nda kolaylıkla ulaşılabilecek dokümanlar olduğu gibi, bazı kısımları da daha önce Vergennes ile ilgili eserlerde kullanılmış bilgileri içeriyorlar. Şimdi söz konusu eserlerin yardımıyla Vergennes'in on dört yıllık elçiliğinin tablosunu çizmeye çalışalım.

Vergennes İstanbul'a 1754 sonlarında Fransız Elçisi Kont des Alleurs'un ölümü üzerine tayin edildi. Osmanlı başkentine gelişi ve göreve başlayışı 1755 Mayıs'ına rastlar. Vergennes İstanbul'a geldiğinde Avrupa kuvvetler dengesi büyük bir değişimin eşiğindeydi. Gerçekten 1715'e kadar Fransa-Avusturya rekabeti, Avrupa ittifaklar sisteminin temelini teşkil ederken, bu tarihten itibaren İngiltere, Fransa aleyhine hızla gelişmiş ve Fransız üstünlüğünü tehdit eder hale gelmişti. Öte yandan 1740-1748 Avusturya Veraset Savaşı, Prusya'nın işine yaramış, bu ülke de Avusturya'ya rakip olmaya başlamıştı. Bu durum Avrupa'daki temel çatışmayı İngiltere-Fransa çatışması haline getirmişti ve Vergennes İstanbul'a geldiği zaman bir İngiliz-Fransız savaşı kaçınılmaz görülüyordu. Nitekim bu savaş 1756'da patlak vermiş ve yedi sene sürmüştür.

Yedi Sene Savaşı yılları Vergennes'in İstanbul elçiliğinin "barışçı" dönemini teşkil eder. Bu dönemde büyükelçiye düşen görev, Türkiye'yi İsveç, Polonya ve Prusya ile beraber yanına almak ve olası bir İngiliz-Rus ittifakına karşı denge sağlamaktı. Osmanlılar için bir sürü fırsatın kaçırıldığı bu yıllarda, Vergennes görevini başarıyla yürütmüştür. Vergennes'in özel arşivinden alınan 1769 tarihli ve krala hitaben yazılmış bir belgede, diplomat bu dönemde "Türkler'i yerinde tutmak ve onları çıkarlarının haykırışına sağır kılmak gibi güç bir görevi yerine getirmek" zorunda kaldığını yazmıştır. Asıl buhranlı devre ve Vergennes'in "savaşçı" misyonu 1763'te Yedi Sene Savaşı'nın son bulmasıyla başlar. Artık bu tarihten itibaren Vergennes'e düşen görev, Doğu'da yükselen bir güç olan ve Fransız çıkarlarını tehdit eden Ruslar'a karşı Osmanlı Devleti'ni devamlı kışkırtmak olacaktır. Bu kışkırtmaların araçları nelerdi ve ne ölçüde başarılı olmuşlardır?

O tarihlerde Doğu ticaretine egemen olan Fransa için, İstanbul elçiliği çok önemli ve kârlı bir işti. Elçiler kraldan aldıkları maaşın dışında, temsilcisi sayıldıkları Marsilya Ticaret Odası'ndan da bir ödenek alıyorlar ve hatta kendileri de spekülatif kârların cazibesine kapılıp ticaret yapabiliyorlardı. Ne var ki bu sonuncu yol risklerle doluydu ve Vergennes'in halefi Kont des Alleurs, giriştiği buğday ticaretinin altından kalkamıyarak 140.000 ekü borçla ölmüştü. Elçilere kendi tazminatlarının dışında, bir de Osmanlı devlet adamlarına dağıtılacak hediyeler ve gerekli hallerde rüşvet olarak verilecek gizli bir ödenek de emanet ediliyordu. Vergennes Sergisi'nde, getirdiği hediyelerin üç sayfalık bir listesini görüyoruz. Neler bulunuyor bu hediyeler arasında? Pandüller, mineli saatler, müzik kutuları, Lyon kumaşları, tabakalar, şamdanlar, Vincennes porselenleri v.b.

Vergennes'e Dışişleri Bakanlığı'ndan gönderilen talimatta, özellikle sultanın ve yakın çevresinin karakterleri, yetenekleri, zevkleri ve etki derecelerinin iyice incelenmesi istenmiştir. Her halde hediyeler ve rüşvetler bu bilgiler çerçevesinde dağıtılacaktır. Bütün bunlara rağmen Vergennes'in işini kolay yapamadığı anlaşılıyor. O yıllarda yangınlar, zelzeleler ve salgın hastalıklar Osmanlı başkentini temellerinden sarsıyordu. Bu yüzden Dışişleri Bakanı Duc de Choiseul'ün "Küçük işleri bırakıp savaş üzerine yüklenin... İstediğiniz kadar para gönderilecektir." şeklindeki talimatı Vergennes'i karamsarlığa boğuyordu. Bununla beraber "yeraltı yöntemlerini" ve "gizli kışkırtmaları" ihmal etmeyin yollu talimatlar alan Vergennes çırpınıp dururken, Polonyalı asileri kovalayan bir Rus birliğinin Osmanlı sınırlarını aşması ve bir miktar tahribatta bulunması, Osmanlılar'ın Ruslar'a savaş ilan etmelerine neden oluyordu. Burada, somut bir biçimde Vergennes'in rolü ne olmuştur? Kimlere ne kadar rüşvet dağıtmıştır? Dönemin yazışmaları şifreli olduğu için ve konuyla ilgili eserler bilgileri sansürlü verdiklerinden, bunları kesin olarak bilemiyoruz. Hatta Vergennes'in kendisi, biraz önce sözünü ettiğimiz 1769 tarihli genel raporunda görevini "entrikasız ve rüşvetsiz olarak" sadece "ikna gücüne" dayanarak başardığını belirtmektedir. Fakat Vergennes'e açıkca verilen provokasyon ve sınırsız rüşvet talimatları sorunu ana hatları içinde açıklıyor. Ne var ki memlekete çok zengin dönen ve iki buçuk milyonluk bir tereke bırakan Vergennes'in işi çok ucuza hallettiği ve dağıtmak için aldığı paraların bir kısmını cebine attığı da olasıdır. Aslında Vergennes daha savaş çıkmadan, merkeze geri çağrılmıştı ve zenginliği de çok eleştirilmişti. Zaten hakkında yazılan ilk eser de (1788) kendisini bu eleştirilere karşı savunmaktadır. Fakat ancak savaş çıktıktan sonra Paris'e dönen Fransız elçisi, tarihe Osmanlı-Rus Savaşı'nı çıkaran diplomat olarak geçmiştir.

Şimdi soruna Osmanlılar açısından bakalım ve kendileri için hiçbir avantajı olmayan bir savaşı, nasıl kendilerinin başlattıklarını anlamaya çalışalım. Osmanlı yönetici zümresinin temel zaafı dünyada olup bitenlerden habersiz bir şekilde, kendi iç kavgalarından başka bir şeyi düşünememeleriydi. Bu konuda Sergi'de bulunan belgelerdeki en aydınlatıcı veriler Vergennes'in 30 Temmuz 1766 tarihli raporundan alınan şu cümleler: "Türkler son derece zayıf olmalarına rağmen daha da fazla kibirliler. İmparatorluklarının dışında olup bitenlerden kendilerini aydınlatmamızı -bunları bilmemelerinden ötürü hiç de yüzleri kızarmadan- hoş karşılıyorlar. Fakat yabancı bir elçinin iç idarelerinin kötülüğünü söylemesine asla tahammül edemiyorlar. Sizi temin ederim ki insan hakları, bu konuda yapabilecekleri sertliklere engel teşkil edemez..."

Vergennes Sergisi ile ilgili özetim burada bitiyor. Şimdi yazımın başındaki gözlemlere dönelim ve Sergi'nin Fransa'daki anlamını vurgulamaya çalışalım. Bu konuda sözü, kataloğa sunuş yazısını yazan Fransa Dışişleri Bakanı'na bırakıyoruz: "Bu ölçülü ve dikkatli politikacı (Kont Vergennes), Talleyrand'dan itibaren kendisinden devamlı olarak esinlenen modern Fransız diplomasisinin temel yönelimlerinin kökeninde bulunuyor. Yöntemlerinin ve ilkelerinin çoğu günümüzde de örnek değeri taşıyor." Görüldüğü gibi, bu yaklaşımda Fransız Devrimi, diplomasi açısından tam bir kesinti olmaktan çıkıyor ve büyük burjuva devriminin ufukları, dar nasyonalist çıkarların sınırlarını aşamıyor. İster istemez Afrika'yı, Magreb'i, Fransız Polinezyasını ve Yeni Kaledonya'yı düşünüyoruz.

Vergennes hakkında 1788'de yazılan bir eserde şu satırlar yer alıyordu: "Şövalye Vergennes, Türkiye'de ticaretimizi kötü etkileyecek her türlü yeniliği reddetmesi gerektiğini hissetti. Bab-ı Ali'nin ticarette ve tüm sanatlarda şimdi olduğu gibi cahil kalmasının, Fransa'nın ne kadar çıkarına olduğunu ve Boğaz'dan geçen Rus gemilerini Osmanlılar'a bir hakaret gibi gösteren ön yargıya devam ettirmek gerektiğini anlamıştı." Bu kadarı da yetmiyor ve Osmanlı ordusunu Ruslar'a karşı eğitmek gerekiyordu. Sergi'de sunulan gravürlerden biri, bir Fransız subayını "Nizam-ı Cedid" çerçevesinde Osmanlı erlerine dayak atarken gösteriyor... ■

Kaynaklar:

P.Duparc, ***Recueil des Instructions aux Ambassadeurs et ministres de France, Turquie,*** *Cilt: XXIX, Paris, 1969, s.385-426.*

Charles Joseph de Mayer; ***Vie Publique et Privee de Charles Gravier, Comte de Vergennes,*** *Paris, 1788 L.Bonneville de Marsangy;* ***Le Chevalier de Vergennes, Son Ambassade a Constantinople;*** *Paris, 1894, 2. cilt.*

O.T.Murphy; ***Charles Gravier, Comte de Vergennes, French Diplomacy in the Age of Revolution;*** *New York, 1982.*

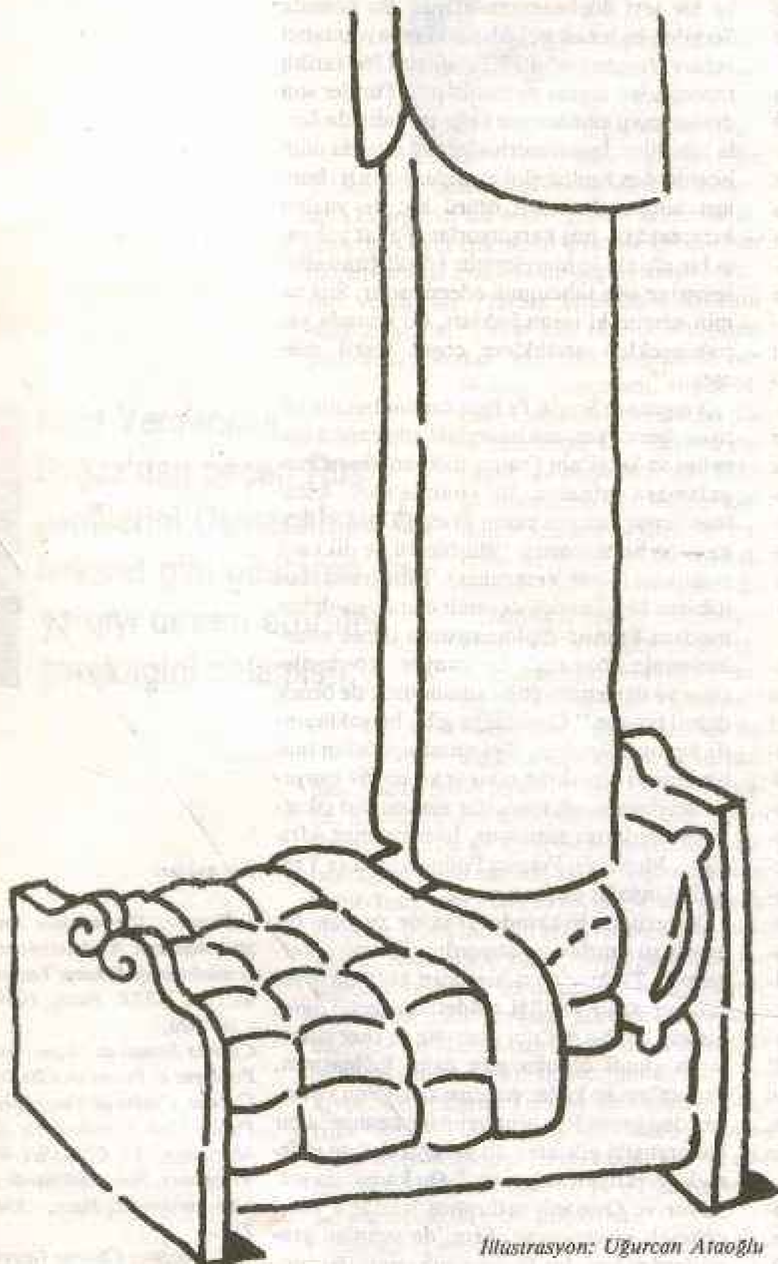
Tektaş Ağaoğlu

Umudun grev kırıcıları

Değişen dünyayı inkâr, tarihe müdahaleyi boşlayıp oldu bittilerin rüzgârında sürüklenmeye razı olmaktır; onun da birkaç adım ötesi, değişmemekte direten dünyayı kutsamaktır. Umutlarını yitirmekle kalmayıp her umudu kırmayı meslek edinenler için tek seçenektir.

Böyleleri aramızda bir hayli. Havsalalarını zorlayan bir canlı momenti hafife alıp olabilirlik alanı dışına sürmeyi meslek edinmişler; kendilerine pek yakıştırıyorlar. Burjuva ideolojisinin dünyaya sunduğu gerçeklik sûretini ayak basılacak tek sağlam zemin diye kabul edip o zeminden dünya üzerine ahkâm kesmeye bayılıyorlar.

Böylelerine dünyanın yalnız değiştirilebilir değil, gözler önünde **değişmekte** olduğunu, dolayısıyla alışılagelenden çok değişik bir dünyayı inşa gayretinin gerçekliğin asıl zeminine çoktan ayağını basmış olduğunu anlatabilmenin artık imkânı kalmamıştır. Zihinleri gözler önünde değişeni kavrayamayacak kadar dünyadan uzak, gözleri değişme sürecinin anaforunda kabaran tortuları kaçırmayacak kadar keskindir. "Benim" olandan "Bizim" olana tırmanan çetin, sarmal yokuşu göze alamayacak kadar sabırsızdırlar, yolun uzunluğunu kendi takatları ölçüsüne indirgemeye "insan gerçeğini kabul etmek" diyecek kadar da kestirmeci. Yeni toplumun eskisinin bağrından hazırlop çıkıvermesini isterler, istedikleri anda bulamayınca sayım suyum yok deyip geçmiş nesillerin birikiminden de, gelecek nesillerin umudundan da yan çizerler, o kadar "hızlı"dırlar.

İlustrasyon: Uğurcan Ataoğlu

Burjuva âleminin dünyaya kendi doğasından kinaye atfettiği değişmezliği mutlaklaştırmak, her olguyu burjuva değerler kıstasına vurarak değişme sürecini ve değişim olgusunu inkâr, böylelerinin değişmez tipik karakteristiğidir. Gerçekliğin alışageldikleri zeminini terketmeye ne akılları erer, ne gönülleri elverir. Ufkunu burjuva âleminin kapattığı havsalaları, değişen dünya ile değişmemekte direnen dünyaya aynı mesafede durulamayacağını, çünkü değişenle değişmeyenin, aynı ölçüye vurulamayacağını kavrayamaz; değişen dünyanın bağrında taşıdığı sürekli gelişim dinamiğini geleceğe yönelik olumlu perspektifi içinde değerlendirmekten acizdir. O yüzden, hatta, bilim (ve bilimin nesnesi: değişen gerçeklik) ile yeni bir dünya özlemi arasındaki doğurgan, gerçek anlamında gerçekçi ilişkiyi de kavrayamazlar. Onlar için bilim ya insan pratiğinden tümüyle bağımsız "iki kere iki eşittir dört"ten ibarettir, ya da burjuva pratiğinde süregiden anarşinin olumlanması. İkisinin de aynı kapıya çıktığını göremezler. Onun için bilimi değişen gerçeklikten koparıp doğrudan kendi kafalarının içine hapsetmeden ya da bilime ancak burjuva gerçekliği zemininde geçerlilik ve özgürlük atfetmeden yapamazlar. Sonuçta, o anarşik zeminin sürekli doğurup beslediği, toplumun ve hayatın her dokusuna yedirdiği müzmin karamsarlığa ve sinisizme "gerçekçilik", böylesi gerçekçiliğe itiraza ve o itirazın gerekçelerine ise "dogmatizm" damgasını basmanın hikmetinden asla sual olunamayacağını sanırlar. Bütün dünyayla ve geçmişle/gelecekle birlikte kendilerini de kafalarının içindeki "çıkmaz"a mahkûm etmekten mazohistik bir haz duyarlar.

Bu tavır kapitalizmin, kapitalist sömürü ve baskının, terörün gerçekliğine teslimiyetten, o teslimiyeti gerekçelendirip gönül rahatlığı ile içe sindirilebilmek için dünyayı da, geçmişi ve geleceği de aynı teslimiyete sürüklemeye kalkışmaktan başka ne ki?

Bunlar günümüzün iflâh olmaz yılgınları, umudun grev kırıcılarıdırlar. Yüz milyonlarca insanı harekete geçiren, tarihin seyrini değiştiren altüst oluşları, muazzam yıkımları ve daha da azimle yeniden kuruluşları, ardarda saldırılara direnişte hâlâ süregiden onca fedakârlığı ve her şeye rağmen göğü fetih çabasını, o çabayı besleyen bilimin kendisini tarihin defterinde bir "denklem hatası"na indirgemeyi matah sanan sonradan görme bilgiçlerdir.

Bazıları ömürlerinin birkaç yılında "devrim"e ve "devrimciliğe" mahalle arasında oyuna çıkar gibi koşuştular. Düzeni havaya uçurup dünyayı yeniden kuracaklardı; zoru görünce çok çabuk rüşte erdiler: "ehveni şer"i - belâlardan bela beğenmeyi- akıllanma sandılar... şimdi dönüp geldikleri evlerinde, bahası milyonlara ödettirilen rahatın ve huzurun tadını çıkarıyorlar. Kendi şuncacık geçmişleriyle "hesaplaşma"ya, "yaşanmamış" yıllarının nostaljisine ayıracak bol vakitleri var. Onca "yaramazlık"tan sonra düzenden gördükleri hüsnü kabule minnet borçlarını ödemek için de, burjuvazinin kokuşmuş zemininden ayaklarına bulaşan çamuru güneşe sıçratmaya uğraşıyorlar. Uğraşsınlar istedikleri kadar, meydanı onlara bırakmayacağız!

Dünyayı değiştirme çabasında kararlılık ve ısrar dünyanın değiştirilebileceğini kavramaktan, dünyanın değişmekte olduğunu ve dünyada neyin nerde, nelerle birlikte ve nelere rağmen, nasıl, ne kadar olursa olsun **değişmiş** olduğunu tespitten ve **niçin değişmiş** olduğunu anlamaktan geçer. Değişen dünyayı inkâr, tarihe müdahaleyi boşlayıp oldu bittilerin rüzgârında sürüklenmeye razı olmaktır; onun da birkaç adım ötesi, değişmemekte direten dünyayı kutsamaktır: umutlarını yitirmekle kalmayıp her umudu kırmaya meslek edinenler için tek seçenektir.

Oysa umuda sırtı dönmenin ve kadere razı olmanın, şerrin ehvenine sarılıp olana rıza göstermenin ve bütün bunların gerekçesine "gerçekçilik" demenin neye mal olduğunu yaşadığımız yıllar ve günler hepimize gösteriyor. Daha da gösterecek. Böylesine gerçekçilikler ve akıllanmalarla gübrelenen fikir ve gönül toprağına kaba/ince ellerin saçtığı kölelik ve yozluk tohumlarından, sahte selâmetlerden, yılgın barışıklıklardan, bir leş haline gelmiş "gelenek"ten daha nice cehennem otları üreyip hayatın direncini boğmak için ayaklara dolanacak, isyanın saf soluğunu daha göğermeden köreltecek. Böylesi bir geleceği kabullenmek, süregiden tahribatın bahasına katlanmak olduğu kadar, insanın köleliği ve yozluğu kendine yakıştırmasıdır da.

İşte onun için meydan da, dünya da onlara -umudun ve direncin grev kırıcılarına- bırakılmayacak. Ayağa bulaşan cıvık balçıkla güneşi sıvamaya kalkışmak akıllanmaksa bizler umudun Abdallarıyız! ■

Server Tanilli

Nasıl bir demokrasi istiyoruz?

Server Tanilli, NASIL BİR DEMOKRASİ İSTİYORUZ?, Amaç Yayıncılık, İstanbul, 1987, 219 s.

Server Tanilli, eserlerini herkesin okuyabileceği sadelikte ama derinliğinden ödün vermeden yazabilen araştırmacılarımızdan, bilim adamlarımızdan birisi. Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz'da eğildiği konu gereği yeni, çarpıcı, bir solukta okunan, özgün bir eser.

Nasıl bir ülkede yaşıyoruz? İçinden geçtiğimiz dönemin Türkiye için anlamı ne? Türkiye nereye doğru gidiyor? Server Tanilli, bütün bu sorulara olgulardan hareketle cevaplar arıyor.

Önce bilimin eleğinde "demokrat" aydınlarımızı eliyor Tanilli. Ne yazık ki çok azı süzülüyor bu elekten. Bu durumun nedenlerini, köklerini arıyor yazar.

10 bölümden oluşan kitabın özellikle "12 Eylül Necir?", "Kürt Sorununu Kavramak" ve "Demokrasimizin Dostları ve Düşmanları" bölümleri, üzerinde düşünülmesi gereken bölümler.

Kitabın belki de en önemli bölümü "Demokrasimizin Dostları ve Düşmanları". Bu başlık altında iki alt başlık "ANAP ve Burjuva Muhalefet" ve "Sol'un Durumu" ile ilgili. Burada Türkiye'nin çok yakın geçmişi ve yakın geleceği siyasal açıdan inceleniyor. Tanilli, ANAP ile rejim arasındaki ilişkiyi şöyle çözümlüyor: "Gerçekten, ANAP denilen kuruluş, parti adını almış olsa da bir siyasal parti hüviyetinde değildir, dizginler 12 Eylül müdahalecilerinin elindedir. ANAP ise, bu askeri-faşist rejime sivil süsü vermeye yarayan bir ayrıntı, bir yedek parçadır. Bir başka deyişle, ANAP 12 Eylülcüler'le özdeştir, ama 12 Eylülcüler ANAP'la özdeş değildir".

Nasıl bir demokrasi istiyoruz? Özellikle "12 Eylül gençliği" için mutlaka okunması gereken bir kitap; çünkü o, günümüz Türkiye'sinin açıksözlü bir tanığı. ■

J.Ibarrola, EKONOMİ POLİTİK, Çev: Kenan Somer, El Yayınları, İstanbul 1987, 109 s.

Ekonomi politik yaşamdan kopmuş bir bilim değildir. O yalnız uzmanların anlayabileceği bulanık sorunlarla uğraşmaz. Tam tersine, ekonomi politik, ekonomik ve tarihsel düzeydeki oluşun yasalarını inceleyerek dünyayı değiştirmek isteyen herkes için etkili bir araçtır. Ekonomi politiğin ucu, çeşitli sınıfların en yaşamsal ekonomik ve siyasal çıkarlarına dokunur; bundan ötürü ekonomi politik, canlı bir sınıflar çatışması alanıdır.

Ekonomi politik, her üretim biçiminin belirli bir aşamasında hem koruyucu hem de doğrulayıcı bir araç olarak hukuksal ve siyasal üstyapının temel öğelerinden biridir.

İşte, Ibarrola, kitabının birinci bölümünde ekonomi politiğin konusunu tanımlamaya girişiyor. Bu tanımlamanın ardından, ikinci bölümde, ekonomi politiğin uğraş konusu olan toplumsal üretim - insanların maddi ihtiyaçlarını karşılamak için birbirleriyle giriştikleri belirli ilişkiler- sürecini ele alıyor. Üçüncü bölümde ekonomi politiğin öbür bilimlere göre yerini belirledikten sonra ekonomik yasaların nesnelliği sorunu dördüncü bölümün konusunu oluşturuyor.

Başka bir sorun, iki ayrı ekonomi politiğin, burjuva ekonomi politiği ve Marksist ekonomi politiğin var olup olmadığı sorunudur. Böyle bir ayrım yapılabilirse bu neye dayandırılabilir, tarihsel bakımdan nasıl açıklanabilir? Kitap, beşinci bölümde bu sorunu inceleyerek tamamlanıyor.

El yayınları, 1969'da ilk baskısı yapılan bu kitabı, Kenan Somer'in titiz çevirisiyle okura bir kez daha sunuyor. ■

Nevzat Toroslu, NASIL BİR CEZA KANUNU, V Yayınları, Ankara, 1987, 116 s.

Ülkemizde yeni bir ceza yasası ortaya koyma çalışmaları, son zamanlarda hızlanmış ve Adalet Bakanlığı tarafından oluşturulan Komisyon'un hazırladığı "Ceza Kanunu Öntasarısı" kamuoyuna sunulmuştu.

Nevzat Toroslu, Nasıl Bir Ceza Kanunu'nda, anılan öntasarının esinlendiği ceza hukuku anlayışını ortaya koymakta, ayrıca içerdiği yanlışları, çelişkileri ve çarpıklıkları sistematik bir biçimde eleştirmekte, böylece çağdaş ve özgürlükçü bir ceza yasasının en azından nasıl olmaması gerektiğini göstermektedir.

Bu haliyle kitap, ceza hukuku ile uğraşanları bu konularda, düşünmeye yöneltebilecek ve ceza yasası çalışmalarına yol gösterebilecektir. ■

Dr. Öztin Akgüç, TÜRKİYE'DE BANKACILIK, Gerçek Yayınevi, 100 Soruda dizisi, İstanbul, 1987, 263 s.

Fethi Naci'nin sahip ve yöneticiliğindeki Gerçek Yayınevi'nin Türkiye'nin tarihsel, ekonomik ve sosyal yapısını belirlemeye yönelik olarak sürdürdüğü "100 Soruda" dizisinin 54. kitabı "Türkiye'de Bankacılık", bu konunun bir kaç uzmanından birinin, Dr.Öztin Akgüç'ün imzasını taşıyor.

Bankacılığın günümüzdeki işlevlerinden yola çıkan Dr. Öztin Akgüç, kitabının birinci ve ikinci bölümlerinde Osmanlı İmparatorluğu döneminde bankacılığın nasıl başladığını ve ne tür bir gelişme gösterdiğini incelerken, ulusal bankacılık ideolojisinin nasıl doğduğunu da ortaya koyuyor. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devredilen bankacılığın 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde yeniden canlandırılmaya çalışılmasını, 1923-1932 yılları arasında büyük gelişme gösteren bankacılığımızın çeşitli dönemlerde geçirdiği gelişmeleri gözler önüne seriyor. Yazar üçüncü bölümde Türkiye'deki yabancı bankaları, dördüncü bölümde merkez bankacılığını, beşinci bölümde Türkiye'de İslam bankacılığını ve özel finans kurumlarını, altıncı bölümde bankaların denetimini ve gözetimini, son bölümde de Türk bankacılığının günümüzdeki yapısını, özelliklerini ve sorunlarını irdeliyor. ■

tarih ve toplum

Geçenlerde aldığımız bir mekt… dergi… iki…dır izleyen bir okurumuz *Tarih ve Toplum*'un… belirlemiş olduğu çıkış amacının, temel anlay…nın değişip, değişmediğini soruyordu? Bu soru bizi oldukça düşündürdü. Gerçekten geride bıraktığımız dört yıldan sonra başlangıçta ortaya koyduğumuz temel anlayışta bir değişme olmuş muydu? Biz *Tarih ve Toplum*'… bugüne kadar olabildiğince … lan bir çizgi izlediğini, en az … ğişim olmadığını savunuyor… yunca dergide yayın yöneti… ra kadar çok farklı tarih anla… yazdı, tartıştı. Birbirine zıt g… da yer verirken, tarafsız olar… olguları ortaya koyarken obj… duğunu vurguladık. Bu süre … izleyen, yalnız bırakmayan ok… tartışmasına yardımcı olmak … lışırken dünün gerçeklerine ol… melerini sağlamaktı. Bunu da … hatalarla birlikte- başarabildiği… ne de, Türkiye'de tarihe, tarih … malarına (özel olarak da tarih … kanların sayısı çok fazla değil. C… rihi sonuçların nesnelliklerini … "araç" olarak kullananlar hâlâ e… ması yolunda bir çabamız olmu…

1988'in bu ilk sayısı ilginizi çeke… mail Kara yakın tarihimizin renkli… Kazım Kadri Bey'i tanıtıyor. Kara, … Hüseyin Kazım'ın yayınlanmamış "… çülüğün Esasları" adlı eserini tanıt… bu eser dergi sayfalarında yayınlar… megen Üniversitesi öğretim üyeler… Erik Jan Zürcher'in bir süre önce Ankara'da yapılan bir seminere sunduğu Atatürk ve 1924'teki çok partili demokrasi deneyimini işlediği bildiri metninin il… …yacağını umuyoruz. Yine bu sayıda bir *Tarih ve Toplum* dostu olan Klaus Schwarz'ın "Brandenburg, Berlin ve Türkler" başlıklı yazısının ilk bölümü yeralıyor. Schwarz, ünlü Alaman Seferi"ni değişik kaynaklardan, ilginç g… le anlatıyor.

Turgut Akpınar'ın yazısı ise su-kültü ve bun…daki adetlerle ilgili. Akpınar "Eski ve Bugünkü Türklerde Sukültü"nü incelerken oldukça gerilere gidiyor, tarihte en eski uygarlıkların kutsallaştırdığı suyu ve bu…n doğan düşünce ve inançları inceliyor.

…vo… mu…ya bu ay ünlü Noradunkyan ailesini … Zeki Arıkan ise yakın tarihimizden ilginç bir belgeyi açıklayarak veriyor. Osmanlı devleti'nde ilk demiryolu olan İzmir-Aydın hattında çalışanların yayınladığı bildiri Arıkan'a göre büyük bir ihtimalle daha sonra Milli Eğitim …nlığı yapan Mustafa Necati'nin ka…

…gelinos Misailidis'in hayatına iliş…i toplayan Turgut Kut, bu sayıda …keltraşı İtalyan Pietro Canonica'…arıyor.

…er yazılar arasında Taha Toros'… Refik'i ele alan yazısı var.

…e bir *Tarih ve Toplum* dostu olan … Paris'te Anadolu Kültür Merke… Karikatür ve Mizah Basını sergi…r. Salih Özbaran ise geçen yılın …inceton'da yapılan Kanunî kon…lerini yazıyor.

…lığı "Yüz Yıl Önce Bu Ay"ın ya…nsız sayfalarımız, "Karagöz'…oleksiyoncu'nun Dağarcığı'… biraraya geldi. Kitabiyat say…an ile Bülent Aksoy'un yazı…da yayınlanmış bir Nasrettin …soy ise geçenlerde yayımla… Yüzyılda Türk Musikisi" ki…iyat sayfalarında bir yenili…er ay yeni yayımlanmış ki…arını yapacağız. Bu ay kitap… Akbayar ile Turgut Kut seçtiler. Her ay verdiğimiz ek bu ay yine Mehmed Tevfik'in eseriyle devam ediyor. Bir, iki sayı daha devam edecek "İstanbul'da Bir Sene"den sonra bir başka eseri sunacağız. Bu arada "İstanbul'da Bir Sene"nin transkripsiyonu ile ilgili bazı düzeltmeleri yapan ve bunun için yayınevine kadar gelme zahmetine katlanan Cevdet Kudret'e teşekkürü bir … kapakta vermiş olduğumuz Elbise-i … arafına koyduğumuz çizgi ve ma… arasında bazı tereddütler yarattı. … sadece arka sayfayı kesip, ayrıca biriktirmek isteyecek okurlar için yaptık. Yoksa dergiyi olduğu gibi ciltlemek bizce en doğrusu.

Yeni yılın tüm *Tarih ve Toplum* okurlarına sağlık ve mutluluk getirmesini diliyoruz. Gelecek ay daha güzel bir dergide buluşmak umuduyla...

5. yılında

İletişim Yayınları

Klodfarer Cad. İletişim Han Cağaloğlu/İSTANBUL Tel: 520 14 53/54/55